CODEX CANONUM ECCLESIAE AFRICANAE. CHRISTOPHORUS IUSTELLUS EX...

Christophe Justel, Giovanni Battista Coccini

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
17 B
63

CHRISTOPHORI IUSTELLI

IN CODICEM CANONUM ECCLESIAE AFRICANAE

OBSERVATIONES ET NOTAE.

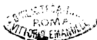
CHRISTOPHORI IVSTELLI

IN CODICEM CANONVM ecclesiæ Africanæ

OBSERVATIONES ET NOTAE.

IN hac editione illud potissimum nobis propositum fuit, vt inter plura variaque nec contemnendæ vetustatis exemplaria, vnius scripturam curaremus exprimi. Itaque textum ipsum ex vetustissimo codice MS. Nicolai Fabri viri clarissimi nuper cum dolore literarum defuncti, qui melioris notę & scripturæ purioris erat, bona fide edidimus, ne mutatis quidem quæ facilè emendari poterant. Vsi etiam sumus duobus alijs venerandæ antiquitatis codici-

bus MSS. qui planè inter se conueniebant, altero Bibliothecę illustrissimi viri Iacobi Augusti Thuani: altero, eoque literis maiusculis scripto, amplissimi viri Ioannis Bochardi sacri consistorij consiliarij & Regis christianissimi ERRICI MAGNI ad Rempublicam Venetam exlegati. Qui quidem duo codd. acta tantùm & canones concilij Carthaginensis A. D. CCCCXIX. celebrati continebant, in quibus nonnulla deprehendimus quę in codice Fabri deerant, & in notationes quoq; retulimus. Gręci etiam interpretis translationem adiunximus ex codice canonum ecclesię Orientalis, quem v. c. Io. Tilius anno M. D. XL. græcè primùm euulgauit. Simul & γραφὰς διαφόρους subiunximus, ex duobus codd. MSS. à nobis excerptas, altero Bibliothecæ Regis christianissimi, quem nobis magnus Casaubonus pro veteri amicitiæ nostræ iure, & singulari humanitate qua præditus est, aliquando communicauit: altero Bibliothecę serenissimi Principis Electoris Palatini, cuius vsum amplissimi viri Caroli Pauli consiliarij Archi-Palatini beneficio acceptum referre par est. Notas deni-

que & obseruationes quasdam visum est adijcere, quæ potissimum ad Africanæ ecclesię historiam & antiquitatis canonicę memoriam pertinent, plura equidem notaturus si per temporis & otij angustias licuisset. Supersunt multa quibus illustrandis feliciora ingenia non deerunt.

Prouinciarum Africanarum, id est, Numidiarum duarum] Diœcesεως Africæ sex tantùm prouincias primùm fuisse testatur Rufus Festus in breuiario: *Per omnem Africam sex prouinciæ factæ, ipsa vbi Carthago est, Proconsularis, Numidia, Byzacium, Tripolis, & duæ Mauritaniæ, hoc est Sitifensis & Cæsariensis.* Easdem recenset Notitia Imperij & collatio Carthaginensis cognit. 1. cap. 1. *Præstò sunt vniuersi de omnibus scilicet prouincijs Africanis, id est de prouincia Proconsulari, de prouincia Burcensi* (legendum *Byzacensi*,) *de Numidia, de Mauritanijs Sitifensi & Cæsariensi, sed & de Tripolitana prouīcia.* Sex illę etiam prouinciæ numerantur can. 127. huius codicis. Epistola synodica concilij Cabarsussensis apud Augustinum enarrat. in psal. 36. non nisi quinque enumerat: *Sanctissi-* Pag. 33.

mis fratribus atque collegis per vniuersam Africam, *hoc est per prouinciam Proconsularem*, *Numidiam*, *Mauritaniam*, *Byzacenam & Tripolim constitutis*, *Victorinus*, *Fortunatus*, *& cæteri qui in concilio apud Cauernam susis fuimus* &c. vbi pro *Cauernam susis* legendum puto *Cabarsussim*, vt apud Augustinum ipsum lib. 4. contra Cresconium cap. 6. cuius verba superius in præfatione retulimus. Eamque lectionem confirmat hęc subscriptio collationis Carthag. cognit. 1. cap. 207. *Marcianus episcopus Cebarsussensis.* Posteà Numidia in duas prouincias diuisa est. Hinc *duarum Numidiarum* mentio hîc & in concilio Carthaginensi, Cæsario & Attico Coss. celebrato, *Crescentiani primæ sedis Numidiarum*: Gręcus interpres habet τῶν δύο Νουμιδιῶν. In gestis purgationis Cæciliani & Felicis: *Ad Mauritaniæ situm non nisi per Numidias pergitur.* & in epistola Constantini Imp. ad Ablauium, *Sed & de Byzacenæ*, *Tripolitanæ*, *Numidiarum*, *& Mauritaniarum & prouincijs singulis* &c. Gelasius Cyzicenus lib. 2. cap. 27. τὰς Νουμιδίας dixit. & Matthæus Blastares in syntagmate iuris canonici græcorum nondum edito, Νουμιδίαι εἰσὶ δύο παλαιά τε καὶ νέα.

Episcopis prouinciȩ Proconsularis] 34.
Sic in synodo Carthaginensi, Arcadio II. & Honorio II. Coss. habita, *Episcopi Proconsulares.* & in chronico Victoris Tununensis, *Proconsularis concilij prouinciæ Africanæ sacerdotes.* Et statim, *Concilij Numidiæ episcopi ad instar Proconsularium sacerdotum collecti.* & in subscriptionibus concilij Cōstātinopolitani œcumenici v. collat. 8. *Sextilianus ecclesiæ Tuniensis agens vices Primosi archiepiscopi Carthaginensis totiusque concilij prouinciæ Proconsularis.* Sic L. vlt. de tyronibus Cod. Theod. *Sacerdotales prouinciæ Proconsularis.* Victor Vticensis lib. 1. de persecut. Vandal. *Factum est vt post obitum episcopi Carthaginensis Zeugitanæ & Proconsulari prouinciæ episcopos interdiceret ordinandos.* Proconsularis autem prouinciæ nomine, Africanam seu Carthaginensem prouinciam significari planum est, atque ita sæpè nominatur in Impp. constitutionibus. L. 1. §. 2. C. de offic. Præf. præt. Afr. & L. 11. de erogat. milit. ann. L. 13. de indulg. debit. L. 186. de decurionibus Cod. Th. & in collatione Carthaginensi cognit. 1. cap. 18. *Nostrorum episcoporum & clericorum atque laicorum longè maior numerus*

est & maximè in Proconsulari prouincia. Sola enim in Occidente Africa Proconsularis nominatur in Notitia Imperij, quod etiam Saluianus scripsit lib. 7. de prouidentia cùm de Carthagine loquitur: *Illic honor proconsularis, illuc quotidianus iudex & rector, quantum ad nomen quidem Proconsul, sed quantum ad potentiam Consul.* Africanę Proconsularis prouincię meminit Tiberius Imp. in pragmat. de fil. colon. Hęc simpliciter Africana & Carthaginensis sępè nominatur in subscript. concilij Arelatensis I. *Ex prouincia Africæ, ciuitate Carthagine, Cæcilianus presbyter. Sperantius diaconus.* Constantinopol. v. œcumen. col. I. *Restitutus episcopus Mileon Africanæ prouinciæ.* Nicæn. I. *Prouinciæ Carthaginensis Cæcilianus Carthaginensis.* & can. 127. huius codicis, *Electi sunt de prouincia Carthaginensi Vincentius Fortunatianus &c.* Sic in epistola synodica concilij Mileuitani ad Innocentium P.R. quæ inter Augustini epistolas extat 92. *Hæc ad sanctitatem tuam de concilio Numidiæ scripta direximus, imitantes Carthaginensem ecclesiam & Carthaginensis prouinciæ coëpiscopos.* Suidas Καρχηδών. ἡ ἀφρική.

36. Τίνα ἐγγράφως] cod. ms. bibl. Palat. addit ἵνα δὲ καὶ ἀγράφως.

τρακταϊστέα] Scholium ad hunc locum in cod.pal. τρακταϊστέα. σκοπιστέα, ἐξεταστέα, δοκιμαστέα. Glossę Basilic. à Carolo Labbæo clarissimo viro editæ, τρακταΐσαι. σκοπῆσαι ἐξετάσαι. τρακτεύτειν γὰρ οἱ λατίνοι τ̃ σκοπόν, τὸ βούλευμα καὶ τὸ ἐξέτασμα λέγουσιν. Menander de legationibus ἐτρακταΐτουν τὴν εἰρήνην πεντήκοντα ἐνιαυτῶν. vide eruditissimi Meursij glossarium gręco-barbarum verbo τρακταΐζειν.

Commonitorium] Suidas Κομμονιτό- 38.
ριον. ἐπιστολὴ προστακτικὴ ἀποστελλομένη εἰς χώρας. Glos. Basilic. Κομμονιτόριον. ἐπιστολὴ ἀποστελλομένη μετ̀ προστάξεως. Ita hoc verbum accipiendum est can. 93. huius codicis & apud Augustinum epist. 129. & 158. Eodem verbo ea notione vtitur Theodorus Romanæ ecclesiæ diaconus apud Palladium in dialog. de vita Chrysostomi. *Acceptis Imp. Honorij, & Papæ Innocentij & Italiæ episcoporum Chromatij Aquileiensis & Venerij Mediolanensis ac reliquorum episcoporum epistolis, vnà cum commonitorio concilij totius Occidentis, conditionibus publicis Constãtinopolim concessère.* Sic L. 10. C. Th. de curiosis, *Commonitorijs competentibus atque mandatis instructi.* Ammianus Marcellinus lib. 28. *Commonitorium repertum est, manu inscriptum*

Hymetij. Item, *Commonitorium cum Augusti literis tradidit.* Symmachus epist. 20. lib. 5. *Cōmonitorium quo summatim muneri præparanda rescripsi.* & epist 21. *Quia longum visum est literarum serie agenda complecti, non graueris commonitorio strictim signata percurrere.* & epist. 24. *Multa Oceano & literis & commonitorijs implenda mandauimus.* Commonitorij formulam vide apud Cassiodorum lib. 7. variarum 22.

40. Ὥστε ἐὰν ἐπίσκοπος κατηγορηθῇ] Scholium ad hunc locum in c. P. οὐκ ἔστιν τοῦ ἐν Νικαίᾳ συνόδου κανών, ἀλλὰ τοῦ ἐν Σαρδικῇ ἐστι· ὅθεν καὶ οἱ τῆς παρούσης συνόδου ἔφησαν αὐτὸν ἀγνοεῖν καθὰ δηλοῦσιν αἱ περὶ τούτου αὐτῶν ἀποφάσεις. *Non est hic canon synodi Nicænæ sed Sardicensis, unde & qui synodo Carthaginensi interfuerūt episcopi dixerunt se illum ignorare, vt declarant illorum de eo sententiæ.*

41. Vt de latere suo presbyterum mittat] Possidonius in vita Augustini cap 13. de vnitate & pace ecclesiæ Africanæ loquens, *Et id maximè factum est*, inquit, *post collationem, quæ ab vniuersis episcopis facta est, adiuuante gloriosissimo Imp. Honorio, propter quod perficiendum etiam à suo latere Tribunum & Notarium Marcellinum ad Africam*

iudicem miserat. Gregorius Turonensis lib. 4. cap. 13. *Misit Rex Imnacharium & Scaptarium primos de latere suo.* Marculphus lib. 1. formul. cap. 40. *Præsente misso nostro, inlustri viro illo quem de nostro latere illuc pro hoc direximus* Leo 1. P. R. epist. 14. ad Faustum & Martianum, *Cum propter causam fidei, quam Eutyches perturbare tẽtauit, de latere meo mitterem, qui defensioni veritatis assisterent.* & in concilio Matisconensi 2. can. 14. *hi qui lateri Regis adhærent.*

De hoc iam superioribus etiam literis concilij nostri rescripsimus] concilium Carthaginense intelligit, Honorio XII. & Theodosio VIII. coss. hoc est anno 418. celebratum. Id confirmat epistola ad Bonifacium scripta his verbis, *Iam priore anno etiam literis nostris ad eundem venerabilis memoriæ Zosimum episcopum datis, insinuare curauimus.* Hæ autem literæ ad Zosimum scriptæ non extant. 42.

Ἐιυπφετούλης] Sic etiam mendosè habet cod. pal. legendum συφφετούλης, vt infrà in subscriptionibus huius concilij Ἰουκοῦνδος Συφφετουλένσης τοποτηρητὴς τῆς Βυζακηνῆς ἐπαρχίας. & collat. Carthag. cap. 125. *Io-* 51.

cundus episcopus plebis Sufetulensis. Apud Cyprianum quoque *Suficula* vel *Hyphetula*, pro *Suffetula legitur.*

54. Statuta Nicænæ synodi ad nostrum concilium per Cæcilianum, qui interfuit adlata] Hinc planum est Cæcilianum ecclesiæ Carthaginensis episcopum, Aurelij prædecessorem, concilio Nicæno interfuisse. Id etiam testantur subscriptiones concilij Nicæni tom. 1. concil. *Prouinciæ Africæ, Cæcilianus Carthaginensis.* & Gelasius Cyzicenus lib. 2. cap. 27. vbi episcopos enumerat per quos decreta Nicęna omnibus ecclesijs transmissa sunt: Κεκιλιανὸς Καρθαγένης ταῖς κατὰ πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις ταῖς τε Ἀφρικαῖς, καὶ ταῖς Νουμιδίαις, καὶ Μαυριτανίαις ἀμφοτέραις οὔσαις ἁγίαις τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαις. *Cæcilianus Carthaginensis sanctus Dei ecclesijs in prouincijs Africæ, Numidiæ atque Mauritaniæ vtriusq;.* Concilium Constantinopolitanum v. œcumenicum collat. 5. *Cæcilianus episcopus Carthaginensis, solus ex tota Africa peruenit ad Nicænum concilium.* Hincmarus Rhemensis archiepiscopus, in opere non edito contra Hincmarum Laudunensem cap. 21. *Nam quia Cæcilianus Nicænæ synodo*

interfuerit & subscriptio illius testatur, & historiæ ac chronicæ ecclesiasticæ adstruunt.

Ε'πόμενα τὰ μέρη] hic græcus interpres perperàm pro *patres* legit *partes*. Ita ergo vertisse debuerat ἑπόμενοι οἱ πατέρες. 55.

Professio fidei Nicæni concilij] Hoc symbolum inter cæteros christianæ fidei articulos non ponit Christi descensum ad inferos. Neque occurrit apud ecclesiasticos Africanæ ecclesiæ rescriptores, Tertulianum lib. de præscript. cap. 13. lib. 2. contra Praxeam, & lib. de veland. virg. vbi explicat regulam fidei ab Apostolis traditam; Optatum Mileuitanum lib. 1. Nec apud Augustinum lib. 5. de trinit. cap. 6. lib. de fide & symbolo & serm. de temp. 123. & 125. 57.

Statuta quoque Nicæni concilij in XX. capitulis similiter recitata sunt] In epitome canonum quam Hadrianus P. R. ad dispositionem ecclesiarum Occidentalium, Carolo Magno Regi Francorum & Longobardorum, ac Patritio Romanorum dedit anno DCCLXXIII. ita legitur, *Deinde etiam* XX. *capitulis Nicæni concilij recitatis communi decreto statuerunt capi-* 58.

ta XXXVII. (legendum XXXIX) *quæ subsequuntur.* Theodoretus lib. I. hist. eccl. cap. 8. de Nicæno concilio loquens αὖθις γὰρ συνελθόντες εἰς τὸ συνέδριον, περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας νόμους ἔγραψαν εἴκοσι. *rursus in concilium conuenientes, de administratione ecclesiastica leges viginti conscripsère.* Gelasius Cyzicenus act. concil. Nicæni lib. 2. ἐξέθεντο γὰρ καὶ ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας εἴκοσιν ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Νικαίᾳ. *ediderunt & ecclesiasticos canones viginti in Nicæna synodo.* Hincmarus Rhemensis archiepiscopus in opere nondum edito aduersus Hincmarum Laudunensem episcopum cap. 21. *Quod nonnisi* XX. *capitula quæ habemus in Nicæno concilio fuerint constituta. Dicam,* inquit, *ex verbis veterum quæ didicimus de capitulis Nicænæ synodi. Historia siquidem tripertita Athanasium dixisse*
» *scribit ita: In Nicænum concilium venientes*
» *episcopi viginti conscripserunt de conuersatio-*
» *ne ecclesiastica sanctiones. Et decimus historiæ ecclesiasticæ liber Rufini, qui in catalogo apostolicæ sedis inter recipiêdos libros describitur, apertè ostendit post confeßionem fidei viginti duo tãtum capitula canonum in eodem concilio & de Paschali solemnitate fuisse decreta. Duo autem, quæ super viginti sunt illic constituta, in*

viginti alijs capitulis apud nos habentur conclusa. Vnde & in eodem libro ita scriptum habetur: De singulis quibusque ecclesiasticis obseruationibus certa statuta figentibus, concilium diremptum est. Et post capitula ex ordine & numero constituta: Igitur cum de his, inquit, pro vt diuinarum legum reuerentia poposcerat, decreuissent, sed & de obseruatione Paschæ antiquum canonem per quem nulla de reliquo varietas orietur ecclesijs, tradidissent, omnibus ritè dispositis, ecclesiarum pax & fides in Orientis atque Occidentis partibus vna atque eadem seruabatur; cuius historiographi dictis & Carthaginense astipulatur concilium, quod dicit; Exemplaria fidei, & statuta Nicænæ synodi, quæ ad nostrum concilium per beatæ recordationis Cæcilianum Carthaginensem episcopum, qui interfuit, allata sunt: sed & quæ patres exemplaria sequentes hic constituerunt, vel nunc communi tractatu statuimus, his gestis ecclesiasticis inserta manebunt. Sed & epistola Cyrilli Alexandrini episcopi, cuius prædecessor Alexander cum legatis apostolicæ sedis, Osio videlicet Cordubense episcopo, & Vincentio ac Victore Romanis presbyteris, mediante Constantino Imperatore præsedit, cum integritate ipsius concilij per Innocentium presbyterum missa. Itemque

epistola Attici Constantinopolitani episcopi cum integritate nihilominus ipsius concilij per Marcellum subdiaconum Carthaginensi synodo directa, & verba Faustini episcopi ac legati sedis apostolicæ prolata in synodo Carthaginensi. Epistola quoque ipsius concilij ad Cælestinum Papam honorabiliter, vt par est, destinata. Sed & actio XII. *Calchedonensis concilij, in qua » scriptum habetur: Regula nonagesima quinta, » de vacante episcopo; & paulo post, Leontius ex » eodem codice legit regulam nonagesimam sex- » tam de his qui ad episcopatum vocati euitant. Quas regulas connumeratis à capite* XX. *capitulis Nicæni concilij, si quis per singula consequentia cōcilia ex ordine numerauerit, in Antiocheno concilio loca præfatorum numerorum tenere inueniet. Vnde manifestum est, non nisi tantum viginti quæ habemus capitula fuisse in Nicæno concilio constituta.*

62. Can. 3. Præterito concilio] Carthaginensi videlicet, quod Vincentio & Flauito coss. hoc est A. D. CCCCI. celebratum est. vide can. 25. & 70. huius codicis.

69. Can. 8. Maiores natu vel episcopos] Iulius I. P. R. in epistola ad episcopos Orientales pro Athanasio scripta cap. 20. *Criminationes*

tiones maiorum natu per alios ne fiant nisi per ipsos, qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni & irreprehensibiles apparuerint, & actis publicis docuerint, omni se carere suspicione atque inimicitia, & irreprehensibilem fidem atque conuersationem ducere. Concilium Carthaginense sub Grato celebratum anno CCCXLVIII. vel CCCXLIX. can. II. *Si quis tumidus vel contumeliosus extiterit in maiorem natu, vel aliquam causam habuerit, à tribus vicinis episcopis, si diaconus est, arguatur: presbyter à sex: si episcopus à duodecim consacerdotibus audiatur.* Hic autem maiorum natu appellatione presbyteri significantur vt apud Cyprianum ad Quirinum cap. 76. *Maiorem natu non temerè accusandum: Ad Timoth. I. Aduersum maiorē natu accusationem ne receperis.* Erant & maiores natu extra ecclesiam, Gregorius Turonensis lib. 4. histor. sect. 38. de Vigilio quodam archidiacono loquens, *Pro quo*, inquit, *nunquam obtinere potuerunt, nec episcopus, nec ciues, nec vllus maior natu, nec ipsa vox totius populi adclamantis* &c. & lib. 5. sect. 32. *Erant autem maiores natu & primi apud Chilpericum regem.* & lib. 7. sect. 32. *Aiunt ipsum quoque regem ab omnibus maioribus natu Childeberti regis*

expetitum esse. & libro 8 sect. 30. *Posteà verò quatuor conuocatis episcopis nec non & maioribus natu laicorum.* Maiores simpliciter vocantur lib. 6. sect. 24. *epistolam manu maiorum Childeberti regis subscriptam protulit.* & meliores natu lib. 7. sect. 19. *secuti sunt ea omnes meliores natu regni Chilperici regis* Sic in literis presbyterorum Romanorum ad Honoriũ Imp. pro Bonifacio apud Baronium an. 419. num. 7. *Venerabilem virum Bonifacium veterem presbyterum, bonis moribus comprobatum (& quod eum magis ornabat) inuitum, acclamatione totius populi ac consensu meliorum ciuitatis asseruimus, diuinæ institutionis ordine consecratum.* In relatione Symmachi ad Constantium de rebus per Eulalium Romæ gestis, *Maiores regionum.* Et in relatione eiusdem ad Honorium: *Admonui, & corporatos officij quoque interminatus sum, ac maiores deterrui regionis, ne quis quietem vrbis vestræ turbare tentaret. Primates* & *priores regionum* in rescripto Honorij ad Symmachum cuius exemplum extat apud Baronium an. 418. & 419. *Monemus sanè, vt regionum Primatibus euocatis disciplinæ publicæ quietique prospicias.* & paulò post, *Ne quis vllum tumultum, neque sedi-*

tionem audeat commouere, quam si quis insana persuasione conquiret, non in eos tantum qui in perturbatione fuerint deprehensi, sed in regionum quoque priores nouerit vindicandum. Priores etiam dixit Gregorius Turonensis lib. 7. sect. 33. *nonnulli de prioribus regis Childeberti.*

Tumore vel superbia inflatus] Arnobio lib. 2. *arrogantiæ supercilio tumidus* & *typho & arrogantia subleuatus.* Iulio Firmico lib. 3. Mathes. cap. 3. *inflatus ac superbiæ spiritu subleuatus.* 73. Can. 10.

Presbyter à sex episcopis cum proprio episcopo audiatur] vide can. 14. & 20. huius codicis & Augustinum epist. 236. *Sex episcopos, inquit, causam presbyteri terminare à concilio statutum est.* vide can. 11. concil. Carthag. sub Grato celebrati, cuius verba suprà relata sunt. 77. Can. 12.

Inconsulto primate cuiuslibet prouinciæ non presumant episcopi episcopũ ordinare] Nicæna synodus can. 4. ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι. εἰ δὲ δυσχερὲς τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ Can. 13.

ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι, τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ, hoc est, interprete Dionysio Exiguo, *Episcopum conuenit maximè quidem ab omnibus, qui sunt in prouincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficilè fuerit, aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem, tribus tamen omnimodis in idipsum conuenientibus & absentibus quoque pari modo decernentibus & per scripta consentientibus, tũc ordinatio celebretur; firmitas autem eorum quæ geruntur per vnamquamq; prouinciam metropolitano tribuatur episcopo*, & can. 6. εἴ τις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἡ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. *Si quis præter sentẽtiam metropolitani fuerit factus episcopus, hunc magna synodus definiuit episcopum esse non oportere.* Theodoretus lib. 5. hist. eccl. cap. 23. κανόνες πάντας συγκαλεῖσθαι τῆς ἐπαρχίας τοὺς ἐπισκόπους κελεύουσι. καὶ αὖ πάλιν δίχα τριῶν ἐπισκόπων ἐπισκόπῳ χειροτονίαν ἀπαγορεύουσι γίνεσθαι. *canones cunctos prouinciæ iubent cõuocari episcopos, ordinarique vetant vllum, nisi tribus præsentibus episcopis.* Epistola synodica

concilij prouinciæ Cretæ ad Leonem Imp. tom. 2. concil. *Timotheus verò si viduata sanctißima ecclesia episcopus ordinatus est, decreto ciuium vniuersorum & religiosissimorum episcoporum vniuersæ prouinciæ, aut omnium aut plurimorum conuenientium vnà, & reliquis aut propter senectutem, aut propter ægritudinem, aut quamcumque necessariam causam absentibus, à tribus tamen vt parùm episcopis inculpabilibus & communicatoribus, regulariter ordinatus atque constitutus est, firmitatem eum sedis habere decernimus.* vid. can. 18. concil. Antioch. & can. 28. concil. Calchedon.

Item placuit vt quisquis episcoporum &c.] Hic canon extat in concilio Carthaginensi quod conciliorum collectores tertium vocant, & apud Gratianum 11. q. 1. can. placuit. vbi post verba, *si locum suum obtinere maluerit*, hæc reperiuntur à collectore fortè ad marginem ascripta & deinceps à librarijs contextui inserta: *Cui enim ad eligendos iudices vndique patet authoritas, ipse se indignum fraterno consortio iudicat, qui de vniuersa ecclesia malè sentiendo, de iudicio seculari poscit auxilium,* 78. Can. 15.

cum priuatorum christianorum causas Apostolus ad ecclesiam deferri atque ibi determinari præcipiat. Quæ quidem verba in omnibus latinis græcisque codd. editis & MSS. quibus in hac editione vsi sumus, non habentur, nec in collectione Dionysij Exigui Moguntiæ edita an. 1525. Hic autem canon clericorum leuitatem & procacitatem coërcet, qui post causam in ecclesia tractari cœptam, spretis & relictis iudicibus ecclesiasticis, seculari se arbitrio iudicioque committunt. Refert Sozomenus lib. 4. hist. eccl. cap. 24. Sophronium Pompeiopolis episcopum exauthoratum fuisse quod exteros iudices σὺν ἔξωθεν δικαστὰς elegisset.

Vt à quibuscunque iudicibus eccles. ad alios iudices eccles. vbi est maior authoritas fuerit prouocatum] Planum est res controuersas à minore conuentu ad ampliorem referri solitas & à synodo prouinciæ ad maiorem synodum prouocari, hoc est ad vniuersale seu plenarium concilium vniuscuiusq; Diœcesεως. vide infrà ad can. 18. 19. & 28.

80. Προκαθεζάτορες] verbum iuris quod passim

occurrit apud græcos Iurisconsultos. Glos. Basil. προκουράτωρ ἐστὶν ὁ φροντιστὴς ἢ συμπολεὺς ὁ πρᾶγμα ἑτέρου κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ διοικῶν. Sic passim in hac translatione græcâ, pleraque verba nouissimæ antiquitatis, barbarè scripta & μιξοβάρβαρα reperiuntur. Can. 16.

Si ex consensu partim electi fuerint iudices non liceat prouocari.] can. 96.121.&122. huius codicis. Synodus Calchedonensis in cod. can. eccl. vniu. can. 187. εἴ τις κληρικὸς πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχει, πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, ἢ γοῦν γνώμῃ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου παρ' οἷς ἂν τὰ ἀμφότερα μέρη βούλονται τὰ τῆς δίκης συγκροτείσθω. εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσει, κανονικοῖς ὑποκείσθω ἐπιτιμίοις. *Si quis clericus aduersus clericum habet negotium prius actio ventiletur apud episcopum proprium, vel certè consilio eiusdem episcopi, apud eos quos vtraque pars voluerit, iudicium agitetur. Si quis autem præter hæc fecerit, canonicis correptionibus subiacebit.* Sic in legibus ab arbitri sententia prouocare non licet. Vlpianus L. 27. §. 2. D. de recept. arb. *stari autem debet sententiæ arbitri, quam de re dixerit, siue æqua,* 81.

siue iniqua sit: & sibi imputet qui compromisit. Nam & D. Pij rescripto adijcitur: vel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet. Antoninus Imp. l. 1. cod. eod. *Ex sententia arbitri ex compromisso iure perfecto aditi, appellari non posse, sæpe rescriptum est.*

82. Can. 16. Nullus militans Deo implicet se negotijs secularibus] Epist. 2. ad Timoth. cap. 2. οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις. Apposite ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις dixit Apostolus (sic in euangelio Ioannis cap. 17. βασιλεία ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, & epist. 1. ad Corinth. cap. 6. βιωτικὰ κριτήρια.) Synodus Calchedonensis in codice canonum ecclesiæ vniuersæ can. 181. τὰ κοσμικὰ πράγματα *secularia negotia* vocat, atque episcopos & clericos vetat πραγμάτων ἐπεισάγειν κοσμικαῖς διοικήσεσι, *negotijs secularibus semiscere*, & can. 185. eiusdem codicis, statuit eos qui semel in clero cooptati sunt μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι, *neque ad militiam neque ad dignitatem aliquam venire secularem*. & can. 190. coercet episcopos περιδραμόντας δυναστείαις, *potestates affectantes*. Synodus quoque Sardicensis can. 8. damnat quosdam

episcopos maximè Afros qui *dignitates seculares & administrationes* quibusdam postulabant. Id etiam prohibent vetusti canones qui dicuntur Apostolorum, can. *6.* ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω. εἰ δὲ μὴ, καθαιρείσθω: *Episcopus aut presbyter aut diaconus seculares curas non adsumat: alioqui deponatur.* & can. 81. οὐ χρὴ ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον καθιέναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, *non oportet episcopum vel presbyterum deijcere se in publicas administrationes.* & can. 83. ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος στρατείᾳ σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμφότερα κατέχειν, ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν, καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω. τὰ γὰρ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, τῷ θεῷ. *Episcopus aut presbyter aut diaconus operam dans militiæ, & simul, vtrumque retinere volens, Romanam præfecturam & sacram functionem, deponatur. Quæ sunt enim Cæsaris Cæsari, & quæ Dei Deo.* Hic autem canon, & synodus Calchedonensis στρατείαν vocant non militiam armatam aut militum præfecturam, sed ciuilem militiam, hoc est magistratum, vel dignitatem ἀρχὴν, ἀξίαν. Militare enim etiam dicuntur qui munus aliquod, officium-ve, in palatio, aut comita-

tu principis gerunt, & aliqua dignitate aut administratione funguntur L. 1. C. de tabul. L. 1. 7. 9. & 12. C. de prox. scrin. Ambrosius serm. 7. *Non enim tantùm de ijs militantibus scriptura loquitur, qui armata militia detinentur, sed quisquis militiæ cingulo vtitur, dignitatis suæ miles adscribitur.* Cicero pro Murena, *Nec solos nostrò imperio militare credimus illos qui gladijs, clypeis & thoracibus nituntur: militant causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine laborantium spem, vitam & posteros defendūt.* Lucanus in panegyrico Pisonis, *& tamen etsi bella quiescant, Non perijt virtus, licet exercere togatæ Munera militiæ:* Manilius lib. 2. astronomic. *Hoc quoque militiæ genus est ciuilibus actis Compositum.*

Can. 17. Placuit vt Mauritania Sitifensis] In codd. MSS. T. & B. hic canon paulò aliter sic legitur. *De primatu Mauritaniæ Sitifensis. Primatem verò proprium cum Mauritaniæ Sitifensis episcopi postularent, omne concilium episcoporum Numidiæ, consentientibus omnibus Primatibus vel vniuersis episcopis prouinciarum Africanarum, propter longi itineris nouitatem habere permissa est: cum consilio Carthaginensis ecclesiæ factum est.* Mendosus

ſanè locus, ſed cuius ope Africana geographia lucem quandam accipere poteſt. Hinc enim apparet Mauritaniam Sitifenſem cum Numidia primùm coniunctam, ab illâ poſteà ſeparatam, à proprio primate & ſynodo prouinciæ adminiſtratam fuiſſe. Sitifenſis autem prouincia à Sitifi eius metropoli nominata eſt, cuius meminit Antonin⁹ in itinerario & author hiſtoriæ miſcellæ in Iuſtiniano lib. 16. *Mauritaniam, inquit, & Sitiphim metropolim ſub tributo Romanus effecit. Alterius enim Mauritaniæ Cæſaræa prima metropolis eſt.* Procopius de bello Vandalico lib. 2. *Mauruſij poſtquam è Numidia ſuperati, refugientes Zeben regionem petierunt, quæ ſupra montem Auraſium eſt, ad Mauritaniam pertinens, Sitiphim metropolim habens Romanorum imperio tributariam. Mauritaniæ verò alterius Cæſaræa caput eſt* Matthæus Blaſtares in ſynopſi iuris canonici græcorum nondum edito, tres Mauritanias facit Cęſarienſem, Sitifenſem & Tigitanam: Μαυριτανίαι εἰσὶν γʹ. ἤτοι ἡ Καισαρειανὴ καλουμένη, ἀπὸ τῆς μητροπόλεως αὐτῆς Καισαρείας. Σιτιφεντία, ἧς ἡ μητρόπολις Σιτιφάννα, καὶ Τιγγιανὴ ἡ μητρόπολιν ἔχουσα Τίγγιν.

Item placuit vt ordinatis] Hic ca- 85.

Can. non paulo aliter in cod. MS. T. sic legitur:
18. *Item placuit vt in ordinatione episcoporum vel clericorum prius placita concilij intimentur eorum auribus à suis ordinatoribus, vt si aliquid contra statuta cōcilij fecerint, pœniteant.* Hunc canonem ex suggestione Augustini editum fuisse testatur Possidonius in eius vita cap. 8. vbi loquitur de illius ordinatione contra morem ecclesiæ & statuta conciliorum factâ. *Quod in se ipso postea fieri non debuisse, vt viuo suo episcopo ordinaretur, & dixit, & scripsit, propter concilij vniuersalis* Niceni I. *vetitum, quod iam ordinatus didicit: nec quod sibi factum esse doluit, alijs fieri voluit. Vnde etiam sategit, vt concilijs constitueretur episcoporum, ab ordinatoribus deberi ordinandis vel ordinatis omnium statuta sacerdotum in notitiam esse deferenda.* Iustinianus Imp. Nouel. 6. cap. I. §. 8. statuit, vt episcopi ordinandi in medijs ordinationis solemnibus publicè promitterent se canones conciliorum seruaturos. Cælestinus I. P. R. epistola ad episcopos per Apuliam & Calabriam constitutos, quæ in codicem canonum ecclesiæ Romanæ relata est, & apud Gratianum can. nulli sacerdotum dist. 38. *Nulli sacerdotum suos li-*

ceat canones ignorare, nec quicquam facere quod patrum possit regulis obuiare. Refert Sozomenus lib. 4. cap. 23. Neonem Seleuciȩ vrbis Isauriæ episcopum abdicatum fuisse, ὡς ἀπείρους τινὰς ἱερῶν γραφῶν καὶ θεσμῶν ἐκκλησίας ἐπισκόπους καταστήσαντα, *Quod nonnullos sacrarum literarum legumque ecclesiæ ignaros episcopos constituisset.*

Singulis quibusque annis concilium conuocetur ad quod omnes prouinciæ de concilijs suis legatos mittant] Quatuor sunt genera conciliorum, vnum episcopi cum plerisque alijs finitimis seu vicinis suæ parochiæ episcopis, cuius vestigia extant non obscura can. 11. 12. 14. 20. 26. 28. & 125. huius codicis, & can. 17. concilij Sardicensis: *Habeat potestatem is qui abiectus est, vt episcopos finitimos interpellet, & causa eius audiatur.* Alterum metropolitæ seu primatis, aut episcopi primæ sedis, cum omnibus prouinciæ episcopis, quod idcirco *plenarium concilium vnius cuiusque prouinciæ & primatis* dicitur can. 98. huius codicis. Antiochena synodus perfectam synodũ vocat in codice canonum eccles. vniuersæ can.

85. Can. 18.

95. & 96: τελείαν σύνοδον τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων εἰ ἣν συμπάρεστι καὶ ὁ τῆς μητροπόλεως. *Perfectam synodum episcoporum prouinciæ cui & interest metropolitanus.* Tertium Exarchi seu patriarchæ, cum metropolitanis & episcopis totius Diœcesεως. μείζονα σύνοδον ἐπισκόπων *maiorem synodum episcoporum* vocat eadem Antiochena synodus can. 91. eiusdem codicis, & Constantinopolitana I. can. 169. μείζονα σύνοδον τῶν τῆς διοικήσεως ἐπισκόπων ἐκείνης, *maiorem synodum episcoporum vniuscuiusq; Diœcesεως.* Synodi Diœcesεως fit mentio L. 23. de episcop. & cler. C. Th. *Si qua sunt ex quibusdam dissensionibus, leuibusque delictis ad religionis obseruantiam pertinentia, locis suis & à suæ Diœcesεως synodis audiantur.* & in actis concilij Ephesini ἡ ἁγία σύνοδος τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως *sancta synodus Diœcesεως Orientalis.* & ἡ συνελθοῦσα σύνοδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως, *Synodus ex diœcesi Ægyptiaca Alexandriæ congregata.* Hoc genus concilij vniuersale vel plenarium totius Diœceseos aut Patriarchię vocatur, cuius videlicet plena erat authoritas & αὐθεντία, vt ait hic canon 18. adeò vt ab illo ne quidem episcopis prouocare liceret. Huius generis plu-

rima reperiuntur concilia in tomis concil. Antiochensia videlicet ex Diœcesi Orientis, Romana ex Diœcesi vrbis Romæ, Aquileiense ex Diœcesi Italiæ, Gallicana ex Diœcesi Galliarum, Toletana ex Diœcesi Hispaniarum, Africana seu Carthaginensia ex Diœcesi Africæ, quæ passim hoc codice vniuersalia & plenaria Africæ vocantur can. 19. 20. 77. 95. 107. 109. & in epistola ad Cælestinum P. R. Sic Possidonio in vita Augustini cap. 8. Hipponense *plenarium totius Africæ* dicitur. & Iustinianus Nouel. de Afric. eccles. ad A. Salomonem P. P. Africæ. *Separatus sanctissimus sacerdos Carthaginis Iustinianæ qui venerando concilio totius Africæ sanctissimis ecclesijs præesse dignoscitur.* Ea notione concilium vniuersale pro synodo Diœceseωs Galliarum accipitur can. 20. concil. Matisconensis 2. sub patriarcha Lugdunensi celebrati. Simili locutione cōcilia Toletana vniuersalia & generalia vocantur concil. tolet. 3. can. 18. *præcipit hæc sancta & vniuersalis synodus*. Tolet. 4. in exordio, *quoniā conciliū generale agimus* & can. 3. *Si fidei causa est, aut qualibet alia ecclesiæ, communis, generalis totius Hispaniæ & Galliciæ synodus*

conuocetur. Si verò nec de fide, nec de communi ecclesiæ vtilitate tractabitur, speciale erit concilium vniuscuiusque prouinciæ, vbi metropolitanus elegerit peragendum. & Tolet. 5. can. 2. 3. & 6. concilium Toletanum quartum *vniuersalis synodus* nominatur, & can. 7. *Vt in omni concilio episcoporum Hispaniæ vniuersalis concilij decretum quod propter principum nostrorum salutem est constitutum, in synodo publica voce debeat pronunciari.* Leo 1. P. R. epist. 93. ad Turibium episcopum Asturicensem cap. 17. *Habeatur ergo apud vos episcopale concilium, & ad eum locum qui omnibus opportunus sit, vicinarum prouinciarum conueniant sacerdotes.* & paulò post, *dedimus literas ad fratres & coepiscopos nostros Tarraconenses, Carthaginenses, Lusitanos, atque Gallæcos, eisque concilium synodi generalis indiximus. Si autem aliquid obstiterit, quo minus possit celebrari generale concilium Gallæciæ, saltem in vnum conueniant sacerdotes quò citius vel prouinciali conuentu remedium tantis vulneribus afferatur.* Quartum conciliorum genus est totius orbis, ex omnibus videlicet prouincijs & Diœcesibus Imperij tam Orientis quam Occidentis, quod idcirco græco vocabulo οἰκουμενικὸν vocatur. οἰκου-

μενή

μενὴ enim vniuersum terrarum orbem significat, quo etiam nomine Romanum imperium apud græcos latinosq; scriptores significari planum est. Sic B. Lucas cap. 2. de descriptione Imperij Romani ab Augusto imperatâ loquẽs, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, *prodijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*. & Cassiodorus lib. 3. var. cap. 52. *Augusti temporibus*, inquit, *orbis Romanus agris diuisus, censuque descriptus est*. Æthicus in cosmographia. *Omnis orbis terræ intra annos triginta duos à dimensoribus peragratus est*. Eadem notione κόσμος dicitur Gelasio Cyziceno in exordio lib. 1. act. concil. Nicæn. vbi ait synodum Nicænam coactam fuisse ἐκ πασῶν τῶν τοῦ ῥωμαίου κόσμου ἐπαρχιῶν, *ex omnibus mundi Romani prouincijs*. Oecumenicæ autem synodi non nisi in grauissimis hæresibus, quæ orbis maximam partem peruasissent, ab Impp. conuocabantur, vt in tot sæculis christiani nominis plura non extent in Oriente quam octo œcumenica concilia.

Quisquis episcoporum accusatur, ad primatem prouinciæ ipsius cau- 86. Can. 19.

ſam deferat accuſator] Cōcilium Conſtantinopol. I. œcumenicum 2. in cod. can. eccleſiæ vniuerſæ can. 169. *εἰ μέν τινες λέγοιεν ἔχειν τινὰ ἐκκλησιαστικὴν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου κατηγορίαν, τούτους κελεύει ἡ ἁγία σύνοδος πρῶτον μὲν ἐπὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας πάντων ἐπισκόπων ἐνίστασθαι τὰς κατηγορίας, καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν ἐλέγχειν τὰ ἐγκλήματα τοῦ ἐν αἰτίαις τισὶν ἐπισκόπου. Si nōnulli dicant ſe habere aliquam aduerſus epiſcopum criminationem, eos iubet ſancta ſynodus primum quidem apud omnes prouinciæ epiſcopos accuſationes inſtituere, & apud eos probare crimina reo epiſcopo obiecta.* & can. 187. eiuſdē cod. *εἰ δὲ κληρικὸς πρᾶγμα ἔχει πρὸς τὸν ἴδιον ἢ καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον, παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας δικαζέσθω. Si clericus cum ſuo vel etiam alieno epiſcopo litem habuerit à prouinciæ ſynodo iudicetur.* Iuſtinianus Imp. Nouel. 123. cap. 22. *εἰ δὲ καὶ παρὰ κληρικοῦ ἢ ἄλλου οἱουδήποτε προσέλευσις κατὰ ἐπισκόπου γένηται, διὰ οἱανδήποτε αἰτίαν, πρῶτον ὁ ὁσιώτατος αὐτῶν μητροπολίτης κατὰ τοὺς ἁγίους κανόνας καὶ τοὺς ἡμετέρους νόμους τὸ πρᾶγμα διακρινέτω.* hoc eſt, interprete Iuliano anteceſſore cap. 463. *Si clericus vel quiuis alius cōtra epiſcopum propter qualemcumque cauſam audiri maluerit: prius metropolitanus eorum ſecundùm ſanctas regulas & noſtras leges negotium diſcer-*

nat. Stephanus I. P. R. epist. 2. *Accusationes episcoporum ad primates debent ab accusatoribus deferri.* 89.

Ad concilium vniuersale, vt ibi caussa terminetur] Hinc apparet ecclesiam Africanam in dijudicandis inferiorum clericorum, diaconorum, presbyterorum, episcoporum, & primatum seu metropolitanorũ controuersijs ecclesiasticis eo iure vsam esse, vt appellationum extra Diœcesim Africę vsus omninò ignoraretur. Hæc enim erat appellationum ratio in veteri ecclesia catholica, vt à presbyterio vnius ecclesię seu parochię ad plurium episcoporum consessum, hoc est, ad synodum finitimorum seu vicinorum episcoporum, prouocaretur: inde ad synodum omnium episcoporum prouinciæ, & ab illa ad concilium totius Diœceseως, à quo ne quidem ad synodum œcumenicam vlla prouocatio erat. Id statuit synodus Constantinopolitana I. œcumenica 2. in cod. can. eccl. vn. can. 169. εἰ δὲ συμβαίη ἀδυνατῆσαι τοὺς ἐπαρχιώτας πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐπιφερομένων ἐγκλημάτων τῷ ἐπισκόπῳ, τότε αὐτοὺς κελεύει ἡ ἁγία σύνοδος προσιέναι μείζονι συνό-

δῳ τῶν τῆς διοικήσεως ἐπισκόπων ἐκείνης ὑπὲρ τῆς αἰτίας ταύτης συγκαλουμένων. εἰ δέ τις καταφρονήσας τῶν κατὰ τὰ προδηλωθέντα δεδογμένων, τολμήσειεν, ἢ βασιλικὰς ἐνοχλεῖν ἀκοὰς, ἢ κοσμικῶν ἀρχόντων δικαστήρια, ἢ οἰκουμενικὴν σύνοδον ταράσσειν, πάντας ἀτιμάσας τοὺς τῆς διοικήσεως ἐπισκόπους· τὸν τοιοῦτον τὸ παράπαν εἰς κατηγορίαν μὴ εἶναι δεκτὸν, ὡς καθυβρίσαντα τοὺς κανόνας, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν λυμηνάμενον εὐταξίαν. *Si euenerit, vt prouinciales epiſcopi crimina, quæ epiſcopo intentata ſunt, corrigere non poſsint tunc ipſos iubet ſancta ſynodus accedere ad maiorem ſynodum epiſcoporum illius Diœceſeos, pro hac cauſa conuocatorum; ſiquis autem ijs quæ vt prius declaratum eſt decreta fuerunt, contemptis, auſus fuerit vel Imperatoris aures moleſtia afficere, vel ſæcularium Principum iudicia vel vniuerſalem ſynodum perturbare, neglectis Diœceſeos epiſcopis; eum nullo modo eſſe ad accuſationem admittendum, vt qui canonibus iniuriam fecerit, & eccleſiaſticum ordinem euerterit.* Synodus Calchedonenſis can. 187. & 195. eiuſdem cod. eccl. vn. εἰ δὲ καὶ κληρικὸς πρᾶγμα ἔχει πρὸς τὸν ἴδιον ἢ καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον, παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας δικαζέσθω. εἰ δὲ πρὸς τὸν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην, ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς ἀμφισβητοίη, καταλαμβανέτω ἢ τὸν ἔξαρχον

τῆς διοικήσεως, ἢ τὸν τῆς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, καὶ ἐπ' αὐτῷ δικαζέσθω. *Si clericus cum proprio vel etiam alio episcopo litem habuerit, à prouinciæ synodo iudicetur. Si autem cum ipsius prouinciæ metropolitano episcopus vel clericus controuersiam habuerit, Diœceseos Exarchum adeat, aut regiæ vrbis Constantinopoleos sedem, & apud ipsum iudicetur.* Hunc etiam Calchedonensis concilij canonem confirmat Iustinianus Imperator, illiusque mentem exprimit Nouel. constit. 123. cap. 22. cuius verba in capitulare legum imperialium à Gregorio primo P.R. Ioanni cuidam defensori pro immunitate clericorum, dato, relata sunt. lib. 11. epist. 56. *Si à clerico aut laico quocunque aditio contra episcopum fiat, propter quamlibet causam, apud sanctissimum eius metropolitam secundum sanctas regulas & nostras leges causa iudicetur. Et si quis iudicatis contradixerit ad beatissimum archiepiscopum & patriarcham Diœceseos illius referatur causa, & ille secundum canones & leges huic præbeat finem.* Addit græcus textus : οὐδενὸς μέρους κατὰ τῆς ψήφου αὐτοῦ ἀντιλέγειν δυναμένου : *ita vt neutra pars sententiæ Patriarchæ poßit contradicere.* & L. θεσπίζομεν 29. C. de episcop. aud. καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ

κρινομένοις πάντως ἐμμένειν. κατὰ γὰρ δὴ τῶν τοιούτων ἐπισκόπων ἀποφάσεων οὐκ εἶναι χώραν ἐκκλήτῳ τοῖς πρὸ ἡμῶν νενομοθέτηται. *Atq; ijs quæ ipse*, Patriarcha, *iudicauerit*, *omnino pareat*. *Nam contra horum episcoporum sententias non esse locum appellationi à maioribus nostris constitutum est*. Impp. Leo & Constantinus in eclog. legum tit. 10. cap. 6. τὸ τοῦ πατριάρχου κριτήριον ἐκκλήτῳ οὐχ ὑπόκειται, οὐδὲ ἀναψηλαφᾶται ὑφ' ἑτέρου ὡς ἀρχὴ καὶ αὐτὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κριτηρίων. *Patriarchæ sententia appellationi non subiacet*, *neq; retractatur ab alio*, *vt pote ecclesiastici iudicij princeps*. Photius in Nomocanone lib. 9. cap. 5. οὔτι ἐκκαλοῦνται αἱ τῶν πατριαρχῶν ψῆφοι, *à Patriarcharum sententia non appellatur*.

In se damnationis sententiam dixisse] Sic infrà can. 29. huius codicis cautum est vt communione motus, si antequam audiatur ausus sit ad communionem accedere, *ipse in se damnationis iudicetur protulisse sententiam*. Loquendi formula non tantùm ab Africanis scriptoribus, sed à iuris authoribus & plerisque etiam alijs frequenter vsurpata, *de se sententiam ferre*, & *sua sententia damnari*. Tertulianus in apolo-

getico aduersus gentes. *Nonne*, inquit, *& ipsius Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ tantum auctori suo doloris incusserunt, vt in secessu inedia de semetipso iudicarit.* Apuleius lib. 8. metam. de adultero excæcato sibi vim afferre cogitante, *Inedia*, inquit, *statuit elidere sua sententia damnatum spiritum.* vide Forner. lib. 6. rer. quot. cap. 21.

Persona culpabilis ad arguendum 90.
non admittatur nisi proprias causas Can. 19.
asserere voluerit] Sic can. 129. huius codicis, *Omnibus, quibus accusatio denegatur, in causis proprijs accusandi licentia non neganda.* Synodus Cōstantinopol. in cod. can. eccl. vniu. can. 169. *εἰ μέν τις οἰκείαν τινὰ μέμψιν, τοῦτ' ἔστιν, ἰδιωτικὴν ἐπαγάγοι τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς πλεονεκτηθεὶς, ἢ ἄλλο τι παρὰ τὸ δίκαιον παρ' αὐτοῦ πεπονθὼς, ἐπὶ τῶν τοιούτων κατηγοριῶν μὴ ἐξετάζεσθαι, μήτε πρόσωπον τοῦ κατηγόρου, μήτε τὴν θρησκείαν. χρὴ γὰρ παντὶ τρόπῳ τό τε συνειδὸς τοῦ ἐπισκόπου ἐλεύθερον εἶναι, καὶ τὸν ἀδικεῖσθαι λέγοντα, οἵας ἂν ᾖ θρησκείας, τῶν δικαίων τυγχάνειν. Si quis propriam quidem querelam, id est priuatam intendat episcopo, vt detrimento aliquo, vel iniuria aliqua ab ipso affectus, in eiusmodi accusationibus nec accusatoris personam nec religio-*

nem examinari. Oportet enim episcopi cõscientiam esse omnibus modis liberam, & eum, qui sibi iniuriam factam esse dicit, cuiuscunque sit religionis, ius suum consequi.

93. Can. 22. In eos qui catholici christiani non sunt] vide can. 81. huius codicis infrà.

Can. 23. Vt episcopi trans mare non proficiscantur] Sic can. 94. & 105. huius codicis, *in transmarinis obrepere* & *ad transmarina pergere*, hoc est, ad transmarinas Italię partes seu regiones. Et passim apud Africanos scriptores, transmarini episcopi, transmarinæ ecclesiæ, transmarina concilia, & transmarina iudicia. vide infrà ad can. 28.

Formatam vel cõmendationem] cod. MS. B. *Formatam vel commendatitias epistolas.* Græcus interpres, vim verbi secutus, formatam τυπωμένην vertit, sed ἀπολυτικὴν perperàm exponit. Nec enim hîc sermo de dimissorijs, sed de puris commendatitijs quæ græcis συστατικαὶ dicuntur, vt scitè obseruauit I. Sirmondus in notis ad Sidonium Apollinarem.

94. Machabęorum libri II.] Hic canon

Carthaginensis concilij extat in collectione canonum Cresconij Africani episcopi nondum edita, sed ibi Machabæorum libri non recensentur, nec in omnibus græcis codd. editis & MSS. Can. 24.

Diaconi, presbyteri, sed & episcopi ab vxoribus se contineant] vide can. 3. 4. 16. & 70. huius codicis & can. 46. cod. can. eccl. vniu. 97. Can. 25.

Vt rem eccles. nemo vendat] vide can. 33. huius cod. infrà.

Manus tanquam pœnitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur] Hîc & can. 57. huius codicis, manuum impositio sumitur pro benedictione, non pro ordinatione, & apud Cyprianũ lib. 3. epist. 14. *In minorib⁹ peccatis agant peccatores pœnitentiam iusto tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesim veniant, & per manus impositionem episcopi & cleri ius cõmunicationis accipiant.* & epist. 73. ad Iubaianum. *Quod nunc quoque apud nos geritur, vt qui in ecclesia baptizantur, per præpositos ecclesiæ offerantur, & per nostram orationem ac manus impositionem spiritum sanctum consequantur.* vide quæ de duplici 98. Can. 27.

χειροθεσία diximus in cod. can. eccl. vniu. & infrà ad can. 48. huius cod.

Vt rebaptizati ad clericat⁹ gradum non promoueantur] Felix III. P. R. in synodo Romana Fl. Boetio cos. hoc est, A. D. 487. celebrata, cuius acta extant in cod. can. eccl. Rom. & tom. 2. concil. *Communis dolor*, inquit, *& generalis est gemitus, quod intra Africam rebaptizatos etiam episcopos, presbyteros, diaconosq; cognouimus.* & in epistolâ synodicâ ad vniuersos episcopos: *Ne ex his vnquam qui in qualibet ætate alibi, quam in ecclesia catholica aut baptizati aut rebaptizati sunt, ad ecclesiasticam militiam prorsus permittantur accedere.*

101. Non prouocent ad transmarina
Can. 28. iudicia] Sic *ad Transmarina legati*, infra in concilio Carthag. Theodosio A. & Rumorido Coss. celebrati, id est, ad ecclesiam Romanam, seu vt habet epistola synodica ad Bonifacium P. R. *ad Romanæ ecclesiæ sacerdotem*. Balsamo hîc, *Transmarina omnino iudicia appellantur Romana.* & ad can. 108. huius cod. *Eos qui ab ecclesijs in Africa clanculùm defecerunt, & in transmarinis ecclesijs, seu Romæ, sacrificant deponi iubet canon.* Eo

ſenſu Auguſtino *tranſmarinum iudicium* dicitur, & *tranſmarina eccleſia* pro Romana, epiſt. 162. *Epiſcopum alium plebi Carthaginẽſi ordinabimus, cum à tota eccleſia iſti fuerint ſeparati: ne fortè cum alius modò fuerit ordinatus non ei communicetur ab eccleſia tranſmarina.* Ibidem tranſmarinæ eccleſiæ, & tranſmarini epiſcopi, pro Italiæ, atque etiam Occidẽtis eccleſijs & epiſcopis. *An fortè*, inquit, *non debuit Romanæ eccleſiæ Melchiades epiſcopus cum collegis tranſmarinis epiſcopis, illud ſibi vſurpare iudicium quod ab Afris LXX. vbi Primas Tigiſitanus præſedit, fuerat terminatum.* Item, *Pergant*, Donatiſtæ, *ad fratres & collegas noſtros tranſmarinarum eccleſiarum epiſcopos & ibi prius de iſtorum factis & contumacia conquerantur, quod ad iudicium collegarum Afrorum malè ſibi conſcij venire noluerunt.* & epiſt. 64. *Cum verò & per Italiæ maximam partem, & in alijs omnibus aut propè omnibus trãſmarinis eccleſijs.* Sic apud Poſſidonium in vita Auguſtini cap. 8. & in col. Carthag. cognit. 1. cap. 160. & 163. & apud Optatum lib. 2. *Etenim cum Africanos populos, & Orientales & cæteros tranſmarinos pax vna coniungeret.* Auguſtinus d. epiſt. 162. de Donatiſtis loquens,

Experti sunt cum Cæciliano permanere commu-nionem orbis terrarum, & ad eum à transmarinis ecclesijs communicatorias literas mitti. Eadem notione *transmarinum concilium* & *transmarinæ Italiæ partes* dicuntur can. 35. huius codicis, & *transmarinæ regiones* Nouel. Theodosij tit. 23. & apud Augustinum d. epist. 162. *Erat ecclesia* (Carthaginensis) *etiam transmarinis vicina regionibus.*

Aut ad vniuersale concilium] Hæc verba, quæ in cod. F. deerant ex codd. MSS. T. & B. restituimus. Hanc restitutionis rationem confirmat epistola synodica ad Cælestinum P. R. *Vnicuique concessum est si iudicio offensus fuerit cognitorum ad concilia suæ prouinciæ vel etiam vniuersale prouocare.* & concilium Carthaginense A. D. CCCCXVIII. celebratum can. 120. huius cod. *Si prouocandum putauerint, non prouocent nisi ad Africana concilia, vel ad Primates prouinciarũ suarum.* Africanorum enim conciliorum nomine, concilia vniuersalia totius Diœceseωs Africę ibi significari dubium non est.

Sicut & de episcopis sæpè constitutum est] Vt videlicet à Primate & sy-

modo prouinciæ, ad vniuersale concilium Diœceseωs prouocarent. Qua de re cum suprà satis superq; dictum sit, nunc nihil repetam. Adijciam modò hoc canone 28. & can. 125. huius cod. non tantum agi de prouocationib⁹ presbyterorum & diaconorum, vel cæterorum inferiorũ clericorum, sed & de episcoporum appellationibus, quarum etiam ex veteri iure ecclesiæ vniuersæ, nullum extra Diœcesim vsum fuisse, præter cõciliorum œcumenicorum acta & canones, scriptores ecclesiastici passim testantur. Refert Sozomenus lib. 3. cap. 7. episcopos Orientales Iulio I. P. R. scripsisse, fas ei non esse quod ab ipsis actum fuerat, irritum facere. εἰς ἐγκλήματα δὲ, inquit, προσφέροντες Ἰουλίῳ τὸ κοινωνῆσαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀθανάσιον, ἐχαλέπαινον, ὡς ὑβρισμένης αὐτῶν τῆς συνόδου, καὶ τῆς ἀποφάσεως ἀναιρεθείσης, καὶ τὸ γινόμενον ὡς ἄδικον καὶ ἐκκλησιαστικοῦ θεσμοῦ ἀπᾷδον, διέβαλλον. *Iulium accusabant, quod eos qui cum Athanasio erant, ad communionem admisisset, molesteque ferebant quod synodum ipsorum contumelia affecisset & sententiam illius abrogasset. Quod factum quasi iniquum & ab ecclesiastica lege dissonum arguebant.*

Item placuit vt episcopi &c.] Con- 105.

Can. 32. cil. Agathense can. 48. *Episcopi de rebus proprijs, vel acquisitis, vel quicquid de proprio habent, hæredibus suis, si voluerint relinquant. Quicquid verò de prouisione suæ ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia in iure ecclesiæ seruari censuimus.* Gregorius I. P. R. lib. 9. epist. 14. *Sacris canonum legibus esse noscitur definitum, vt in his quæ antistes episcopatus tempore acquisiuerit, non alius, nisi sola succedat ecclesia.* Capitul. Caroli magni lib. I. cap. 156. *Vt vnusquisque presbyter res, quas post diem consecrationis adquisierit, proprias ecclesiæ relinquat.* vide can. 40. Apost. & 103. cod. can. eccl. vn. Nouel. Iustiniani Imp. 131. cap. 13. & tit. de bonis clericor. Cod. Th.

106. Can. 33. Vt presbyteri non vendant rem ecclesię] can. 26. huius codicis suprà.

Ignorante concilio vel presbyteris suis] Codd. MSS. T. & B. *inconsulto concilio vel cuncto presbyterio.*

Matricis ecclesiæ] Grecus interpres *τῆς ἐκκλησιαστικῆς μάτρικος* vertit. Sic can. 119. *non præiudicetur matrici*, id est vt ex Zonara interpretatur magnus Cuiatius ad tit. de

præſcript. lib. 2. decret. matriculæ, ſiue apographæ & deſcriptioni numero-ve locorum quæ illi Diœceſi reſpõdent. Scholium ad hunc can. in cod. Pal. *μάτρικες, ἤτοι ἀπογραφῆς. τίτλος γὰρ ἡ ἐπιγραφὴ λέγεται καὶ ἡ αἰτία.* Tzetzes Chiliad. 12. *ἐν ματρικίοις ἔγραφον.* Sic can. 86. huius cod. *matricula & archiuus Numidiæ*, græco interpreti *ματρίκιον* dicitur *καὶ ἀρχέτυπον* & *χαρτοθέσιον*, vbi ſcilicet chartæ deponũtur, *chartarium* Hieron.

Cæſario & Attico coſſ.] Cæſarij & 109.
Attici conſulatus an. III. Impp. Arcadij & Honorij aſcribitur, hoc eſt, A. D. CCCXCVI. Quo tempore celebrata eſt hæc ſynodus, quæ conciliorum collectoribus Carthaginenſis tertia dicitur. Eius meminit author Synodici cap. 78. *Θεοδοσίου καὶ Νεκταρίου μεταρμοσθέντων πρὸς τὰ οὐράνια, τοῦ μὲν τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς Ἀρκάδιος διαδέχεται, Γρατιανοῦ δὲ ὁ ἀδελφὸς Ἀρκαδίου Ὀνόριος. ἐν οἷς χρόνοις ἐν Καρθαγένῃ συναθροίζεται, πατέρων ἑκατὸν εἰκοσιεπτὰ συνέλευσιν φέρουσα κατὰ εἰδώλων, Δονατιστῶν, καὶ ἄλλης ἑκάστης αἱρέσεως, καὶ τῶν ἐν τόποις ἐκείνοις ἀτόποις σφαλμάτων, τὰς πράξεις ποιήσασα. ἧς ἡγεῖτο Αὐρήλιος ὁ Καρθαγένης ἐπίσκοπος, καὶ κανόνας ἱεροὺς ἐκθεμένη καὶ θείους, ἕως καιρῶν τοῦ μικροῦ Θεοδοσίου διήρκεσε.* *Theodoſio igitur &*

Nectario ad cœlestia translatis, in illius quidem imperium filius Arcadius successit, vt in Gratiani Honorius, Arcadij frater. Quo tempore Carthagine synodus congregata fuit patrum CXXVII. *conuentum præ se ferens, quæ contra idololatras, Donatistas, & aliam quamcumque hæresim, & alia illorum locorum errata, acta instituit: cui præfuit Aurelius Carthaginensis episcopus. Canones sacri & diuini, quos illa edidit ad Theodosij vsque minoris tempora obtinuerunt.*

113. Literę fratrum nostrorum Byzacenorum, sed & breuiarium, quod eidem epistolæ adiunxerunt] Hęc concilij Byzaceni synodica epistola extat tom. 1. concil. cuius exemplar ad pleniorem elucidationem hîc describendum putauimus. *Dilectißimis fratribus & coëpiscopis diuersarum prouinciarum, Numidiæ, Mauritaniæ vtriusque, Tripolis, & prouinciæ Proconsularis, Aurelius, Muzonius & cæteri episcopi. Ecclesiasticæ vtilitatis causa, dum in Carthaginense vrbe conueniremus in vnum à plerisque suggestum est, ea quæ in concilio Hipponensi iamdudum maturata sunt, & legitimè ad corrigendam disciplinam salubriter gesta & statuta noscuntur,*

noſcuntur, effrenata temeritate quoſdam minimè cuſtodire. Ad huiuſmodi verò excuſandos exceſſus, illud ab aliquibus prætendi, quod ea, quæ iamdudum legibus ſtatuta ſunt ignorantes prætermiſerint. Ob quam rem hæc communi concilio per vniuerſam prouinciam Byzacenam, in notitiam cunctis deducenda cenſuimus, vt in his, quiſquis de cætero temerator extiterit, ſciat ſe ſtatus ſui operatum fuiſſe iacturam. Breuem verò ſtatutorum (in quo omnia videntur eſſe complexa, & quædam diligentius cuſtodita) huic epiſtolæ ſubdi fecimus, vt compendio, quæ decreta ſunt, recenſentes, ſollicitius obſeruare curemus. Optamus vos fratres, in Deo ſemper benè valere, & noſtri memores eſſe; & manu ſenis Muzonij: Optamus vos fratres, beatos ſemper in Deo gaudere, & noſtri memores. Huic epiſtolæ ſubiungitur breuiarium concilij Hipponenſis, quod ſuperfluum eſſet hîc deſcribere.

Vt dies ſanctæ Paſchæ tempore concilij innoteſcat] Can. 51. & 73. huius codicis infrà. 114. Can. 34.

Filios à ſua poteſtate per emancipationem exire] Iuſtinianus Imp. lib. 1. Inſtit. tit. 12. quib. mod. ius patr. pot. ſolu. Can. 35.

D

Emancipatione desinunt liberi in potestate parentum esse. De cuius antiquis solemnibus vide Gaium Instit. tit. 6. quib. mod. filij exeunt de potest. pat. Vlpianum lib. singul. regul. tit. quis in potest. mancipio-ve sunt, & Theophilum græcum paraphrastem lib. 1. Instit.

115. ἐμαγκηπατίων‹ος›] Glos. Basilic. ἐμμαγκιπατίων. ἐλευθέρωσις.

117. Panis & vinum aqua mixtum]

Can. 37. Iustinus Martyr apolog. 2. pro christianis ad Anton. Imp. προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος, καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος. *Ei qui præpositus est fratribus, panis offertur, & poculum aqua & vino tēperatum.* & paulò post, εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος, καὶ ἐπευφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι, διδόασιν ἑκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου, καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι. καὶ ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία. *Posteaquam is qui præest, gratias egit, & populus omnis benedixit, ij qui apud nos diaconi dicuntur, dant vnicuique eorum qui adsunt, percipiendum panem, vinum & aquam quæ cum gratiarum actione consecrata sunt, & ad eos qui absunt, perferunt; atque cibus hic apud nos Eu-*

charistia nominatur.

Vt princeps sacerdotum non appelle- tur episcopus] In breuiario concilij Hip- ponensis cap.27. & apud Fulgentium Ferrandum cap. 82. sic legitur, *Vt primæ sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum.* Græcus interpres vertit περὶ τοῦ τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον μὴ προσαγορεύεσθαι ἔξαρχον τῶν ἱερέων. Olim episcopi in Africa, principes sacerdotum & summi sacerdotes vocabantur. Optatus Mileuitanus lib. I. contra Parmen. *Quid commemorem laïcos qui tunc in ecclesia nulla fuerant dignitate suffulti? quid ministros plurimos? quid diaconos in tertio? quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? Ipsi apices & principes omnium episcopi, &c.* Tertulianus lib. de baptismo, *Dandi quidem baptismi ius habet summus sacerdos, qui est episcopus.* Augustinus lib. quæst. ex vtroque testam. mix. q. 100. *Quid est episcopus, nisi primus presbyter, hoc est summus sacerdos.* Quia verò ad fouendam suam ambitionem eas appellationes quidam trahebant, & superbum aliquid ac τυφωδέστερον eæ voces significabant, ab Africanis damnatæ sunt, illaque principis sacerdotum & sum-

118. Can. 42 39.

mi sacerdotis appellatio, anteâ communis omnibus episcopis & metropolitanis, immutata est & omninò sublata, atque in eius locum primæ sedis episcopi seu primatis appellatio substituta, quo nomine passim in concilijs Africanis metropolitani significatur. Ἐξάρχου autem vox, in actis conciliorum sæpiùs & vulgò vsurpata est. Concil. Antioch. II. inter acta concilij Calchedonensis act. 14. πάλιν ὑπό τε τοῦ ἐξάρχου τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως κληθεὶς, καὶ τῆς ἀθροισθείσης ἁγίας συνόδου. *Rursus ab Exarcho Orientalis Diœceseos euocatus, & à cõgregato sancto concilio.* Et ipsa synodus Calchedonensis in cod. can. eccl. vniu. can. 187. καταλαμβανέτω τὸν ἔξαρχον τῆς διοικήσεως, *petat Exarchum Diœcesews*, & can. 195. παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως δικαζέσθω. *Apud Exarchum Diœcesews iudicetur.* Zonaras ad hunc canonem τινὲς μὲν, inquit, τοὺς ἐξάρχους τῶν διοικήσεων τοὺς πατριάρχας εἶναί φασιν, ἄλλοι δὲ τοὺς μητροπολίτας. *Quidam dicũt Exarchos diœcesewn esse patriarchas. alij verò metropolitanos.* Et Balsamo, *Exarchus est, vt mihi videtur, non vniuscuiusque prouinciæ metropolitanus, sed metropolitanus Diœceseos.* Iustinianus Imp. mentem concilij Calchedonensis exprimit L. 29.

ἀπίζομεν 29. C. de episc. aud. & Nouel. 6. 7. & 123. vbi quos ipsa synodus ἐξάρχους vocat, πατριάρχας διοικήσεων exponit. Et Socrates lib. 5. hist. eccl. cap. 8. Diœceses πατριαρχίας nominat, iisq; πατριάρχας constitutos fuisse tradit. Hoc etiam verbo, quod patriarchis Diœceseωn proprium erat, nonnunquam metropolitani designantur, vt in concilio Sardicensi can. 6. ἐπίσκοπον ὑπομιμνήσκεσθαι διὰ γραμμάτων τοῦ ἐξάρχου τῆς ἐπαρχίας, λέγω δὴ τοῦ ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως: *Episcopum admoneri per literas Exarchi prouinciæ, nempe episcopi metropolitani.* & apud Euagrium histor. eccles. lib. 4. cap. 11. ὑποτέθεικε, inquit, τοὺς ἑκάστης διοικήσεως πατριάρχας ἀλλήλοις συμβαίνειν, τοὺς τῶν πόλεων ἐπισκόπους, τοῖς ἰδίοις ἐξάρχοις ἕπεσθαι, *Statuit vt patriarchæ cuiusque Diœcesews vna mente consentirent: singularum verò ciuitatum episcopi suis parerent Exarchis*, id est, metropolitanis. & in actis cōcilij Constantinopolitani, œcumenici VIII. Tyri metropolitanus ἔξαρχος appellatur act. 1. ὅρος Θωμᾶ μητροπολίτου Τύρου πρωτοθρόνου καὶ ἐξάρχου. *Definitio Thomæ metropolitæ Tyri primatis & Exarchi.* Id verò more antiquo receptum erat, vt quādiu Diœcesis Orientis suo Pa-

triarcha Antiocheno carebat, tandiu Tyrensis metropolitanus πρωτόθρονος appellaretur, vt ex VVielhmo Tyrio obseruauit Ph. Berterius antiquitatis ecclesiasticæ peritissimus Pithanῶν diatriba 2. Atq; tunc diem suum obijsse Antiochenum patriarcham synodi illius actio 1. testatur. ὁ Τύρου Θωμᾶς, ὁ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ θρόνου Ἀντιοχείας διὰ τὸ χηρεύειν τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν. *Thomas metropolita locum tenens sedis Antiochenæ, eo quod illa sedes tunc vacaret.* Codinus in notitia metropoleωn quæ patriarchæ Constantinopolitano, sub Andronico Palæologo, parebant, duos metropolitanorum ordines facit, quorum prior honoratior erat, & ἔξαρχοι καὶ ὑπέρτιμοι dicebantur: alter non ita, & ὑπέρτιμοι tantùm. περὶ τάξεως τῶν θρόνων τῶν μητροπολιτῶν, τίνες αὐτῶν λέγονται ἔξαρχοι καὶ ὑπέρτιμοι, τίνες ὑπέρτιμοι μόνον. *De ordine sedium metropolitanorum, quinam dicantur Exarchi & honoratissimi, qui nam solùm honoratissimi.* Et post subiunctam illorum enumerationem, μέχρι τούτων οἱ ἔχοντες τὰς ἐξαρχίας· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μητροπολῖται ὑπέρτιμοι μόνον γράφονται, καὶ οὐκ ἔξαρχοι. *Hactenus qui Exarchias habent: reliqui vero omnes metropolitani honoratissimi tantùm inscribuntur,*

ος *non Exarchi.* In eadem notitia metropolitanus Cęsareæ Cappadociæ, quę metropolis erat Diœceseωs Ponti, dicitur ὑπέρτιμος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος πάσης Πόντου (sic scribo non vt in vulgatis ἀνατολῆς.) & metropolitanus Ephesi Diœceseωs Asianæ metropolis, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀσίας. Photius in libello de septem synodis œcumenicis corypheos è patribus Constantinopolitanis ἐξάρχους vocat.

Aut aliquid huiusmodi] Cyprianus lib. 3. de baptismo cap. 3. *neque quisquam nostrûm episcopum se episcoporum constituit.*

Bibendi causa tabernas non ingrediantur] Id olim Iulianus Imp. in ethnicismo sacrificulis prohibuit in epistola ad Arsacium Galatiæ sacerdotem apud Sozomenum lib. 5. cap. 15. παραίνεσον ἱερέα μήτε θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν. *Sacerdotem hortare ne accedat ad spectacula, neue in taberna bibat.* 121. Can. 40.

Sacramenta non nisi à ieiunis celebrentur] Id olim Chrysostomo obiectum, quod ad communionem non ieiunos recepisset ipsemet tradit ad Cyria- Can. 41.

cum episcopum scribens: *Multa quidem aduersum me confinxerunt & dixerunt, quod ad communionem non ieiunos receperim. Et si quidem hoc feci, expungatur nomen meum ex albo episcoporum, & non scribatur in libro orthodoxæ fidei. Quoniam ecce si tale quid admisi, abijciat me etiam Christus à regno suo. Sin autem pergunt hoc mihi obijcere & contendere, deponant & Paulum, qui postquam cœnauit, totam domum baptizauit: deponant & Christum ipsum, qui postquam cœnatum est, apostolis communionem dedit.*

121. Can. 41. Defunctorum siue episcoporum siue cæterorum commendatio] Augustinus de verb. apost. serm. 32. vel 34. *Hoc à patribus traditum vniuersa obseruat ecclesia, vt pro eis qui in corporis & sanguinis Christi commmunione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium suo loco commemorantur, oretur.* & statim, *Cum verò eorum commendandorum causa opera misericordiæ celebrantur,* &c.

125. Can. 47. Vt consulamus Siricium & Simplicianum] Sic Galliarum episcopi, in causa communicationis Felicis ab Ithacianæ factionis consortibus episcopis or-

dinati, ecclesiæ Romanæ & Mediolanensis episcopos consuluerunt, quorum literæ in concilio Taurinatensi recitatę sunt, vt testatur eiusdem synodi canon 5. *Illud decreuit sancta synodus vt (quoniam legatos episcopi Galliarum, qui Felici non communicant, destinârunt) si quis ab eius communione se voluerit sequestrare, in nostræ sanctæ pacis consortium suscipiatur, iuxta literas venerabilis memoriæ Ambrosij episcopi, vel Romanæ ecclesiæ sacerdotis, dudum latas, quæ in concilio, legatis præsentibus, recitatæ sunt.* Et Hispaniarum episcopi, in causa Priscilianistarum, profitentur se non communicaturos lapsis pœnitentibus ad ecclesias suas reuocatis, nisi id rescriberet episcopus Romanus & Simplicianus Mediolanensis, concil. Tolet. 1. *Expectantes pari exemplo quid Papa, qui nunc est, quid sanctus Simplician⁹ Mediolanensis episcopus, reliquique ecclesiarum rescribant sacerdotes.*

Verùm & de sacrificijs inhibendis post prandium] vide can. 41. suprà. 126.

In Capuensi plenaria synodo] Capuensis synodi meminit Ambrosius epist. 78. & author epistolæ 79. ad Theophilum 129. Can. 48.

& Anysium, quæ Ambrosij non est, sed vt opinor, Siricij P. R. sub quo celebrata est circa annum CCCXXCIX.

Non liceat fieri rebaptizationes, reordinationes] Optatus Mileuit. lib. I. *In Donatum*, inquit, *sunt hæ sententiæ latæ: quod confessus sit se rebaptizasse, & episcopis lapsis manum imposuisse, quod ab ecclesia alienum est.* Hic impositio manuum pro χειροτονία sumitur, quæ ad ordinationem episcoporum pertinebat, quam non magis quam baptismum repeti & iterari debere veteres iudicarunt. Sic apud eundem Optatum ibidem: *Exeat huc quasi imponatur illi manus in episcopatu.* Et apud Augustinum lib. 3. de baptis. contra Donatist. cap. 16. *Manuum*, inquit, *impositio non sicuti baptismus, repeti non potest.* Duplex olim fuit χειροθεσία seu impositio manuum. Imponebantur manus baptizatis, & lapsis pœnitentibus, ἐπ' εὐλογίας, episcopis verò ἐπὶ χειροτονίας. Id verò quia latius exposui in cod. can. eccl. vniu. eò lectorem nunc remittam. vide can. 27. & 57. huius cod.

129. Translationes episcoporum] Con-

cil. Nicæn. can. 15. ἔδοξε παντάπασι περιαιρε- Can.
θῆναι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν 48.
ἔν τισι μέρεσιν, ὥστε, ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μετα-
βαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε
διάκονον. *Placuit consuetudinem omnimodis amputari, quæ præter regulam in quibusdam partibus videtur admissa; ita vt de ciuitate ad ciuitatem non episcopus, non presbyter, non diaconus transferatur.* Adde can. 20. concil. Antioch. & concil. Calched. can. 5. & 10. Iulius 1. P. R. in epistola ad Eusebianos quæ apud Athanas. extat apol. 2. εἰ οὖν ἀληθῶς ἴσην καὶ τὴν αὐτὴν ἡγεῖσθε τιμὴν τῶν ἐπισκόπων, καὶ μὴ ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν πόλεων κρίνετε τοὺς ἐπισκόπους, ἔδει τὸν πεπιστευμένον μικρὰν, μένειν ἐν τῇ πιστευθείσῃ, καὶ μὴ ἐξουθενεῖν μὲν τὸν πεπιστευμένον, μεταβαίνειν δὲ εἰς τὴν μὴ ἐγχειρισθεῖσαν, ἵνα τῆς μὲν παρὰ θεοῦ δοθείσης καταφρονῇ, τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων κενοδοξίαν ἀγαπήσῃ. *Si igitur verè parem eundemque honorem in omnibus episcopis censetis esse, neq; ex magnitudine ciuitatum de episcopis iudicatis, oportuit eum, cui concredita est parua ciuitas, in ea quæ credita est permanere, & nequaquam reiecta concredita, ad eam quæ concredita non est, transuolare; ne eam quæ à Deo data est, aspernari, illam verò quæ hominum ambitu concessa est, magnificare videatur.*

Concil. Sardic. can. I. *Ne cui liceat episcopo, de ciuitate sua ad aliam transire ciuitatem. manifesta est enim causa, qua hoc facere tentat: cum nullus in hac re inuentus sit episcopus, qui de maiore ciuitate ad minorem transiret, vnde apparet, auaritiæ ardore eos inflammari, & ambitioni seruire, & vt dominationem agant.* Damasus P. R. in confessione fidei ad Paulinum episcopum Thessalonicensem apud Theodoretum lib. 5. cap. 11. τοὺς δὲ ἀπὸ ἐκκλησιῶν εἰς ἑτέρας ἐκκλησίας μετελθόντας, ἄχρι τοσούτου ἀπὸ τῆς ἡμετέρας κοινωνίας ἀλλοτρίους ἔχομεν, ἄχρι οὗ πρὸς αὐτὰς ἐπανέλθωσιν. ἐὰν δέ τις ἄλλου ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετελθόντος, ἐν τόπῳ τοῦ ζῶντος ἐχειροτονήθη, ἄχρι τοσούτου σχολάσῃ ἀπὸ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος ὁ τὴν ἰδίαν πόλιν καταλείψας, ἄχρις οὗ ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν ἀναπαύσηται ἐν κυρίῳ. *Eos autem, qui ab ecclesijs, in quibus vixerunt, ad alias se transtulerint, vsque eò sint à nostra communione alieni, quoad ipsas ad vrbes redierint, in quibus erant primum ad aliquem honoris ecclesiastici gradum elati. Quod si quis in alterius locum, qui sedem mutauit, cooptatus sit, tantisper à dignitate sacerdotali vacare illum qui ciuitatem propriam deseruerit, dum qui ei successerit obdormierit in domino.* Refert tamen Socrates lib. 7. hist. eccl. cap. 25. apud

veteres indifferens fuisse quoties ecclesiæ ysus & necessitas poscebat, episcopos ab alijs ad alias ciuitates transferre. *ἔθω μὲν ἦν*, inquit, *παρὰ τοῖς παλαιοτέροις ἡμῶν ἀδιάφορον ἦν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μετάγειν ἐπίσκοπον, ὁσάκις χρεία ἐκάλει*. vid. can. Apost. 14. & ibi Zonaram.

Vicinæ barbarico] *Barbari* passim in 138.
Impp. constitut. vocantur, quicunque Can.
Romano imperio non parebant Sic L. 26. 52.
C. de episc. & cler. L. 6. §. vlt. D. de bon. damn. L. 2. C. quæ res vendi non poss. & *barbaræ gentes* can. 49. huius cod. Inde *Barbaricum* & *Barbaria*, pro solo barbarorum. Eutropius lib. 7. *Albis in barbarico longè vltrà Rhenum est.* & lib. 9. de Decijs, *Cum biennio ipse & filius eius imperassent vterq; in barbarico interfecti sunt.* Ea notione Barbaricum sumitur in L. 1. C. quæ res export. non deb. Barbarum solum L. vlt. C. de eunuch. *Romanæ gentis homines siue in Barbaro, siue in Romano solo eunuchos factos*, &c. Et Barbariæ vox apud Augustinum epist. 178. Paulinum epist. 26. ad Victricium Rothomagensem episcopum: *vbi quondam deserta syluarum, ac littorum pariter in tota aduena Barbaria.* & apud Lāpridium,

tura vicina Barbariæ.

144. Ἀγωνίσασθαι] Adde ex codice MS. Zonaræ Bibliothecæ Regiæ, *μὴ μόνον τὰς τοιαύτας διοικήσεις μὴ φυλάττεσθαι.* Cod. Palat. *τούτοις μὴ μόνον,* &c.

149. Ætate pater] Græcus interpres, *ὁ κατὰ*
Can. *χεῖραν πατήρ. χεῖρα* est *ἡλικία.* Hesychius ita
54. interpretatur, *χεῖρα, γηραιὰ, ἢ ἡλικία.*

146. Clericum alienum nullus sibi præ-
Can. ripiat episcopus præter eius arbi-
54. trium, cuius fuerit clericus] Excipe Constantinopolitanum & Carthaginensem, *ἔτοι γὰρ μόνοι δύνανται,* vt ait Balsamo ad can. 17. concilij VI. *ἀλλοτρίους κληρικοὺς δέχεσθαι παρὰ γνώμην τῶν χειροτονησάντων αὐτούς. Ij enim possunt alienos clericos suscipere præter voluntatem eorum qui ipsos ordinarunt.* & ad Nomoc. Photij, quem breui publico dabimus, tit. I. cap. 26. *ἐνεδόθη τῷ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ ἑτέρας ἐνορίας καὶ δίχα γνώμης τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν. ἔχει δὲ τοῦτο προνόμιον καὶ ὁ Καρθαγένης ἐπίσκοπος, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ἑτέρων ἐκκλησιῶν δέχεσθαι κληρικοὺς, καὶ τῷ ἰδίῳ κλήρῳ ἐγκαταλέγειν ἢ καὶ ἐπισκόπους ποιεῖν. Datum est Constantinopolitano patriarchæ, clericos ex aliena prouincia suscipere, etiam sine sententia episcopi*

torum. Habet autem hoc priuilegium etiam Carthaginensis episcopus ex alijs ecclesijs clericos suscipere, suoque clero accensere aut etiam episcopos efficere.

Fuit hæc licentia huic sedi, vt vnde vellet, pro desiderio cuiusque ecclesiæ, ordinare episcopum] Leo 9. P. R. epistol. 3. ad Thomam episcopum Africanum, pristina iura Carthaginensis episcopi explicat his verbis. *Noueris ergo proculdubio quia totius Africæ maximus metropolitanus est Carthaginensis episcopus: nec quicunque sit ille Gummitanus episcopus, aliquam licentiam consecrandi episcopos vel deponendi, seu prouinciale concilium conuocandi habet sine consensu Carthaginensis archiepiscopi, cuiuslibet dignitatis aut potestatis sit, exceptis his, quæ ad propriam parochiam pertinent: cætera autem, sicut & alij Africani episcopi, consilio Carthaginensis archiepiscopi aget.* & epist. 4. *vnde & episcopos consecrandi principale & antiquum ius retinet, sicut ex verbis Aurelij in concilio Carthaginensi capitulo* 39. (legendum 49.) *potest intelligi, cum dicit: In ecclesia, ad quam dignata est vestra sanctitas conuenire, crebrò ac penè per diem do-*

153. Can. 55.

minicam episcopos ordinandos habemus, &c. In ordinationib⁹ episcoporum paria fuerunt τὰ πρεσβεῖα Carthaginensis episcopi, atque Alexandrini, cum petentibus daret, quos vellet, & vnde vellet episcopos. Nulla enim electio episcoporum sine decreto Alexandrini episcopi in prouincijs Diœceseως Ægypti fiebat. Epistola synodica concilij Nicæni 1. apud Theodoretum lib. 1. hist. eccl. cap. 9. εἰ δέ τινα ποτὲ συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· τηνικαῦτα συναναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος, τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνοιντο καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο συνεπιψηφίζοντος αὐτοῖς καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς καθολικῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. *Si quis forte eorum, qui ecclesiæ funguntur muneribus, diem suum obibit, tum illi qui nuper in ecclesiam asciti sunt, in locum demortui succedant, si modò & mereri videbuntur, & populus elegerit: sic tamen vt suffragium accedat & confirmatio episcopi ecclesiæ catholicæ Alexandrinæ.* Synesius epist. 97. ad Theophilum Alexandrinũ episcopum de Palębiscæ quodam episcopo, τοῦτον οὖν, inquit, ἕνα καὶ μόνον ἀποδεδεῖχθαι Παλαιβίσκης ἐπίσκοπον, ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῦτον ἐνθέσμως, ἐκθέσμως μὲν οὖν, ὅσα γε τῶν γερόντων ἠκούσαμεν, εἰ μή τι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ

δρεία κατέστη, μή τε παρὰ τριῶν ἐνθάδε, καὶ εἰ τὸ σύνθημα τῆς χειροτονίας ἐκεῖθεν ἐδέδοτο. *Ille vnus & solus appellatus est Palæbiscæ episcopus. Sed nec vt fas est declaratus fuit, immo verò contra fas, quantum quidem à senibus audiuimus, si nec Alexandriæ constitutus est, nec à tribus episcopis hic, etiamsi electionis tessera illinc data est.* Et epist. 76. Antonium quendam ab Olbiatis episcopum electum ab eodem Theophilo confirmari petit, ἐπὶ τοῦτον ἡ πάνδημος ψῆφος ἠνέχθη. ἑνὸς ἂν εἴη δεῖ, τοῦ κυριωτάτου μέντοι, τῆς ἱερᾶς σου χειρός. *In eum vniuersa populi suffragia delata sunt. Vno igitur adhuc opus est, qui tamen præcipuus est, scilicet sacra tua manu.* Sed de his pluribus, Deo dante, in nostra Geographia sacro-politica.

Vt Diœceses non mereantur episcopos accipere, &c.] Diœcesis in Notitia Imperij & passim in Impp. constit. accipitur pro administratione multarum simul prouinciarum quæ in vnum coactæ per Præfectos Prætorio & eorum vicarios regebantur. L. 14. C. de fund. patrim. *Omnes qui in quacunque Diœcesi, aut quacunque prouincia vel ciuitate.* & L. 9. de legat. & decret. legat. C. Th. *Siue integra* 157. Can. 56.

Diœcesis in commune consuluerit, siue singulæ inter se voluerint prouinciæ conuenire. Sic etiam in actis concil. Constantinopol. 1. can. 2. & in actis concilij Ephesini ἐπίσκοποι ἐκ διαφόρων διοικήσεων καὶ ἐπαρχιῶν συνηγμένοι. *Episcopi ex diuersis Diœcesibus ac prouincijs congregati.* & can. 8. eiusdem synodi, τὸ δ᾽ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διοικήσεων καὶ τῶν ἁπανταχοῦ ἐπαρχιῶν παραφυλαχθήσεται. *Istud autem & in alijs Diœcesibus, & quæ sunt vbique prouincijs seruabitur.* & in Calchedonensi can. 9. & 17. & ibi Balsamo διοίκησις ἐστὶν ἡ πολλὰς ἐπαρχίας ἔχουσα ἐν ἑαυτῷ, *Diœcesis est, quæ multas sub se habet prouincias.* Innocentius 1. P. R. in epistola ad Alexandrum Antiochenum episcopum quę inter illius decreta extat in codice canonum eccles. Rom. cap. 45. *Reuoluentes authoritatem Nicænæ synodi, quæ censuit de Antiochena ecclesia cunctis fidelibus, ne dixerim sacerdotibus esse necessarium custodire, qua super Diœcesim suam prædictam ecclesiam non super aliquam prouinciam recognoscitur constitutum.* L. 34. C. de episc. aud. τῆς ἀφρων προεστῶτες διοικήσεως. Africanæ etiam Diœceseως meminit Iustinianus Nouel. de Africana ecclesia ad A. Solomonem PP. Africæ, & L. vnic.

§. 5. & 7. C. de offic. præf. præt. Afr. & de omni eiusd. Diœceseως statu, & VVielhmus Tyrius lib. 13. bel. sac. cap. 1. Hincmarus episcopis Rhemensis Diœcesis cap. 4. *Sancta Romana ecclesia, plures metropolitanos in speciali sua Diœcesi habet. Similiter & Alexandrina ecclesia in sua Diœcesi. Sed & Antiochena sedes nonnullos metropolitanos in sua Diœcesi habet.* Interdum tamen Diœcesis vox pro prouincia vsurpata est, vt apud Hincmarum epist. 5. *Dilectis fratribus & venerabilibus episcopis Rhemorum Diœceseως.* & epist. ad Nicolaum P. R. *Non solum Diœcesis verum etiam parochia mea inter duo regna sub duobus regibus habetur diuisa.* Nonnunquam etiam ea notione, qua hodie sumitur, pro episcopatu seu territorio episcopi, vt apud Sidonium Apollinarem lib. 7. epist. 6. *Ita populos excessu Pontificum orbatos, tristis intercisæ fidei desperatio premit, nulla in desolatis cura Diœcesibus, parochijsque.* & passim in collat. Carthag. cap. 65. 117. & 125. Interdum & pro parochijs quæ multæ in Diœcesi vt hîc, & can. 53. huius cod. supra. Vide I. Sirmondum in not. ad Sidon. & Io. Filesac. lib. de parœchiarum origine.

159. Δεκρέτῳ] Glosſ. Baſil. *δέκρετον, δόγμα ἢ ψῆφος, ψήφισμα, ἀπόφασις βασιλική.*

160. Ἐν ταύτῃ συνόδῳ πρεσβεία ἀποστέλλεται] Hæc inſcriptio non extat apud Zonaram in cod. MS. biblioth. Regiæ.

161. Vt pro confugientibus ad eccleſiam legem de glorioſiſſ. principibus &c.] Huc ſpectat Honorij Imp. reſcriptum ad Sapidianum vicarium Africæ pro eccleſia Africana L. 34. C. Th. de epiſc. & cler. *Si eccleſiæ venerabilis priuilegia cuiuſquam fuerint vel temeritate violata, vel diſsimulatione neglecta; commiſſum quinque librarum auri (ſicut etiam prius conſtitutum eſt) condemnatione plectatur. Si quid igitur contra eccleſias vel clericos per obreptionem, vel ab hæreticis, vel ab huiuſcemodi hominibus fuerit contra leges impetratum; huius ſanctionis auctoritate vacuamus.* Dat. VII. Kal. Iul. Brixiæ Theodoro v. c. conſule.

162. Venerio ſacerdoti Mediolanenſi] Venerij illius Mediolanenſis epiſcopi meminit Anaſtaſius P. R. in epiſtola ad Ioannem Hieroſolymorum epiſcopum, *Noſce,* inquit, *qualem epiſtolam ad fratrem & coepiſcopum noſtrum Venerium diligentiori cura per-*

ſcriptam paruitas noſtra trãſmiſerit. Paulinus in vita Ambroſij, & Hieronymus apolog. 2. contra Ruffinum.

Superiori concilio] Carthaginenſi ſcilicet, Cæſario & Attico coſſ. celebrato, hoc eſt A.D. CCCXCVII. vbi legatio deſtinata eſt ad Siricium & Simplicianum de paruulis qui apud Donatiſtas baptizati ſunt. vide can. 47. huius codicis ſuprà. 165. Can. 57.

Ordine antiquo per manus impoſitionem recepti] Euſebius lib. 7. hiſt. eccleſ. cap. 2. 166.

Iterari non liceat, quod ſemel dari oportet] Optatus Mileuit. lib. 1. *Non debet iterari, quod ſemel iuſſum eſt fieri.* & lib. 5. *Iam lotum non reuocamus ad fontem. Abſit vt iteremus quod ſemel eſt: aut duplicemus quod vnum eſt.* Extat. tit. Cod. *Ne ſanctum baptiſma iteretur.* 169.

Templa quæ in agris conſtituta nullo ornamento ſunt iubeantur deſtrui.] Huc ſpectat reſcriptum Arcadij Imp. ad Eutychianum PP. L. 16. de paganis C. Th. *Si qua in agris templa ſunt, ſine turba ac tumultu diruantur. His enim deiectis* 173. Can. 58.

atque sublatis, omnis superstitionis materia consumetur. Augustinus de ciuit. Dei lib. 18. cap. vlt. *In ciuitate notissima & eminentissima Carthagine Africæ, Gaudentius & Iouius Comites Imp. Honorij* XIV. *Kal Aprilis, falsorum deorum templa euerterunt & simulachra fregerunt*. Cùm vero populus conferto agmine impetum faceret in celsa & augusta quæque templorum ædificia, non sine vrbium immensa deformitate, ab eorum demolitione vetiti sunt christiani. Qua de re extat eiusdem Honorij rescriptum ad Macrobium PP. Hispaniarum & Proclianum vicarium quinque prouinciarum L. 3. C. de paganis. *Sicut sacrificia prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta seruari*. & ad Apollodorum Proconsulem Africæ L. 18. eod. tit. C. Th. *Ædes, inlicitis rebus vacuas nostrarum beneficio sanctionum, ne quis conetur euertere. Decernimus enim, vt ædificiorum quidem sit integer status*.

Can. 59. Causam iure apostolico agere] Eadem loquendi formula in collat. Carthag. cognit. 3. cap. 190. *iure publico agere*.

177. Maximè quia in his exercendis]

Hæc, & quæ sequuntur vsque ad finem canonis omisit græcus interpres. Can. 61.

181. De manumissionibus in ecclesia dicendis] Can. 82. huius codicis, *De manumissionibus in ecclesia celebrandis.* Vt olim in templo Feroniæ deæ serui manumittebantur, ita posteà, ex Constantini Imp. constitutione, in ecclesia cum libertate ciuitatem Romanam consequuti sunt. Sozomenus lib. 1. hist. eccles. cap. 9. de Constantino loquens, περὶ κλῆσιν τῆς ἀμείνονος ψηφισάμενος πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐλευθερωμένους ὑπὸ μαρτυρίᾳ τοῖς ἱερεῦσι πολιτείας ῥωμαϊκῆς τυγχάνειν, hoc est, Epiphanio scholastico interprete apud Cassiodorum lib. 1. hist. trip. cap. 9. *Circa dationem melioris libertatis, quam ciuitatem Romanam vocant tres posuit leges, decernens omnes in ecclesia manumissos sub testimonio sacerdotum ciuitate Romana frui.* & Nicephorus lib. 7. histor. eccl. cap. 16. *Libertatem quoque ecclesiæ lege lata concessit, & vt libertate sacerdotibus testibus donati, ciuium Romanorum numero ascriberentur.* Constantini hac de re leges duæ modò extant tit. Cod. de ijs qui in eccles. manumit. Prima ad Protogenem Can. 64.

Sardicensem episcopum his verbis. *Iamdudum placuit, vt in ecclesia catholica libertatem domini suis famulis præstare poßint, si sub aspectu plebis, adsistentibus christianorum antistitibus id faciant. Vt propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunque scriptura, in qua ipsi vice testium signent.* Altera ad Osium Cordubensem episcopum. *Qui religiosa mente in ecclesiæ gremio seruis suis meritam concesserint libertatem, eandem eo iure donasse videantur, quo ciuitas Romana solemnitatibus decursis dari consueuit. Sed hoc duntaxat his qui sub aspectu antistitum dederint, placuit relaxari.* Eius moris præclarum exemplum extat apud Ennodium Ticinensem episcopum in Gerontio seruo, quem dominus apud episcopum manumittit, his verbis: *Gerontium cuius à me experta fides, pudor, integritas, & exigit libertatem, & suis dotibus innotescit, per præsens petitorium à beatitudine vestra Romanæ deprecor ciuitatis gaudere consortio. Cuius ego absolutionis non tam largitor, quam testis existo.* & post pauca, *Remisso ergo ab eo, quod mihi debebatur, obsequio, quam suam esse conuersatione docuit, eidem restituo libertatem: supplicans coronæ vestræ, vt gestis ecclesiasticis ex omni obnoxietate solua-*

tur; vt perpetuo Romanæ vrbis poßit exultare collegio, omni peculio ſuo ſine aliqua imminutione conceſſo. Extant etiam acta manumiſſionis in eccleſia celebratæ, inter veteres formulas à doctiſſimo Bignonio nuper editas. *Quod ſecundum legem Romanam actum eſt, nullatenus reuocetur. Itaque ſub die illo, anno illo regni domini noſtri illius regis, indictione illa, ille vir venerabilis ille diaconus teſtatur eis qui tabulis ſubſcriptis manumittere in eccleſia illa vindictaque liberare famulum ſuum benè ſibi meritum cupiunt, ſecundum conſtitutionem bonæ memoriæ Conſtantini faciant, legiſque qua dicitur, omnes qui ſub oculis epiſcoporum, presbyterorum, ſeu diaconorum in eccleſia manumittuntur, ad ciuitatem pertinere Romanam,* &c. & in formula ingenuitatis. *Ego ille minimus ſeruorum Dei famulus eccleſiæ Senonicæ archiepiſcopus tanta ſereniſſimi Hludouici Augusti auctoritate quæ Senonis in arcibo eccleſiæ epiſcopij ſeruatur, fultus, per hunc libellum manumißionis, te fratrem noſtrum, quem ſeruilis conditio hactenus addictum tenuit, inter huius eccleſiæ familiam, quia fratrum teſtimonio inter quos enutritus es, dignus ad ſacerdotalem honorem ſuſcipiendum prædicaris, cenſeo te atque ſtatuo, ante ſacri al-*

taris cornu, in respectu sacerdotum & cleri & populi adstantis, à præsenti die & deinceps ab omni iugo seruitutis humanæ absolutum fore, ciuemque Romanum appellari. vide etiam G. Fornerium lib. select. cap. 4.

185. Recitatis epistolis Anastasij] Hæ epistolæ non extant.

190. Can. 68. In suis honoribus suscipiantur sicut prioribus eiusdem diuisionis temporibus factum est] August. in epist. 162. narrat, cùm Melchiades P.R. ex sententia suorum collegarum damnaret Donatum, Donatistis qui resipiscere vellent, ita pepercisse, *sanitatis recuperandæ*, inquit, *optionem liberam fecit, cæteris paratus communicatorias literas mittere, etiam ijs quos à Maiorino ordinatos esse constaret: ita vt quibuscunque locis duo essent episcopi, quos dissensio geminasset, eum confirmari vellet qui fuisset ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia regenda prouideretur.* & epist. 50. de Donatistis loquens, *Hoc erga istos ab initio seruauit Africana catholica ex episcoporum sententia, qui in ecclesia Romana inter Cæcilianum & partem Donati iudicauerunt, damnatoque vno quodam Donato, qui author schismatis fuisse*

manifestatus est, cæteros correctos etiamsi extra ecclesiam ordinati essent in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt: non quo etiam foris ab vnitate corporis Christi possent habere spiritum sanctum, sed maximè propter eos quos foris positi possent decipere, & à susceptione illius muneris impedire. Deinde vt etiam ipsorum infirmitas lenius excepta intus sanabilis fieret. Hîc autem & passim in Africanis, & plerisque alijs concilijs cum græcis, tum latinis, *honos*, pro administratione seu dignitate ecclesiastica accipitur. Sic Augustino epist. 50. *Spe honoris ecclesiastici animus intumescens*, & *affectatæ honorum potentiæ*. & Iurisconsultis. *Honor est administratio reipublicæ cum dignitatis gradu*, L. 14. D. de munerib. & honor.

Maximianistas quos plenarij concilij sui authoritate damnauerant in suis honoribus receperunt] Augustinus epist. 50. *Quid autem aliud etiam ipsi cogitauerunt*, Donatistæ, *quando Maximianistas quos in sacrilego, sicut eorum concilium indicat, schismate damnauerant, & in quorum iam locum alios ordinauerant, posteà quam viderunt ab eis populos non recedere, ne omnes*

perderent, in suis honoribus receperunt, & de baptismo quem foris ab eis damnati dederant, nullam contradictionem quæstionemque mouerunt? Quare ergo mirantur, aut queruntur, aut calumniantur quod eos sic suscepimus pro vera pace Christi, & non recordantur quid ipsi fecerint pro vana quæ contra Christum est pace Donati? Quod eorum factum si contra eos teneatur & intelligentes asseratur, quid omnino respondeant non habebunt. & lib. 3. contra literas Petiliani Donatistę cap. 39. *Vos autem cum obijciuntur vobis Maximianistæ trecentorum & decem concilij sententia damnati, eodem concilio tot proconsulibus & tot gestis municipalibus allegato, oppugnati, de basilicis quas tenebant per iussa iudicum & ciuitatum auxilia perturbati, rursus à vobis cum eis quos extra communionem vestram baptizauerant, sine vlla baptismi quæstione suscepti & honorati. Quid respondeatis non inuenitis.* & lib. de hæresibus, *Apud Carthaginem Maximianus contra Primianum ab eiusdem erroris centum fermè episcopis ordinatus, & à reliquis* CCCX. *cum eis* XII. *qui ordinationi eius etiam præsentia corporali interfuerunt, atrocißima criminatione damnatus, compulit eos nosse etiam extra ecclesiam dari posse baptismum Christi. Nam quos-*

dam ex eis, cum eis quos extra eorum ecclesiam baptizauerant, in suis honoribus sine vlla in quoquam repetitione baptismatis receperunt &c.

Placuit de infantibus] Synodica Lu- 198.
cæ patriarchæ CP. cap. 12. Νηπίων γὰρ ἀπὸ Can. 72.
χριστιανικῆς χώρας αἰχμαλωτισθέντων παρὰ Σκυθῶν καὶ Ἀγαρηνῶν, καὶ διαπραθέντων πρὸς ῥωμαίους, ἀμφιβολία γέγονεν, εἰ χρὴ τοὺς πωληθέντας βαπτισθῆναι. ἔλεγον γάρ τινες ὡς ἐπεὶ ἀπὸ χριστιανικῆς χώρας αἰχμαλωτίσθησαν, πρόληψίς ἐστι βαπτισθῆναι κατὰ χώραν ἐν νηπιότητι, καὶ οὐ χρὴ αὖθις ἀναβαπτισθῆναι. ἤρεσε δὲ μᾶλλον ὀφείλειν βαπτισθῆναι, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τούτους εἰ ἐν νηπιότητι ἐβαπτίσθησαν, μήτε τινὰς εὑρίσκεσθαι διαβεβαιουμένους τὸ βάπτισμα. περὶ δὲ τῶν ἀπὸ χώρας ἀπίστων αἰχμαλωτιζομένων, ὡρίσθη, ἀδιστάκτως αὐτοὺς βαπτίζεσθαι. εἰ μὴ μάρτυρες ὁμολογοῦσι βαπτισθῆναι τούτους μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν. *Cum enim Infantes ex christianorum regione à Scythis & Agarenis bello capti essent, & empti à Romanis, dubitatum est, an oporteat venundatos rebaptizari. Dicebant enim nonnulli, quoniam ex christiana regione capti sunt, præsumptio est, eos fuisse baptisatos in patria ætate infantili, nec denuo rebaptisandos esse. Magis tamen placuit, eos debere baptizari, quod nesciant, an in infan-*

tia fuerint baptizati, nec vlli inueniuntur qui baptismum affirment. Eos autem, qui ex infidelium regione capiuntur, indistinctè baptizandos statutum est: nisi testes profiteantur, eos post captiuitatem fuisse baptizatos. Leo.1.P.R.in epistola ad Rusticum episcopum Narbonensem in cod. can. eccl. Rom. cap. 28. *Si nulla extant iudicia inter propinquos aut familiares, nulla inter clericos, aut vicinos, quibus hi de quibus queritur, baptizati fuisse doceātur, agendum est, vt renascantur, ne manifestè pereant, in quibus quod non ostenditur gestum, ratio non sinit, vt videatur iteratum: nec temeritas interuenit præsumptionis, vbi est diligentia pietatis.*

106 Can. 77. Vniuersali Africano concilio] Sic can. 19. 28. 77. 95. 107. 108. huius codicis, & in epistola synodica ad Cœlestinum P. R. & in collatione Carthaginensi cognit. 1. cap. 5. *Clementia principalis concilium fieri intra Africam vniuersale decreuit.* & cap. 89. *Nos recti numero adsumus electi vniuersali catholico concilio.*

Can. 78. Hipponensium Diaretorum ecclesiæ] Sic can. 93. huius codicis *Hipponensis Diaretorum Diœcesis*, & in collatio-

ne Carthaginensi cognit. 1. cap. 179. *Victor episcopus Hipponensis Diarritorensis.* & cap. 139. *Florentius episcopus ecclesiæ catholicæ Hyppensis* (legendum *Hipponensis*) *Zaritorensis.* Zarrhytum, vel Zaritum Antonino & Æthico, pro Diarrhytum dicitur, more græcorum, qui διὰ in ζᾶ sæpe commutant. οἱ γὰρ Αἰολεῖς τὸ διὰ, ζᾶ φασὶ, καὶ τὸ διάπλυτον ζάπλυτον, inquiunt grammatici. ζαβάλλειν pro διαβάλλειν, & ζάκορος pro διάκορος, ὁ περὶ τὸν ναὸν διακονῶν, æditiuus. Simili ratione *Zabulus* pro *Diabolus* Cypriano, Paulino, Hilario & Ambrosio, & *Zaconus* pro *Diaconus*. Sic Eusebio in chronico Seuerus *Azabenicus* pro *Adiabenicus*, & apud Paulum IC. lib. 3. sent. tit. 6. *Zetarij serui* dicuntur ijdem qui *Diætarij* l. 12. §. idem respondit D. de instruct. leg. Sic Isidoro *Zanium* pro *Dianium*, quod oppidum est Hispaniæ. Sunt autem duæ vrbes hoc nomine in Africa, quarum altera in Numidia Hippo regius: altera in prouincia proconsulari, quæ propriè Africa dicitur, quam *Hipponem dilutum vocant*, *Diarrhytum græcis dictum propter aquarum irrigua*, vt ait Plinius lib. 4. hist. nat. cap. 4. qui & Hipponis Diarrhyti meminit lib. 9. cap. 8. &

atque sublatis, omnis superstitionis materia consumetur. Augustinus de ciuit. Dei lib. 18. cap. vlt. *In ciuitate notissima & eminentissima Carthagine Africæ, Gaudentius & Iouius Comites Imp. Honorij* XIV. *Kal Aprilis, falsorum deorum templa euerterunt & simulachra fregerunt.* Cùm vero populus conferto agmine impetum faceret in celsa & augusta quæque templorum ædificia, non sine vrbium immensa deformitate, ab eorum demolitione vetiti sunt christiani. Qua de re extat eiusdem Honorij rescriptum ad Macrobium PP. Hispaniarum & Proclianum vicarium quinque prouinciarum L. 3. C. de paganis. *Sicut sacrificia prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta seruari.* & ad Apollodorum Proconsulem Africæ L. 18. eod. tit. C. Th. *Ædes, inlicitis rebus vacuas nostrarum beneficio sanctionum, ne quis conetur euertere. Decernimus enim, vt ædificiorum quidem sit integer status.*

Can. Causam iure apostolico agere]
59. Eadem loquendi formula in collat. Carthag. cognit. 3. cap. 190. *iure publico agere.*

177. Maximè quia in his exercendis]

Hæc,& quæ sequuntur vsque ad finem canonis omisit græcus interpres. Can. 61.

De manumissionibus in ecclesia dicendis] Can. 82. huius codicis, *De manumißionibus in ecclesia celebrandis*. Vt olim in templo Feroniæ deæ serui manumittebantur, ita posteà, ex Constantini Imp. constitutione, in ecclesia cum libertate ciuitatem Romanam consequuti sunt. Sozomenus lib. 1. hist. eccles. cap. 9. de Constantino loquens, περὶ κλῆσιν τῆς ἀμείνονος ψηφισάμενος πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐλευθερωμένους ὑπὸ μαρτύσι τοῖς ἱερεῦσι πολιτείας ῥωμαϊκῆς τυγχάνειν, hoc est, Epiphanio scholastico interprete apud Cassiodorum lib. 1. hist. trip. cap. 9. *Circa dationem melioris libertatis, quam ciuitatem Romanam vocant tres posuit leges, decernens omnes in ecclesia manumissos sub testimonio sacerdotum ciuitate Romana frui.* & Nicephorus lib. 7. histor. eccl. cap. 16. *Libertatem quoque ecclesiæ lege lata conceßit, & vt libertate sacerdotibus testibus donati, ciuium Romanorum numero ascriberentur.* Constantini hac de re leges duæ modò extant tit. Cod. de ijs qui in eccles. manumit. Prima ad Protogenem 181. Can. 64.

Sardicensem episcopum his verbis. *Iamdudum placuit, vt in ecclesia catholica libertatem domini suis famulis præstare poßint, si sub aspectu plebis, adsistentibus christianorum antistitibus id faciant. Vt propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunque scriptura, in qua ipsi vice testium signent.* Altera ad Osium Cordubensem episcopum. *Qui religiosa mente in ecclesiæ gremio seruis suis meritam concesserint libertatem, eandem eo iure donasse videantur, quo ciuitas Romana solemnitatibus decursis dari consueuit. Sed hoc duntaxat his qui sub aspectu antistitum dederint, placuit relaxari.* Eius moris præclarum exemplum extat apud Ennodium Ticinensem episcopum in Gerontio seruo, quem dominus apud episcopum manumittit, his verbis: *Gerontium cuius à me experta fides, pudor, integritas, & exigit libertatem, & suis dotibus innotescit, per præsens petitorium à beatitudine vestra Romanæ deprecor ciuitatis gaudere consortio. Cuius ego absolutionis non tam largitor, quam testis existo.* & post pauca, *Remisso ergo ab eo, quod mihi debebatur, obsequio, quam suam esse conuersatione docuit, eidem restituo libertatem: supplicans coronæ vestræ, vt gestis ecclesiasticis ex omni obnoxietate solua-*

tur; vt perpetuo Romanæ vrbis poßit exultare collegio, omni peculio suo sine aliqua imminutione concesso. Extant etiam acta manumissionis in ecclesia celebratæ, inter veteres formulas à doctissimo Bignonio nuper editas. *Quod secundum legem Romanam actum est, nullatenus reuocetur. Itaque sub die illo, anno illo regni domini nostri illius regis, indictione illa, ille vir venerabilis ille diaconus testatur eis qui tabulis subscriptis manumittere in ecclesia illa vindictaque liberare famulum suum benè sibi meritum cupiunt, secundum constitutionem bonæ memoriæ Constantini faciant, legisque qua dicitur, omnes qui sub oculis episcoporum, presbyterorum, seu diaconorum in ecclesia manumittuntur, ad ciuitatem pertinere Romanam,* &c. & in formula ingenuitatis. *Ego ille minimus seruorum Dei famulus ecclesiæ Senonicæ archiepiscopus tanta sereniβimi Hludouici Augusti auctoritate quæ Senonis in arcibo ecclesiæ episcopij seruatur, fultus, per hunc libellum manumißionis, te fratrem nostrum, quem seruilis conditio hactenus addictum tenuit, inter huius ecclesiæ familiam, quia fratrum testimonio inter quos enutritus es, dignus ad sacerdotalem honorem suscipiendum prædicaris, censeo te atque statuo, ante sacri al-*

taris cornu, in respectu sacerdotum & cleri & populi adstantis, à præsenti die & deinceps ab omni iugo seruitutis humanæ absolutum fore, ciuemque Romanum appellari. vide etiam G. Fornerium lib. select. cap. 4.

185. Recitatis epistolis Anastasij] Hæ epistolæ non extant.

190. Can. 68. In suis honoribus suscipiantur sicut prioribus eiusdem diuisionis temporibus factum est] August. in epist. 162. narrat, cùm Melchiades P. R. ex sententia suorum collegarum damnaret Donatum, Donatistis qui resipiscere vellent, ita pepercisse, *sanitatis recuperandæ*, inquit, *optionem liberam fecit, cæteris paratus communicatorias literas mittere, etiam ijs quos à Maiorino ordinatos esse constaret: ita vt quibuscunque locis duo essent episcopi, quos dissensio geminasset, eum confirmari vellet qui fuisset ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia regenda prouideretur.* & epist. 50. de Donatistis loquens, *Hoc erga istos ab initio seruauit Africana catholica ex episcoporum sententia, qui in ecclesia Romana inter Cæcilianum & partem Donati iudicauerunt, damnatoque vno quodam Donato, qui author schismatis fuisse*

manifestatus est, cæteros correctos etiamsi extra ecclesiam ordinati essent in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt: non quo etiam foris ab unitate corporis Christi possent habere spiritum sanctum, sed maximè propter eos quos foris positi possent decipere, & à susceptione illius muneris impedire. Deinde vt etiam ipsorum infirmitas lenius excepta intus sanabilis fieret. Hîc autem & passim in Africanis, & plerisque alijs concilijs cum græcis, tum latinis, *honos*, pro administratione seu dignitate ecclesiastica accipitur. Sic Augustino epist. 50. *Spe honoris ecclesiastici animus intumescens*, & *affectatæ honorum potentiæ*. & Iurisconsultis. *Honor est administratio reipublicæ cum dignitatis gradu*, L. 14. D. de munerib. & honor.

Maximianistas quos plenarij concilij sui authoritate damnauerant in suis honoribus receperunt] Augustinus epist. 50. *Quid autem aliud etiam ipsi cogitauerunt*, Donatistæ, *quando Maximianistas quos in sacrilego, sicut eorum concilium indicat, schismate damnauerant, & in quorum iam locum alios ordinauerant, posteà quàm viderunt ab eis populos non recedere, ne omnès*

perderent, in suis honoribus receperunt, & de baptismo quem foris ab eis damnati dederant, nullam contradictionem quæstionemque mouerunt? Quare ergo mirantur, aut queruntur, aut calumniantur quod eos sic suscepimus pro vera pace Christi, & non recordantur quid ipsi fecerint pro vana quæ contra Christum est pace Donati? Quod eorum factum si contra eos teneatur & intelligentes asseratur, quid omnino respondeant non habebunt. & lib. 3. contra literas Petiliani Donatistę cap. 39. *Vos autem cum obijciuntur vobis Maximianistæ trecentorum & decem concilij sententia damnati, eodem concilio tot proconsulibus & tot gestis municipalibus allegato, oppugnati, de basilicis quas tenebant per iussa iudicum & ciuitatum auxilia perturbati, rursus à vobis cum eis quos extra communionem vestram baptizauerant, sine vlla baptismi quæstione suscepti & honorati. Quid respondeatis non inuenitis.* & lib. de hæresibus, *Apud Carthaginem Maximianus contra Primianum ab eiusdem erroris centum fermè episcopis ordinatus, & à reliquis* CCCX. *cum eis* XII. *qui ordinationi eius etiam præsentia corporali interfuerunt, atrocissima criminatione damnatus, compulit eos nosse etiam extra ecclesiam dari posse baptismum Christi. Nam quos-*

dam ex eis, cum eis quos extra eorum ecclesiam baptizauerant, in suis honoribus sine vlla in quoquam repetitione baptismatis receperunt &c.

Placuit de infantibus] Synodica Lu- 198.
cæ patriarchæ CP. cap. 12. Νηπίων γὰρ ἀπὸ Can. 72.
χριστιανικῆς χώρας αἰχμαλωτισθέντων παρὰ Σκυθῶν καὶ Ἀγαρηνῶν, καὶ διαπραθέντων πρὸς ῥωμαίους, ἀμφιβολία γέγονεν, εἰ χρὴ τοὺς πωληθέντας βαπτισθῆναι. ἔλεγον γάρ τινες ὡς ἐπεὶ ἀπὸ χριστιανικῆς χώρας αἰχμαλωτίσθησαν, πρόληψίς ἐστι βαπτισθῆναι κατὰ χώραν ἐν νηπιότητι, καὶ οὐ χρὴ αὖθις ἀναβαπτισθῆναι. ἤρεσε δὲ μᾶλλον ὀφείλειν βαπτισθῆναι, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τούτους εἰ ἐν νηπιότητι ἐβαπτίσθησαν, μήτε τινὰς διευρίσκεσθαι διαβεβαιουμένους τὸ βάπτισμα. περὶ δὲ τῶν ἀπὸ χώρας ἀπίστων αἰχμαλωτιζομένων, ὡρίσθη, ἀδιακρίτως αὐτοὺς βαπτίζεσθαι, εἰ μὴ μάρτυρες ὁμολογοῦσι βαπτισθῆναι τούτους μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν. *Cum enim Infantes ex christianorum regione à Scythis & Agarenis bello capti essent, & empti à Romanis, dubitatum est, an oporteat venundatos rebaptizari. Dicebant enim nonnulli, quoniam ex christiana regione capti sunt, præsumptio est, eos fuisse baptisatos in patria ætate infantili, nec denuo rebaptisandos esse. Magis tamen placuit, eos debere baptizari, quod nesciant, an in infan-*

ne Carthaginensi cognit. 1. cap. 179. *Victor episcopus Hipponensis Diarritorensis.* & cap. 139. *Florentius episcopus ecclesiæ catholicæ Hyppensis* (legendum *Hipponensis*) *Zaritorensis.* Zarrhytum, vel Zaritum Antonino & Æthico, pro Diarrhytum dicitur, more græcorum, qui διὰ in ζᾶ sæpe commutant. οἱ γὰρ Αἰολεῖς τὸ διὰ, ζᾶ φασὶ, καὶ τὸ διάπλυτον ζάπλυτον, inquiunt grammatici. ζαβάλλειν pro διαβάλλειν, & ζάκορος pro διάκορος, ὁ περὶ τὸν ναὸν διακονῶν, æditus. Simili ratione *Zabulus* pro *Diabolus* Cypriano, Paulino, Hilario & Ambrosio, & *Zaconus* pro *Diaconus*. Sic Eusebio in chronico Seuerus *Azabenicus* pro *Adiabenicus*, & apud Paulum IC. lib. 3. sent. tit. 6. *Zetarij serui* dicuntur ijdem qui *Diætarij* l. 12. §. idem respondit D. de instruct. leg. Sic Isidoro *Zanium* pro *Dianium*, quod oppidum est Hispaniæ. Sunt autem duæ vrbes hoc nomine in Africa, quarum altera in Numidia Hippo regius: altera in prouincia proconsulari, quæ propriè Africa dicitur, quam *Hipponem dilutum vocant*, *Diarrhytum græcis dictum propter aquarum irrigua*, vt ait Plinius lib. 4. hist. nat. cap. 4. qui & Hipponis Diarrhyti meminit lib. 9. cap. 8. &

alter Plinius lib. 9. epist. ad Caninium. *Est in Africa Hipponensis colonia, mari proxima, adiacet ei nauigabile stagnum, ex quo in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna, prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno.* Mela lib. 1. cap. 6. *Hipponensem sinum vocant proximum ab Hippone Diarrhyto quod littori eius appositum est.* Solinus cap. 30. *Hipponem regium postea dictum, item Hipponem alterum, de interfluente freto Diarrython nuncupatum, nobilissima oppida equites græci condiderunt.* Vtriusque etiam Hipponis regij, & Diarrhyti meminit tabula itineraria beneficio M. Velseri v. c. edita.

209 Can. 78. Cum omnium voto episcopus ordinetur]. Leo 1. P. R. epistola 87. vel 89. ad episcopos Viennensis prouinciæ, *Vota ciuium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum, in ordinationibus sacerdotum expectantur, per pacem & quietem sacerdotes qui præfuturi sunt postulentur, teneatur subscriptio clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus & plebis.* Cælestinus 1. P. R. epist. 2. ad episcopos Galliæ, *Cleri, plebis & ordinis consensus & deside-*

desiderium requiratur in ordinatione sacerdotum. Formulam cõsensus ciuium pro episcopatu vide apud Marculphũ lib. I. cap. 7.

Vt si quis episcopus hæredes extraneos à consanguinitate vel hæreticos ecclesię prætulerit] Can. 22. huius codicis suprá. Concilium Constantinopolitanum II. quod quintum œcumenicum dicitur, collat. 5. *Sextilianus reuerendissimus episcopus de Africana prouincia, vices agens Primosi religiosissimi episcopi Carthaginẽsis, & in medio stans, hæc dixit: Quoniam proposita sunt sancta euangelia, & oportet vnumquemque ea quæ sunt suæ scientiæ, ad propositam quæstionem pertinentia, facere manifesta, doceo sanctum vestrum concilium, quod anterioribus temporibus in nostra prouincia multi episcopi congregati, & quædam de diuersis causis ad ecclesiasticum statum pertinentibus disponentes, statuerunt de episcopis defunctis, qui hæreticis suas facultates relinquunt, ita vt post mortem anathemati subijciantur.* 210. Can. 81.

Eius nomen inter Dei sacerdotes nullo modo recitetur] Cyprianus lib. I. epist. 9. *Neque enim ad altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sa-* 213.

cerdotes & ministros auocare voluit. Augustinus epist. 137. *Nomen autem presbyteri propterea non ausus sum de numero collegarum eius vel supprimere vel delere.* Et paulò post, *Et nunc si vobis placet, vt nomen eius non recitetur.* Illius etiam recitationis meminit Gelasius I. P. R. epistol. 8. ad Anastasium Imp. de Acacio loquens, *quo in sua perfidia,* inquit, *& damnatione moriente, tam eius in ecclesiastica recitatione non potest nomē ascribi quàm externæ contagium non debet communicationis admitti.* Epiphanius lib. 3. hæresi 75. ἔπειτα δὲ περὶ τοῦ ὀνόματα λέγειν τῶν τελευτησάντων, τί ἂν εἴη τούτου προυργιαίτερον; τί τούτου καιριώτερον καὶ θαυμασιώτερον, πιστεύειν μὲν τοὺς παρόντας, ὅτι οἱ ἀπελθόντες ζῶσι, καὶ ἐν ἀνυπαρξίᾳ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ εἰσὶ καὶ ζῶσι παρὰ τῷ δεσπότῃ. *Posteà verò de eo, quod proferantur nomina vita defunctorum, quid hoc magis fuerit vtile? quid hoc commodius aut magis admiratione dignū? quòd credunt præsentes, quod hi qui decesserūt viuunt & non sunt nulli, sed sunt & viuunt apud Dominum.*

214. Lucis vel arboribus] Augustinus
Can. serm. de tempore 241. *Quicunque in agro*
84. *suo aut villa aut iuxta villam aliquam arbores aut aras vel qualibet fana habuerit, vbi miseri homines solent aliqua vota reddere, si non eas*

destruxerit vel succiderit, in illis sacrilegijs quæ ibi facta fuerint, sine dubio particeps erit. Concilium Arelatense 2. can. 23. *Si in alicuius episcopi territorio infideles aut faculas accenderint, aut arbores, fontes, vel saxa venerentur, si hæc eruere neglexerit, sacrilegij se esse reum cognoscat* Concilium Antisiodorense can. 3. *Non licet inter fontes aut arbores sacrinas, vel ad fontes vota exsoluere.* Huius superstitionis vestigia passim extant apud profanos scriptores. Plinius lib.12.cap.1. *Arbores fuere numinum templa priscoque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborē dicat.* Curtius de Indis lib.8. *Deos putant quicquid colere cœperunt, arbores maximè, quas violare capitale est.* Tacitus de Germanis, *Lucos ac nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant.* Maximus Tyrius serm. 38. Κελτοὶ σέβουσι μὲν Δία, ἄγαλμα δ' ἦ διὸς κελτικὸν ὑψηλὴ δρῦς, *Iouem Celtæ colunt, Iouis autem apud eos simulachrum alta quercus est.* Liuius *& hæc,* inquit, *sacrata quercus & quicquid Deorum est audiunt* Quintil. lib. 10. *quasi sacras vetustate quercus adoramus.*

Impp. Arcadio & Honorio v. 217. coss. in ciuitate Mileuitana v. Kal.

Septemb.] Hoc est A. D. CCCCII. Hæc autem nota diei & consulis, à conciliorum collectoribus falsò præfixa est concilio Mileuitano II. ex prouinciæ Numidiæ episcopis sub Syluano primate contra Pelagium & Celestium coacto, Honorio VII. & Palladio coss. hoc est, A. D. CCCCXVI. Siquidem eo tempore in Africanis ecclesijs nulla erat Pelagij vel Celestij mentio, quorum hæresim anno duntaxat CCCCXII. innotuisse, atque in concilio quodam prouinciæ Carthaginensis, cuius nulla acta extant, eodem anno primùm damnatam fuisse planum est ex epistola synodica concilij Mileuitani II. quæ inter epistolas Augustini extat 92. Sed & canones XXVII. quos illi concilio ascribunt, ex tribus alijs Africanis concilijs (nulli enim canones in concilio Mileuitano II. editi) collecti & consarcinati sunt, ex Mileuitano videlicet I. de quo hîc agitur, & duobus Carthaginensibus, A. D. CCCCVII. & CCCCXVIII. celebratis, quorum acta & canones hoc codice continentur.

218. Postmodum concilio apud Carthaginem definita] Concilium Car-

thaginense intelligit Cæsario & Attico coss. v. Kal. Septemb. hoc est anno ccc-xcvii. celebratum.

Περὶ τάξεως ἐπισκόπων] In cod. Til. cor- 220
ruptè legebatur περὶ πράξεως. Itaque hanc Can. 86.
inscriptionem emendauimus ex cod. Palat. quam emendationem confirmat Photius in Nomocanone tit. 8. cap. vlt. περὶ ἐκ τοῦ χρόνου τάξεως. Erat inter episcopos quędam ex tempore prærogatiua, quâ, vt quisque prius ecclesiæ, honorive ecclesiastico fungendo allectus esset, ita cæteros collegas, sedendi, sententiæque dicendæ ordine præcederet. Hinc apud Iustinianum L. θεσπίζομεν 29. C. de epis. aud. ἐπίσκοποι κατὰ τὴν τάξιν τῆς χειροτονίας πρωτεύοντες. & can. 54. huius codicis, *Ætate pater & ipsa promotione antiquissimus Victor*. Ab initio cum clerici cooptātur in ecclesiam, non temporis antiquitas sed eruditio, doctrina, probitas & morum integritas inspicitur: cùm verò iam in aliorum cœtum adsciti fuerint, ne perturbatè misceantur omnia, ætatis & temporis ordo attenditur, id est ἐκ τοῦ χρόνου τάξις quæ ex ordinationis tempore seruatur. Concil. Bracar. I. can. 24. *Conseruato metropolitani episcopi*

primatu, cæteri episcoporum, secundum suæ ordinationis tempus, alius alio sedendi deferat locum. Toletan. 4. can. 3. de synodo prouinciali loquens, *Episcopi secundum ordinationis suæ tempora resideant.* Gregorius 1. P. R. lib. 7. epist. 114. ad Siagrium episcopum Augustodunensem. *Episcopos secundum ordinationis suæ tempus siue ad considendum in concilio, siue ad subscribendum, vel in qualibet alia re sua attendere loca decernimus & suorum sibi prærogatiuam ordinum vindicare.* Hincmarus epist. 6. cap. 16. *Inter episcopos hæc conditio regularis seruatur, vt qui prius fuerit ordinatus, prior habeatur.* Ac ne qua altercatio de posterioribus vel anterioribus oriretur, statutum est vt episcopi ordinati literas acciperent ab ordinatoribus suis, manu eorum scriptas, continentes consulem & diem, can. 89 huius codicis. Addo etiam hunc ordinem episcoporum in scribendis tractorijs seu synodicis epistolis seruatum esse. Augustinus epistola ad Victorinum. *Quod si & ex eis*, Mauritanijs prouincijs, *ad Numidiam conuocandum esset concilium, oportuit vtique vt aliquorum Maurorum episcoporum, qui illic priores sunt, nomina in tractoria ponerentur. Quod in ista tra-*

ctoria non reperiens miratus sum. Deinde ad ipsos Numidas ita perturbato & neglecto ordine scriptum, ut nomen meum tertio loco inuenerim, qui noui quàm post multos episcopos factus sum. Quæ res & alijs iniuriosa est satis & mihi inuidiosa.

Posteriores anterioribus deferant] 22a

Synesius epist. 72. ἰταμὸν γὰρ ἀντέχειν ἕνα πολλοῖς, παλαιοτέροις νεώτερον προσδεδαπανηκόσι τὸν βίον ἱερωσύνῃ τὸν οὔπω πέρυσιν ἡμμένον τοῦ πράγματος. *Inuerecundum est unum resistere multis, iuniorem senioribus, qui consumpserunt totam vitam in sacerdotio, eum qui nondum anno superiore rem attigerat.* Leo. I. P. R. epist. 89. *Æquum est nec ulli de fratribus videtur fieri iniuria, si his qui vetustate præcedunt, pro ætatis suæ merito, in suis prouincijs à sacerdotibus cæteris deferatur.*

Apud primam sedem & in metropoli, id est, Constantina] 226 Numidiâ in duas prouincias diuisâ, de illius primatus ordine in hoc Mileuitano concilio controuersia oborta est, inter Xantippum episcopum Constantinæ Numidiæque primatem, & Victorinum Tigisitanæ, ut opinor, ciuitatis episcopum, primatum

eiusdem vniuersæ prouinciæ sibi vindicantem. Huius controuersiæ meminit Augustinus in epistola ad eundem Victorinum cum ab ipso ad synodum per tractorias vocaretur. *Venerabilis frater*, inquit, *& collega noster Xantippus Tagonensis* (legendum *Constantiensis*) *dicit, quod eum primatus ipse contingat, & erga plurimos sic habetur, & tales misit epistolas. Qui etiam error si facilè inter vestram sanctitatem cognosci & corrigi potest; non debuit tamen in tractoria, quam misit venerabilitas tua, nomen eius prætermitti. Quod si in medijs locis conscriberetur, & non in primo poneretur, multum mirarer. Quantò magis mirandum est, quòd nulla tibi eius admemoratio facta est, qui maximè ad concilium venire debuit, vt de ipso primatus ordine causa omnium Numidarum episcopis ecclesiarum primitùs ageretur*, &c. Hæc verò duarum sedium altercatio definita est à Mileuitanis patribus, & primatus Constantinę ciuitati adiudicatus quę ab initio prima sedes & metropolis fuerat totius Numidiæ.

Can. 87. Adimi episcopatum antequam causæ eius exitus appareret, &c.] Sic can. 19. huius codicis à communione

non suspenditur cui crimen intenditur, nisi ad causam suam dicendam euocatus minimè occurrerit. Huc spectat quod scribit Augustinus de Bonifacio presbytero epist. 137. *Nomen presbyteri propterea non ausus sum de numero collegarum eius vel supprimere vel delere, ne diuinæ potestati sub cuius examine causa adhuc pendet, facere viderer iniuriam, si illius iudicium meo vellem iudicio præuenire: quod nec in negotijs secularibus iudices faciunt, quando causæ dubitatio ad maiorem potestatem refertur, vt pendente relatione aliquid audeant commutare. Et in episcoporum concilio constitutum est, nullum clericum, qui nondum conuictus sit, suspendi à communione debere, nisi ad causam suam examinandam se non præsentauerit.* Leo I. P. R. epist. 87. *Causam quoque Lupicini episcopi illic iubemus audiri. cui multum & sæpius postulanti, communionem hac ratione reddidimus: quoniam cùm ad nostrum iudicium prouocasset, immeritò eum, pendente negotio, à communione videbamus fuisse suspensum. Adiectum etiam illud est, quod huic temerè superordinatus esse cognoscitur, qui non debuit ordinari, antequam Lupicinus in præsenti positus, aut confutatus, aut certè confessus, iustæ posset subiacere sententiæ, vt vacantem*

locum, quemadmodum disciplina ecclesiastica exigit, is qui consecrabatur, exciperet.

229. Can. 88. Vt ipse ab episcopatu discedat] Maximianus Bagaiensis episcopus (cuius etiam meminit Augustinus lib. 3. contra Cresconium cap. 43.) ex Donatistarum schismate ad ecclesiam catholicam conuersus, cum pacificè à populo haud reciperetur, bono pacis consulens, ipse episcopatu cedendum existimauit, deque ea re literas ad synodum misit quibus annuentes Mileuitani patres spontaneam illius abdicationem admiserunt atque in eius locum alium, Castorium fratrem ipsius subrogarunt, ad quem extat epistola Augustini & Alypij 238. quę laudes continet abdicantis se Maximiani his verbis: *Longè est gloriosius episcopatus sarcinam propter ecclesiæ vitanda pericula deposuisse, quàm propter regenda gubernacula suscepisse. Ille quippe se honorem si pacis ratio pateretur, dignè accipere potuisse demonstrat, qui acceptum non defendit indignè. Voluit ergo Deus etiam per fratrem tuum filium nostrum Maximianum ostendere inimicis ecclesiæ, esse in visceribus Christi eius, qui non sua quærant, sed quæ Iesu Christi. Neque enim illud ministerium*

dispensationis mysteriorum Dei victus aliquâ seculari cupiditate deseruit, sed pacificâ permotus pietate deposuit, ne propter eius honorem fœda & periculosa, aut fortassè etiam perniciosa in mẽbris Christi dissensio nasceretur. & post pauca, *Te vero, fili carissime, qui nulla tali necessitate à suscipiendo episcopatu impediris, obsecramus, vt in episcopatu Vaginensis* (legendum *Bagaiensis*) *ecclesiæ fratri tuo non ignominiosè cadenti vel gloriosè cedenti succedas.* Extat spontaneæ abdicationis non absimile exemplum in actis Ephesinæ synodi III. œcumenicæ, de Eustathio Pamphyliæ prouinciæ metropolitano, qui, curas molestiasque, quas episcopale munus adferebat, non ferens, libello, quo abdicationis causæ continebantur, oblato ab episcopatu vltrò se abdicauit, & vt ait epistola synodica concilij Pamphylię, τεθορυβημένος δὲ παρά τινων, καὶ ἀδικήτοις περιστάσεσιν ἐμβεβηκὼς, εἶτα ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀπραγμοσύνης ἀπειρηκὼς τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπενηνεγμένων αὐτῷ φροντίδων, καὶ διακρούεσθαι τὰς παρὰ τῶν ἐπιφυομένων αὐτῷ δυσφημίας δυνάμενος παραιτήσεως προσεκόμισε βιβλίον. *Vbi a quibusdam turbatus est, & in solicitudines inexpectatas incidit; & cum præ multo otio, pondus curarum sibi impen-*

dentium ferre non esset assuetus, nec valeret conuitia insidiantium repellere, cessionis suæ obtulit libellum. Qua quidem abdicatione admissâ, episcopi prouinciæ alium in eius locum ordinarunt. Refert etiam Theodorus lector Martyrium Antiochenum episcopum ecclesiæ suæ vltrò renunciasse, ἐλθὼν γὰρ, inquit, εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ βλέπων Ἀντιοχεῖς ταραχαῖς καὶ στάσεσι χαίροντας ἀπετάξατο τῇ ἐπισκοπῇ ἐπ' ἐκκλησίας εἰπὼν, κλήρῳ ἀνυποτάκτῳ, καὶ λαῷ ἀπειθεῖ, καὶ ἐκκλησίᾳ ἐρρυπωμένῃ ἀποτάττομαι, φυλάττων ἐμαυτῷ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα: *Antiochiam verò reuersus, cum Antiochenos tumultuationibus & seditionibus delectari cerneret episcopatui renunciauit, dicens in ecclesia: Clero immorigero, & populo rebelli, & ecclesiæ contaminatæ renuncio, seruata interim mihi sacerdotij dignitate.*

Can. 89. Continentes consulem & diem] Id ipsum in constitutionibus & edictis obseruari statuit Constantinus Imp. L. 1. de constit. princip. C. Th. *Si qua posthac edicta, siue constitutiones, sine die & consule fuerint deprehensa, auctoritate careant.* & L. 4. C. de diuers. rescript. *Si qua beneficia personalia sine die & consule fuerint deprehensa, auctoritate careant.*

Habito concilio destinauimus fratres nostros ad transmarina legatos] Concilium Carthaginense intelligit Vincentio & Flauito coss. hoc est A. D. CCCCI. vt indicat can. 68. huius codicis. 230

Tumultu tironum] Huc spectant quatuor rescripta ad Hadrianum PP. Theodosio & Rumorido coss. data. L. II. 12. 13. & 14. C. Th. 337

Tractoriam sanctitatis tuae, vt concilium indiceretur] Tractoriarum frequens mentio in Impp. constitut. & in edicto Constantini ad Ablauium PP. quo aduentantibus ad concilium Arelatense episcopis litteras tractorias dari iubet. *Iniungendum tuae solertiae duxi vt mox has litteras meas acciperes, tam Caecilianum supra dictum cum aliquibus ex his quos ipse delegerit; sed & de Byzacenae, Tripolitanae, Numidiarum, & Mauritaniarum, & prouinciis singulis, quique aliquantos ex suis perducere debebunt, quos ipsi putauerint eligendos, sed etiam & aliquos ex his qui contra eundem Caecilianum dissentiunt, data euectione publica per Africam & Mauritaniam, inde ad Hispanias breui tractu facias nauigare; & inde nihilominus huiusmodi*

his in singulis episcopis singulas tractorias tribuas, vt ipsi ad supradictum locum intra diem Kalend. Augustarum possint peruenire. Erant autem Tractoriæ diplomata quæ dabantur à Præfectis Prętorio missis vel euocatis à Principe, quibus publicę concederentur vecturę, atque omnia necessaria ad commeatum impenderentur. Eustathius antecessor lib. de tempor. interual. *τρακτωρεῖαι ἐλέγοντο αἱ κελεύσεις αἱ παρὰ τῶν ἐπάρχων προφάσει ζώων δρομικῶν γινόμεναι. Tractoriæ dicebantur mandata quæ cursu publico iter facientibus dabantur à Præfectis prætorio.* Formula Tractoriæ legatorum apud Marculphum extat lib. 1. Primates etiam, cum episcopos ad synodum vocarent, tractorias dare solebant, quibus in singulis ecclesijs iuberentur excipi, & christiana charitate foueri, quarum fit mentio hîc & canon 76. huius codicis, vbi gręcus interpres *tractoriam*, *συνοδικὴν* vertit. & in epistola Augustini ad Victorinum *Tractoria ad me x. Idus Nouembris venit.* & in libro post collat. contra Donatist. capite 24. *A primate suo per tractoriam sunt euocati.* Tractoriæ etiam vocantur epistolę ab episcopis priuatim scriptę, quibus ex-

cusant, dum concilio adesse non poterant vt d. can. 76. Interdum & synodales epistolæ, tractoriæ dictæ, vt in concilio Telepteнsi tom 1. concil. *Exemplum tractoriæ episcopi vrbis Romæ.* Augustinus enarrat. in psal. 39. synodicam epistolam concilij Cabarsussitani *tractoriam* vocat.

Rescriptis proprijs excusauit] Can. 76. huius codicis suprá. *Si non potuerint occurrere, excusationes suas in tractoria conscribant.* Id fecit Augustinus apud Victorinum Tigisitanum Numidiæ primatem, à quo per tractoriam ad concilium euocatus, cùm occurrere non posset, excusationis causas conscripsit, in epist. ad eundem Victorinum quę in append. epist. extat 15.

Magistratus vel seniores locorum] 241. Can. 91.
Nouel. Leonis & Maioriani ad Basilium PP. tit. 1. *Inlustris sanè & præcelsa magnificentia tua omnium prouinciarum rectores suis auctoritatibus admonebit, vt principales vel seniores vrbium singularū tam curiarum quam reliquorum corporum*, &c. Collat. Carthagin. cognit. 1. cap. 5. *Vniuersos etiam cunctarum prouinciarum, curatores, magistra-*

tus, & ordinis viros, nec non & actores, procuratores, vel seniores singulorum locorum pari admonitione conuenio, quatenus in ciuitatibus locisque in quibus consistunt, vtriusque partis episcopos conuenire, vel sub gestorum confectione, vel sub cuiuslibet scripturæ documento exstante, festinent. Gregorius Turonensis de Theodoro Massiliēsi episcopo loquēs, *Ille epistolam, vt aiunt manu maiorum Childeberti regis subscriptam, protulit dicens, nihil per me feci, nisi quæ mihi à dominis nostris & senioribus imperata sunt.* & lib. 7. sect. 33. *Adserebant etiam constanter hanc causam omnibus senioribus in regno Childeberti regis esse cognitam.* vide can. 100. huius codicis infrà.

142. Can. 92. Conuenimus vos ex concilij nostri catholici authoritate] Huius concilij & decreti in eo de conueniendis Donatistis statuti, meminit Augustinus lib. 3. contra Cresconium cap. 45. *In Carthaginensi totius Africæ concilio nobis placuit, vt adhibitâ etiam publicorū testificatione gestorum quò possemus eis qui hoc flagitabant, probare desiderio eorum nos minimè defuisse; vestri pacificè conuenirentur episcopi, quisquis ab eo nostrûm*

nostrûm, qui eodem loco, in quo ille, consisteret: vt per collationem nostram errore sublato, christiana & fraterna societate, vnitate, charitate, pace frueremur.

Superioris anni concilium] Carthaginense videlicet Theodosio Imp. & Rumorido coss. celebratum hoc est A. D. CCCCIV. 249 *Can.* 93.

Religosiss. supra principum sanctionibus condemnata] Huc spectare videtur rescriptum Impp. Arcadij & Honorij ad Theodorum P P. Honorio IV. & Eutychiano coss. datum, hoc est A. D. CCCXCVIII. quo iudicibus Afrieanis præsidium armatæ apparitionis tribuunt aduersus eos qui vi irruebant in ecclesias & in earum clericos grassabantur.

ἑκάστην πόλιν.] Adde ex codd. MSS. Bibl. Reg. & Pal. καὶ ἀνὰ διαφόρους τόπους τῶν γειτονευουσῶν ἑκάστων κλήσεων, &c. 252

Factiosorum conspirationem militari submouit auxilio] Optatus Mileuitanus lib. 3. Donatus Bagaiensis, *insanam collegerat multitudinem, à qua ne Macarius violentiam pateretur, ad se & ad ea, quæ ferebat tutanda, armati militis postulauit auxi-* 253

lium. & paulo post, *Hoc metu deterriti illi qui propè thesauros ferrent, quos pauperibus erogarent, inuenerunt in tanta necessitate consilium, vt à Syluestro Comite armatum militem postularent: non per quem alicui vim facerent, sed vt vim, à Donato dispositam, prohiberent.*

Legem quæ à Theodosio de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hæreticos] Huius legis meminit Augustinus lib. 3. contra Cresconium cap. 47. *Exhibitus igitur Crispinus, & quod se esse Proconsuli quærenti negauerat, facillimè conuictus hæreticus, decem tamen libras auri quam mulctam in omnes hæreticos Imp. maior Theodosius constituerat, intercedente Possidio, non est compulsus exoluere.* Possidonius in vita Augustini cap. 12. de eodem Crispino Donatista loquens, *Proconsulari*, inquit, *& libellari sententia est pronunciatus hæreticus. Proque illo apud cognitorem catholicus episcopus intercessit ne auraria mulcta exigeretur: ei est beneficium impetratum. Vnde cum ingratus ad pijssimum Imp. prouocasset, ab Imp. relationi debitum est responsum solutum, & consecutum præceptum, nullo prorsus loco Donatistas hæreticos esse debere, & ad iura legum omnium con-*

tra hæreticos latarum vbique teneri debere. Ex *quo & iudex propter officium, & idem Crispinus, quod minimè fuerat exactus præcepti sunt denas libras auri fisci iuribus inferre*, &c. Hæc autem lex Theodosij de mulcta decem librarum auri in ordinatores vel ordinatos hæreticos seu etiam possessores promulgata extat in C. Th. L. 21. de hæreticis. *In hæreticis erroribus, quoscunque constiterit vel ordinasse clericos, vel suscepisse officium clericorum, denis libris auri viritim multandos esse censemus. Locum sanè in quo vetita temptantur, si conhibentia domini patuerit, fisci nostri iuribus adgregari. Quod si id possessorem (quippe clanculum gestum) ignorasse constiterit, conductorem eius fundi, si ingenuus est, decem auri libras fisco nostro inferre præcipimus. Verum si quos talibus repertos obsecundare mysterijs, ac sibi vsurpare nomina clericorum iam nunc proditum fuerit, denas libras auri exigi singulos & inferre præcipimus.* Dat. XVII. Kal. Iul. Constantinop. Arcad. II. & Ruffino coss. hoc est, A. D. 392.

Ita deinceps confirmari præcipiant, vt in eos valeat, &c.] Augustinus epist. 50. ad Bonifacium, *Antequam istæ leges quibus ad conuiuium sanctum intrare*

coguntur, in Africam mitterentur, nonnullis fratribus videbatur, in quibus & ego eram, quamuis Donatistarum rabies vsquequaque sæuiret, non esse petendum ab Impp. vt ipsam hæresim iuberent omnino non esse, pœnam constituendo eis qui in illa esse voluissent: sed hoc potius cõstituerent, vt eorum furiosas violentias non paterentur, qui veritatem catholicam vel prædicarent loquendo vel legerent constituẽdo. Quod eo modo fieri aliquatenus posse arbitrabamur, si legem pijssimæ memoriæ Theodosij quã generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt quisquis eorũ episcopus vel clericus vbi libet esset inuentus, decẽ libris auri mulctaretur, expressius in Donatistas, qui se negabant hæreticos, ita confirmarent, vt non omnes eã mulcta ferirentur, sed in quorum regionibus aliquas violentias à clericis vel Circumcellionibus, vel populis eorum ecclesia catholica pateretur. & epist. 68. *Ex concilio autem nostri episcopi legatos ad comitatum miserunt, qui impetrarent, vt non omnes episcopi & clerici partis vestræ ad eamdem condẽnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos constituta est, tenerentur; sed hi soli in quorum locis aliquas à vestris violentias ecclesia catholica pateretur. Sed cum legati Romam venerunt iam cicatrices episcopi catholici Bagaitani*

horrendæ ac recentiſſimæ Imperatorem commouerant, vt leges tales mitteret, quales & miſſæ ſunt. Diuerſæ autem ſanctiones eodem anno Stilicone II. & Anthemio coſſ. hoc eſt A. D. CCCCV. ab Honorio Imp. editæ ſunt contra Donatiſtas, quæ in C. Th. reperiuntur L. 4. tit. ne ſanct. baptiſ. iter. L. 38. & 39. de hæret.

Lex quæ hæreticis vel ex donationibus] Duæ de ea re extant Theodoſij leges, prima ad Eutropium P. P. Eucherio & Siagrio coſſ. hoc eſt an. CCCXCI. contra Manichæos lata L. 7. C. Th. de hæret. *Si quis Manichæus Manichæá-ve ex die latæ dudum legis ac primitus à noſtris parentibus in quamlibet perſonam condito teſtamēto vel cuiuſlibet titulo liberalitatis, atq; ſpecie donationis tranſmiſit proprias facultates, vel quiſquam ex his aditæ per quamlibet ſucceſſionis formam conlatione ditatus eſt, quoniam iiſdem ſub perpetua iuſtæ infamiæ nota teſtandi ac viuendi iure Romano omnem protinus eripimus facultatem; neque eos relinquendæ aut capiendæ alicuius hæreditatis habere ſinimus poteſtatem totum fiſci noſtri viribus imminentis indagatione ſocietur.* Altera ad Flauianum P. 254.

P. Titiano & Symmacho coſſ. hoc eſt, A. D. CCCXCI. L. 3. C. de Apoſt. *Hi qui ſanctam fidem prodiderunt, & ſanctum baptiſma hæreticâ ſuperſtitione profanarunt: à conſortio omnium ſegregati ſint, à teſtimonijs alieni, teſtamenti (vt iam antè ſancimus) non habeant factionem, nulli in hæreditate ſuccedant, à nemine ſcribantur hæredes.* Rurſus ad petitionem eccleſiæ Africanæ hæ Theodoſij ſanctiones ab Honorio repetitæ & confirmatę ſunt, L. 4. C. Th. de ſanct. baptiſ. iter. *Sciant ij qui iterare baptiſma non timuerint, aut qui conſentiẽdo hoc facinus propriâ huius ſocietatis permixtione non damnauerint, non ſolum teſtandi ſibi, verum adipiſcendi aliquid ſub ſpecie donationis vel agitandorum contractuum in perpetuum copiam denegatam.* Dat. pridie Idus Februar. Stilicone II. & Anthemio coſſ. hoc eſt A. D. CCCCV.

255. Καταλιμπάνειν τι] Adde ex codd. MSS. Biblioth. Reg. & Palat. εἴτε λαμβάνειν τὰ δίκαια ἀφέληται τῶν τῇ μανίᾳ τοῦ ἰδίου, &c.

258. Ordines ciuitatum] L. 4. de luſtr. col. L. 34. & 37. de operib. publ. C. Th. L. 1. D. de decret. ab ord. fac. Plures erant ciuitatum ordines, Decurionum videlicet, ſiue Curialium, Honoratorum, id eſt

eorum qui municipalibus honoribus perfuncti sunt & populi. Ordini Decurionum, qui senatus ciuitatis erat vnde & *amplissimus ordo* vocatur in veteri inscriptione apud Gruterum, præerant magistratus municipales, iudices scilicet ciuitatis, qui *magistratus & ordinis viri*, appellantur in actis Collat. Carthag. cognit. 1. cap. 5. & cognit. 3. cap. vlt. & passim in constit. Impp. Principales, Primi, & Primates ciuitatum & ordinum. L. 189. de Decur. L. 3. de his qui cond. propt. relig. C. Th. L. 27. D. de pœn. & apud Augustinum epist. 44. *Decuriones & Primates ciuitatis*. Seniores etiam vrbium & locorum appellati in edicto Marcellini qui Collationi Carthaginensi præfuit, & Nouel. Maior. de Curial. & can. 91. huius codicis suprá. Populus in clerum, possessores & plebem diuiditur. Atque ij ordines rempublicam sub magistratibus municipalibus, & ecclesiam sub episcopo efficiunt, de quibus intelligendus est Cælestinus 1. P. R. in epist. ad episcopos Gallię cùm ait, cleri, plebis & ordinis consensum requiri in ordinatione sacerdotum. & Gregorius 1. in inscriptione epist. 21. lib. 4. Clero ordini & ple-

bi Rauennæ. In ordinandis enim episcopis sententiam de singulis, qui proponebantur cooptandi, ordines ciuitatum dicebant, sed prima erat sententia ordinis magistratuum & decurionũ qui Principis personam sustinebant, qui per eos eligebat ordinandos.

Literę etiam ad episcopum Rom. eccles. vel ad alios vbi fuerit Imp.] Can. 106. huius codicis infrá. & can. 9. concilij Sardicensis. *Vt vnusquisque qui preces habuerit, eas ad fratres & coepiscopos nostros qui in maxima ciuitate, id est qui in metropoli consistunt, mittat, & illi per suos diaconos destinent, tribuendo cõmendatitias epistolas pari ratione ad fratres & coepiscopos nostros, qui illo tempore in his regionibus & vrbibus morantur in quib. felix & beatus Augustus Rempublicam gubernat. Qui verò Romam venerit, sanctissimo fratri & coepiscopo nostro Romanæ ecclesiæ preces, quas habet, tradat, vt & ipse prius examinet, si honestæ & iustæ sunt, & præstet diligentiam atque sollicitudinem, vt ad comitatum perferantur.* Refert Hormisda P. R. in commonitorio Ennodio & Fortunato episcopis Constantinopolim legatis dato Rom.

tom. 2. concil. conſuetudinem fuiſſe, *per epiſcopum Conſtantinopolitanum omnes Imperatori epiſcopos præſentari.*

Contraheretur concilium] Eadem loquendi formula, contrahere presbyterium dixit Cyprianus. lib. 3. epiſt. 11. *Omni actu ad me perlato placuit contrahi presbyterium.* 265.

Defenſores ſcholaſticos] Id eſt aduocatos. Sardic. concil. can. 10. vel 13. *Si ſcholaſticus de foro epiſcopus fuerit poſtulatus.* Grecus interpres, σχολαστικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς. & L. 2. Cod. Th. de concuſſ. aduocat. *Præter ſolemnes & canonicas penſitationes multa à prouincialibus Afris indigniſſimè poſtulantur ab officialibus & ſcholaſticis. Nec latet manſuetudinem noſtram ſæpiſſimè ſcholaſticos vltra modum acceptis honorarijs in defenſione cauſarum omnium & annonas & ſumptus accipere conſueſſe.* 269. Can. 97.

More ſacerdotum prouinciæ] Impp. Conſtantius & Conſtans L. 46. C. Th. de Decurionibus. *A ſolis præcipimus aduocatis eorumque conſortio dari prouinciæ ſacerdotem. Nec aliquis arbitretur ita eſſe aduocationis neceſſitatem impoſitam ſacerdotio,*

vt & ab eo munerum oppidaneorum functio secernatur: cum nulla vnquam iura patronis forensium quæstionum vacationem ciuilium munerum præstituerint, &c. *Apud alios etiam iudices operam dantes negotijs perorandis, obnoxios esse decernimus sacerdotio: sic videlicet, vt intra eam prouinciam huiusmodi honoribus mancipentur, vbi eos necessitas curialis detinet obligatos.* Nouel. Valentin. de matrim. senat. *Ne sacerdoti prouinciæ habere liceret vxorem ancillam.* & L. 149. Cod. Th. de Decurionibus, *Cum super ordinando sacerdote prouinciæ publicus esset ex more tractatus*, &c. Hinc *sacerdotium prouinciæ* L. 75. & 174. Cod. eod. *Qui ad sacerdotium prouinciæ & Principalis honorem gradatim & per ordinem muneribus expeditis, non gratiâ emendicatisque suffragijs, & labore peruenerint, probatis actibus, si consona est ciuiũ fama, & publicè ab vniuerso ordine comprobantur, habeantur immunes, otio fruituri, quod continui laboris testimonio promerentur.* & sacerdotales prouinciarum L. 77. 145. & 176. Cod. eod. & L. 2. Quemadm. mun. ciuil. *Sacerdotales paganæ superstitionis* L. 20. De paganis sacrific. & templ. Ammianus Marcellinus lib. 28. *Leptitano agro & Oënsi internecina populatione*

transcursis, expleti prædarum aceruis ingentibus abcesserunt, occisis decurionibus multis, inter quos Rusticanus sacerdotalis & Nicasius enitebat ædilis. Acta martyrij Tharacij, Probi & Andronici, *Numerius Maximus Proconsul Ciliciæ aduocans Terentianum sacerdotalem Ciliciæ, iussit ei sequenti die munera edenda curare.*

Principales ciuitatis Thiganensis] Principales ciuitatum Nouel. Theod. & Valent. 2. de his qui sponte munus L. 40. de hæreticis L. 4. de extr. siue sord. mun. L. 2. de actor. proc. & cond. rei priuatæ. L. vnic. de priuil. dom. Aug. Cod. Th. Ita vocantur decurionum principes, quorum in curijs summa dignitas atque authoritas est, & *à quibus distributionum omnium forma procedit.* L. omnis de ijs quæ administr. vel off. publ. ger. Cod. eod. Isidorus lib. 9. Etymolog. cap. 4. *Principales & magistratus & Duumuirales curialium officiorum ordines sunt Principales dicti, quod præsint magistratibus.* Saluianus lib. 5. de vero Dei iudicio, *Quis verò locus est, vbi Principalibus ciuitatum, viduarum, pupillorum viscera deuorentur?* Iulius Firmicus lib. 5. Matheseωs cap. 2. *Curatores vel principales ciui-*

tatum publicis rationibus præpositos. L. 2. C. de excuſ. muner. lib. 10. *Inductis Firmino & Apollinario & cæteris principalibus Antiochenſium*. & L. 188. de decurionibus Cod. Th. *Alexandrinis principalibus etſi aduocatione fungantur, nihilominus onus peregrinationis incumbat, nec cura publica, niſi in ſua tantum ciuitate committatur*. Auguſtinus epiſt. 158. *Rufinus Circenſis principalis*. & vetus inſcriptio apud Gruterum L. ARADIO. VALERIO. PROCVLO. V. C. VIRI PERFECTISSIMI ET PRINCIPALES. ET SPLENDIDISSIMVS. ORDO. ET. POPVLVS. PVTEOLANORVM. PATRONO. DIGNISSIMO.

273. Legem Impp. de vnitate latam]
115 Can. Huc ſpectat reſcriptum Impp. Arcadij
99. Honorij & Theodoſij ad Diotimium Proconſulem Africæ L. 2. C. Th. de relig. *Edictum quod de vnitate per Africanas regiones clementia noſtra direxit, per diuerſa proponi volumus, vt omnibus innoteſcat Dei omnipotentis vnam & veram fidem catholicam quam recta credulitas confitetur eſſe retinendam*. Dat. III. Non. Mart. Rau. Stilicone II. & Anthemio coſſ. hoc eſt, A. D. CCCCV.

A lege vnitatis oporteat vniuersas ecclesias vindicare sibi episcopos catholicos] Augustinus epist. 50. *Quicquid nomine ecclesiarum partis Donati possidebatur, Christiani Impp. legibus religiosis ad catholicam transire iusserunt.* & tract. 6. in Ioannem, *Leguntur leges manifestæ, vbi præceperũt Impp. eos qui propter ecclesiæ catholicæ cõmunionem vsurpant sibi nomen christianum, nec volũt in pace colere pacis auctorem, nihil nomine ecclesiæ audeant possidere.* Marcellinus in edicto siue sententia contra Donatistas inter acta concilij Carthaginensis. *Vniuersos ordinis viros, senioresq; omnium locorum huius Edicti auctoritate commoneo, quatenus memores legum, dignitatum, æstimationisque salutisque propriæ, Donatistarũ conuenticula in omnibus ciuitatibus & locis prohibere contẽdant, ita vt ecclesias, quas eis humanitate mea absque Imperiali præcepto vsq; ad diem sententiæ constat indultas, catholicis tradere sine vlla dilatione festinent.* Hanc sententiã cognitoris Marcellini consecutum est rescriptum Honorij ad Seleucum P. P. quo laicos pecuniarijs pœnis puniuit, clericis verò exiliũ irrogauit, illorumq; ecclesias potestati catholicę

vindicauit L. 52. C. Th. de hæreticis, *Clerici ministrique eorum, ac perniciosissimi sacerdotales ablati de Africano solo, quod ritu sacrilego polluerunt, in exilium viritim ad singulas quasque regiones sub idonea prosecutione mittantur: ecclesijs eorum, vel conuenticulis, prædijsque, si qua in eorum ecclesias hæreticorum largitas praua retulit, proprietati potestatique catholicæ (sicut iamdudum statuimus) vindicatis.* Dat. III. Kal. Febr. Rauen. Honor. IX. & Theod. V. AA. coss.

274. Seniores] Erant seniores laici extra
Can. ecclesiam de quibus supra ad can. 91. Erãt
100. & seniores ecclesiastici, in actis Purgationis Cæciliani & Felicis post Collat. Carthag. *Episcopi, presbyteri, diacones, seniores.* & paulo post, *Adhibete conclericos & seniores plebis ecclesiasticos viros.* Item, *Clerici & seniores Cirthensium.* Ibidem, *Maximus dixit, loquor nomine seniorum christiani populi, catholicæ legis.* Augustinus lib. 3. contra Cresconium cap. 56. *Peregrinus presbyter & seniores ecclesiæ Musticanæ regionis.* & epist. 136. *Dilectissimis fratribus clero, senioribus, & vniuersæ plebi ecclesiæ Hipponensis.* & serm. 19. de verb. dom. *Cum ob errorem aliquem à senioribus arguuntur, & imputatur alicui de il-*

lis, Cur ebrius fuerit? Cur res alienas peruaserit? Cædem cur turbulẽtus admiserit? Statim respondet, quid habeo facere, homo secularis aut miles. Nunquid monachum sum professus aut clericum? Epistola synodalis concilij Cabarsussitani apud eundem Augustinum enarrat. in psal. 36. *Necesse nos fuerat Primiani causam, quem plebs sancta Carthaginensis ecclesiæ, episcopum fuerat in ouile Dei sortita, seniorum literis eiusdem ecclesiæ postulantibus audire atque discutere.* Optatus lib. 1. *Erant ecclesiæ ex auro & argento quam plurima ornamenta, quæ nec defodere terræ, nec secum portare poterat, quas fidelibus senioribus commendauit.* & paulò post, *Conuocantur supra memorati seniores, qui faucibus auaritiæ commendatam ebiberant prædam. Cum reddere cogerentur, subduxerunt communioni plebem.* Ambrosius in 1. ad Timoth. 5. *Synagoga, & posteà ecclesia seniores habuit, quorum sine concilio nihil agebatur in ecclesia. Quod qua negligentia obsoleuerit, nescio; nisi fortè doctorum desidia, aut magis superbia, dum soli volunt aliquid videri.* Tertulianus in apologetico. *Præsident probati quinque seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti.* Gregorius 1. P. R. lib. 11. epist. 19. *Si quid de quocunque cle-*

rico ad aures tuas peruenerit, quod te iustè possit offendere, facilè non credas; sed præsentibus ecclesiæ tuæ senioribus diligenter est perscrutanda veritas, & tunc, si qualitas rei poposcerit, canonica districtio culpam feriat delinquentis. Epistola synodalis concilij Pictauiensis, apud Gregorium Turonensem lib. 10. cap. 16. *De sponsalibus quoque ait, coram pontifice, clero vel senioribus pro nepte sua orphanula arras accepisse.*

118 278. Can. 101. Vt de dissensione Romanæ atque Alexandrinæ ecclesiæ, &c.] Hęc veterum patrum præcipua semper cura fuit, vt pacem inter ecclesias retinerent. Sic Basilius epist. 52. ad Athanasium, *πάντα γὰρ δεῖ σπουδάσαι δεύτερα ἡγήσασθαι τῆς εἰρήνης. καὶ πρὸ πάντων τῆς κατ' Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας ἐπιμεληθῆναι. ὡς μὴ ἀσθενεῖν ἐν αὐτῇ τὴν ὀρθὴν μερίδα περὶ τὰ πρόσωπα σχιζομένην. Curandum est vt paci posthabeantur omnia : & cum primùm Antiochenæ ecclesiæ medeatur: ne illa sincera pars imbecillis facta, personarum respectu scindatur.*

123 282 Can. 106. Ad comitatum] *πρὸς τὴν βασιλείαν* Nouel. 6. cap. cap. 3. *γράμματα τοῦ οἰκείου μητροπολίτου πρὸς τὴν βασιλείαν.* Sic *comitatus*

Princi-

Principum L. 43. D. de testam. milit. Constantinus Imp. L. 6. C. de malefic. & mathem. *In comitatu meo vel Cæsaris.* Possidonius in vita Augustini. *Apud Mediolanum vbi tunc temporis Imp. Valentiniani iunioris comitatus erat.* In concilio Sardicensi can. 9. *aula Palatij.* Vide Gloss. Græcobarb. Meursij in verbo κομιτάτον.

Vt non sibi vnus episcopus vindicet cognitionem] Vide can. 11. 12. 14. & 20. huius codicis suprá. 286. Can. 107.

Lex data, vt libera voluntate quis cultum christianitatis exciperet.] Ammiamus Marcel. l. 30. de Valentiniano scribit. *Hoc moderamine principatus inclaruit, quod inter religionum diuersitates medius stetit, nec quemquam inquietauit, neque vt hoc coleretur imperauit aut illud: nec interdictis minacibus subiectorum ceruicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes vt reperit.* De hac religionis libertate plures à se promulgatas fuisse leges ipse Imp. Valentinia. ait L. 9. Cod. Th. de malef. & mathem. *Testes sunt leges à me in exordio imperij mei datæ, quibus vnicuiq; quod ante imbibisset, colendi libera facul-* 289.

tas tributa est. Arnobius lib. 2. *Quid est tam iniustum, quam inuitis extorquere in contrarium voluntates, inculcare quod nolint, & quod refugiunt animis, prius nocere quam prosis; & priore detracto, in alienum habitum sententiamque traducere?* Cassiodorus lib. 2. var. *Principes Christiani ait, si Iudæis potuissent imperare christianam religionem, vtique imperassent. Sed religio imperari non potest, quia nemo cogitur vt credat inuitus.* Lactantius: *Nihil esse tam voluntarium quam religionem, in qua si animus auersus est, iam sublata, iam nulla est.* Gregorius 1. P. R. lib. 1. epist. 45. *Adhibēdus est sermo Iudæis conuertendis, qui errorum in ipsis spinas vrere debet, & prædicando, quod in his tenebrescit, illuminet.* Bernard. serm. 66. in cant. *Fides suadenda est non imperāda.* & serm. 64. *Hæretici capiantur potius quam effugentur: capiantur dico, non armis, sed argumētis quibus refellantur errores eorum.* August. epist. 48. ait *neminem ad vnitatem christi esse cogendum, verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione vincendum; ne fictos catholicos haberemus, quos apertos hæreticos noueramus.* Athanasius apolog. 2. σφαγαὶ γὰρ καὶ δεσμοὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἀλλότρια. *Cædes & vincula aliena sunt a nostra ecclesia.* Refert Socrates lib. 3.

histor. eccl. cap. 21. Iouianum Imp. laudari ὡς τὸ ἐφεῖναι θρησκεύειν, ὡς ἕκαστοι βούλονται, *Quod cuique pro arbitrio religionem profiteri permiserit.*

Gloriosiss. Impp. Honorio XII. & Theodosio coss.] Legendum & *Theodosio* VIII. coss. Quibus consulibus, inquit Prosper in chronico, *concilio apud Carthaginem habito* CCXVII. *episcoporum, ad Papam Zosimum synodalia decreta perlata, quibus probatis per totum mundum hæresis Pelagiana damnata est.* Sed rectè monet Baronius mendum esse in numero, ac pro CCXVII. legendum esse CCXIV. cum idem Prosper lib. aduersus Collatorem totidem numeret, nec plures. Nam CCXVII. episcopi anno demùm sequenti congregati sunt. Simili errore CCIII. episcopi pro CCXIV. numerantur in vetustissimo codice Gandauensi cuius fragmentum extat tom. I. concil. *Honorio Augusto duodecies consule, Kalendis Maijs, Carthagine in basilica Fausti, cum Aurelius episcopus simul cum Donatiano Teleptensi primæ sedis episcopo prouinciæ Byzacenæ, & alijs ducentis tribus coëpiscopis suis, tam ex prouincia Byzacena, quàm Mauritania Siti-*

289. Can. 108.

phensi, Tripolitana Numidia, Mauritania Cæsareensi, &c. & apud Photium in biblioth. cap. 52. σκέ. pro σιδ΄. Σύνοδος inquit, κατὰ Πελαγίου καὶ Κελεστίου ἐν Καρθαγένῃ συστᾶσα, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ Φαύστου, Ὁνωρίου τὸ τῆς ἑσπερίου βασιλείας φέροντος ἀξίωμα. ἐξῆρχε δὲ ταύτης τῆς συνόδου Αὐρήλιος ἐπίσκοπος καὶ Δονιανὸς ὁ τε πλεντεσίου (legendum Δοναλιανὸς Τελεπτένσης) ὁ πρώτου θρόνου Βυζακηνῆς ἐπαρχίας. οἷς συνήθροιζον ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν ἄνδρες διαπρέποντες ἱερωσύνῃ, τὸν ἀριθμὸν σκέ. αὕτη ἡ σύνοδος τοὺς θνητὸν πλασθῆναι τὸν Ἀδὰμ λέγοντας, ἀλλὰ μὴ ἐκ παραβάσεως τοῦτον καταδικασθῆναι, ἀναθεματίζει. ὡσαύτως τοὺς τὰ βρέφη τὰ ἀρτίτοκα μὴ χρείαν ἔχειν βαπτίσματος &c. *Synodus aduersus Pelagium & Cælestium Carthagine in magno ecclesia Fausti habita Honorio Occidentis imperij clauum tenente: præsedit in ea Aurelius episcopus & Donatianus Teleptēsis primæ sedis Byzacenæ prouinciæ: Quibus adfuerunt varijs è prouincijs sacerdotio præstātes viri numero* CCXXV. *Damnat hæc synodus anathemate eos, qui assererent Adamum mortalem esse editum, non autem præuaricationis causa, morte multatum. Similiter & eos qui recens natos infantes baptismo minimè indigere dicerent,* &c.

290. Vt quicunque dixerit] Octo cano-

nes qui sequuntur contra Pelagianos, in concilio Carthaginensi sub anathemate statutos testatur etiam epitome canonum ab Hadriano P. R. Carolo magno Imp. data an. 773. tom. 3. concil. Can. 109.

Regulam fidei) Tertul. lib. de vel. 293. virg. *Regula quidem fidei vna omnino est, sola immobilis & irreformabilis credendi scilicet in vnicum deum omnipotentem*, &c. & lib. de præscript. aduers. hæret. cap. 13. Can. 110.

Ἡμῖν οὐκ ἔστιν] Adde ex cod. MS. Bibl. 299.
Reg. ἀλλ' εἶπον ὅτι ἑαυτοὺς ἀπατῶμεν, καὶ ἀλήθεια Can.
ἐν ἡμῖν, &c. ριδʹ.

Τοῦ δούλου σου] Adde ex codd. MSS. Bibl. 300.
Reg. & Palat. ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς Can.
ζῶν. ριεʹ.

Δανιὴλ ὁ προφήτης] Adde ex MSS. codd. Bibl. Reg. & Palat. ἐν τῇ προσευχῇ.

Ante aliquot annos plenario con- 305.
cilio constitutum] In concilio Cartha- Can. 117.
ginensi videlicet Honorio VII. & Theodosio II. coss. celebrato, hoc est A. D. CCCCVII. vide can. 99. huius codicis suprá.

A iudicibus quos communis con- 314.
sensus elegerit] Hincmarus in epistola Can. 122.
ad Ioannem VIII. P. R. cap. 18. *A iudici-*

bus autem, siue quos, iuxta Africanos canones, primates dederint, siue quos ipsi vicinos ex consensu delegerint causa finienda regulariter prouocari non potest.

322. Can. 127. Donatiano primate] Collatio Carthaginensis cognit. I. cap. 121. *Donatianus episcopus ecclesiæ Teleptensis.* Photius in Biblioth. cap. 52. Δονατιανὸς Τελεπτένσης (vt suprà emendauimus) οὗ πρώτου θρόνου Βυζακηνῆς ἐπαρχίας, *Donatianus Teleptensis primæ sedis Byzacenæ prouinciæ.* Sic in concilio Teleptensi, quod hactenus mendosè Telense nominatum est tom. I. concil. *Post consulatum gloriosiss. Honorij. XI. & Constantini II. V. Kal. Martias, congregato, in ecclesia Apostolorum, concilio plebis Teleptensis beatus pater primæ sedis episcopus Donatianus ciuitatis Teleptensis &c.* & in subcript. concilij quod falsò Mileuitani II. nomine pro Carthaginensi vulgò circumfertur, *Donatianus Telepiensis,* legendum *Teleptensis.* Telepte vrbs Africæ Antonino, Augustino & Cypriano. In concilio Carthaginensi de rebaptizandis hæreticis *Iulianus à Telepte* sententiam tulisse traditur. Eratque metropolis & prima sedes prouinciæ Byzacenæ.

Excommunicatus] Concilium Constantinopol. I. œcumenicum II. in cod. can. eccl vniu. can. 169. εἴ τινες τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ αἰτίαις τισὶ προκατεγνωσμένοι εἶεν καὶ ἀποβεβλημένοι, ἢ ἀκοινώνητοι εἴτε ἀπὸ κλήρου, εἴτε ἀπὸ λαϊκοῦ τάγματος, μηδὲ τούτοις ἐξεῖναι κατηγορεῖν ἐπισκόπου, πρὶν ἂν τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα πρότερον ἀποδύσωνται. *Si qui ab ecclesia ob aliquas causas antè condemnati fuerint, & abdicati vel excommunicati fuerint, siue clerici, siue laici ordinis sint, ne his quidem liceat accusare episcopum, priusquàm de proprio crimine satisfecerint.* 329. Can. 128.

Hæretici etiam, siue pagani, seu Iudæi] Concilium Constantinopolitanum primum, II. œcumenicum can. 6. αἱρετικοῖς μὴ ἐξῆ κατηγορίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι. *Hæreticis non liceat orthodoxos episcopos pro rebus ecclesiasticis accusare.* Athanasius apolog. 2. Μελιτιανοὶ μὲν γὰρ εἰσὶν οἱ κατηγοροῦντες, καθόλου πιστεύεσθαι μὴ ὀφείλοντες· σχισματικοὶ γὰρ καὶ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γεγόνασιν. *Meletiani scilicet sunt qui hic se accusatores præbent, homines prorsus fide indigni, vt & schismatici, & hostes ecclesiæ.* Iustinianus le- 329. Can. 129.

gem edidit, ne aduersus orthodoxos, hæreticis testimonij dictio esset L. 21. Cod. de Hæret. & Manich. *Sancimus contra orthodoxos quidem litigantes nemini hæretico, vel his etiam, qui iudaicam superstitionem colunt, esse in testimonia communionem: siue vtraque pars orthodoxa sit, siue altera.* Canon 75. qui dicitur Apostol. *εἰς μαρτυρίαν τὴν κατ' ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι. Hæreticum ne recipias in testimonium contra episcopum.* & ibi Zonaras *οὐ μόνον εἰς κατηγορίαν αἱρετικὸς οὐκ ἔστι δεκτὸς, ἀλλ' οὐδὲ εἰς μαρτυρίαν. Hæreticus, non solum ad accusationem, sed nec testimonium venit admittendus.* Photius Patriarcha CP. in Nomocan. tit. 9. cap. 2. *αἱρετικὸς ὁ καθόλου οὐ καταμαρτυρεῖ ὀρθοδόξου. Hæreticus aduersus orthodoxum nullo modo testificetur.* Augustinus in append. epist. 10. de presbytero quodam ab hæreticis criminis insimulato loquens, *Nullo modo*, inquit, *nos possumus contemnere quod presbytero videntur obijcere, tantum si catholici sunt qui obijciunt. Nam hæreticorum accusationes contra catholicum presbyterum admittere, nec possumus nec debemus.*

330. Can. 331. Testes quos accusator de sua domo produxerit] Impp. Valerianus &

Galienus L. 3. C. de teſtib. *Etiam iure ciuili domeſtici teſtimonij fides improbatur.* Paulus lib. 5. ſent. *Teſtes eos quos accuſator de domo produxerit interroragri non placuit.* & L. 24. D. eod.

Et cæteri qui preſentes adfuimus CCXVII.] Sic ſupra in exordio & in ſubſcript. huius concilij. Mendoſè in cod. MS. B. CCXLI. & in cod. T. CCXIX. & in epitome canonum Hadriani I. P. R. CCX. & CCVII. pro CCXVII. Similis error irrepſit in epiſtolam Leonis IX. P. R. ad Thomam epiſcopum Africanum: *Cum ex venerabilium canonum auctoritate recolimus* CCV. legendum CCXVII. *epiſcopos concilio interfuiſſe Carthaginenſi.* 341.

Vt de Piccenſi eccleſia retento honore gradus ſui, presbyter remoueretur Apiarius] Auguſtinus epiſt. 261. ed. Plant. cùm agit de Antonio Fuſſalenſis epiſcopi damnatione pluribus exemplis oſtendit quoſdã epiſcopos ita in Africa eſſe punitos, vt tamen honor & nomen epiſcopatus eiſdem relictus fuerit. *Res ad tantum ſcandalum venit vt cum apud nos cauſas dicerent qui de illius*, Antonij, *epiſcopatu* 345.

suscipiendo, tanquam bene sibi consulentibus obtemperauerant nobis: in quibus causis cum stuprorum crimina capitalia, quæ non ab ipsis quib⁹ episcopus erat, sed ab alijs quibusdam obiecta fuerant, probari minime potuissent, atq; ab eis quæ inuidiosissimè iactabantur videretur esse purgatus: tam miserandus factus est & nobis & alijs, vt quicquid à castellanis & illi⁹ regionis hominibus de intolerabili dominatione, de rapinis & diuersis oppressionibus & constrictionibus obijciebantur, nequaquam nobis tale videretur, vt propter hoc vel simul cũcta congesta, episcopatu putaremus esse priuandum, sed restituenda quæ viderentur ablata. Deniq; sentẽtias nostras sic temperauimus, vt saluo episcopatu, non tamen omnino impunita relinquerentur, quæ non deberent vel eidem ipsi deinceps iterumq; facienda, vel cæteris imitanda proponi. Honorem itaque integrum seruauimus iuueni corrigendo, sed corripiendo, minuimus potestatem, ne scilicet eis præesset vlterius, cum quibus sic egerat, vt dolore iusto eum sibi præesse ferre omnino non possent, & cum suo illiusque periculo in aliquod scelus forsitan erupturam patientiam sui doloris ostenderent. Sed ille quod à nobis aut benignè aut remissè factum est, in præscriptionem vertere ac vsurpare conatur. Clamat: aut in mea ca-

thedra sedere debui, aut episcopus esse non debui. Quasi nunc sedeat nisi in sua: propter hoc enim loca illa eidem dimissa atque permissa sunt, in quibus prius episcopus erat, ne in aliena cathedra contra statuta Patrum translatus illicitè diceretur. Aut verò quisquam ita esse debet siue seueritatis siue lenitatis exactor, vt qui nonnisi fuerint episcopatus honore priuandi, nullo modo in eis aliquid vindicetur: aut in quibus aliquid visum fuerit vindicandum, episcopatus honore priuentur? His enarratis sic pergit Augustinus. *Existat exemplo quosdam pro culpis quibusdam nec episcopali spoliatos honore, nec relictos omnimodis impunitos: quæ, vt à nostris temporibus remotissima non requiram, recentia memorabo. Clamet Priscus prouinciæ Cæsariensis episcopus: Aut ad primatum locus, sicut cæteris, & mihi patere debuit, aut episcopatus mihi remanere non debuit. Clamet alius eiusdem prouinciæ Victor episcopus, cui relicto in eadem pœna, in qua & Priscus fuit, nusquam nisi in Diœcesi eius ab alio communicabatur episcopo: clamet, inquam, aut vbique communicare debui, aut etiam in meis locis communicare non debui. Clamet tertius eiusdem prouinciæ Laurentius episcopus, & prorsus huius vocibus clamet: Aut in cathedra, cui ordinatus sum,*

ſedere debui, aut epiſcopus eſſe non debui. Sed quis iſta uituperet, niſi qui parum attendit, nec inulta omnia relinquenda, nec vno modo omnia vindicanda? Concilium Ancyranum de presbyteris & diaconis perſecutionis tempore lapſis ad eccleſiam redeuntibus ſic ſtatuit can. 1. τούτους τῆς τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν μετέχειν, προσφέρειν δὲ αὐτοὺς ἢ ὁμιλεῖν, ἢ ὅλως λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν μὴ ἐξεῖναι. *Honorem quidem ſedis eos retinere, offerre autem illis & ſermonem ad populum facere, aut aliquibus ſacerdotalibus officijs fungi non liceat.* & can. 2. Διακόνους ὁμοίως θύσαντας, τὴν μὲν αὐτὴν ἔχειν, πεπαῦσθαι δὲ αὐτοὺς πάσης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, τῆς τε τοῦ ἄρτον ἢ ποτήριον ἀναφέρειν, ἢ κηρύττειν, *Diaconi ſimiliter qui immolauerunt, honorem quidem habeant: ceſſent verò ab omni ſacro miniſterio, ſiue à pane ſiue à calice offerendo vel prædicando.* Concilium Nicænum 1. œcumenicum can. 8. ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς καθαροῖς ἐπίσκοπος τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμὴν ἕξει, πλὴν εἰ μὴ ἄρα δοκοίη τῷ ἐπισκόπῳ τῆς τιμῆς τοῦ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν. *Qui à Catharis vocatur epiſcopus, prsbyteri honorem habebit, niſi fortè placuerit epiſcopo, nominis eum honore cenſeri.* & in epiſtolâ ſynodicâ que apud Theodoretum extat lib. 1. cap. 9. ἔδοξεν οὖν

Μελέτιον μένειν ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει, μηδὲ μίαν ἐξουσίαν ἔχειν, μήτε χειροτονεῖν, μήτε χειροθετεῖν. ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι: *Placuit ſynodo Meletium in ſua ciuitate manere, poteſtatem autem nullam habere vel quemquam ordinandi vel cuiquam manus imponendi: ſolum verò honoris nomen retinere.* Id etiam de Euſtathio prouinciæ Pamphylię metropolitano qui, nullo crimini obnoxius ſua ſponte epiſcopatu ſe abdicauerat, in concilio Epheſino œcumenico III. ſtatutum, teſtatur illius epiſtola ſynodica ad ſynodum Pamphyliæ in codice canonum eccleſ. Orient. his verbis, *ὡρίσαμεν ἔχειν αὐτὸν, τό τε τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, καὶ τὴν τιμὴν καὶ κοινωνίαν. οὕτω μέντοι, ὥστε μὴ χειροτονεῖν αὐτόν; Statuimus vt habeat epiſcopi nomen & honorem ac communionem, ſic quidem vt ipſe non ordinet.*

Accepto epiſtolio] epiſtola ſynodica concilij Sardicenſis ad Iulium P.R. cuius exemplum extat inter fragmenta Hilarij à Nicolao Fabro Viro clariſſimo edita: *Tua excellens prudentia diſponere debet vt per tua ſcripta qui in Sicilia, qui in Sardinia, in Italia ſunt fratres noſtri quæ acta ſunt & quæ definita cognoſcant, & ne ignorantes eorum accipiant literas communicatorias id eſt epiſtolia,*

quos iusta sententia degradauit. & post pauca *Omnes fratres & coëpiscopos nostros literis tuis admonere digneris, ne epistolia, id est literas communicatorias eorum accipiant.* Concilium Turonense 2. can. 6. *Nullus clericorum vel laicorum, præter episcopum, epistolia facere præsumat.*

318. Rescripta ad concilium Africanum Cyrilli Alexandrini] Hæ Cyrilli vt & Attici epistolæ ad Africanos desiderantur in Codd. MSS. T. & B. In ijs verò epistola seu fragmentum epistolæ Attici ad Bonifacium legitur his verbis. *Incipit epistola Attici episcopi ecclesiæ Constantinopolitanæ ad Bonifacium vrbis Romæ episcopum data cum exemplarijs Nicæni concilij, de græco in latinum translatis, à beatissimis Cyrillo & Attico, episcopis Alexandrinæ & Constantinopolitanæ ecclesiæ directis, per Innocentium presbyterum suum & Asellum*, (legendum *Marcellum*) *subdiaconum ecclesiæ Carthaginensis vt superius recitatum est.* Fides *Nicæni concilij cum titulis xx.* Epistola verò ita continetur. ATTICVS *episcopus ecclesiæ Constantinopolitanæ sancto fratri Bonifacio vrbis Romæ episcopo salutem. Edidi canones san-*

ctorum fratrum olographa manu & subscriptos à me. Amen. Huic etiam epistolæ Attici ad Bonifacium, subiungitur formula scribendarum formatarum ad hunc modum. *Græca elementa, literarum numeros exprimere nullus qui tenuiter vel græci sermonis notitiam habet ignorat, ne igitur in faciendis epistolis canonicis, quas mos latinus formatas appellat, aliqua fraus falsitatis temerè præsumeretur, hoc à patribus* CCCXVIII. *Nicæam congregatis saluberrimè inuentum est & constitutum, vt formatæ epistolæ hanc calculationis seu supputationis habeant rationem id est vt adsumantur in supputationem prima græca elementa Patris, Filij, & Spiritus sancti, id est* Π. Υ. Π. Α. (mendosè habent codd. MSS. Π. Ο. C. Α.) *quæ elementa* LXXX. LXX. CC. *& primum significant. Numerus quoque Petri apostoli prima litera id est* Π. *qui numerus octoginta significat. Eius qui scribit episcopi prima litera: cui scribitur secunda: accipientis tertia litera: ciuitatis quoque de qua scribitur quarta: & indictionis, quæcunque fuerit; idem temporis eorumdem qui fuerit numerus adsumatur. Quæ ita his omnibus græcis literis, quæ vt dicimus numeros exprimunt, in vnum ductis, vnamque, cum collecta fuerit summam epistola teneat,*

qui accipit hanc omni cum cautela requirat, & expressè addat ſθ. Praeterea ſeparatim in epiſtola etiam XCIX. *numerum, qui ſecundum graeca elementa ſignificat* AMHN. I. XI. VIII. L.

Epiſtolæ cum eod. concil. Nicæno Bonifacio epiſc. eccl. Romanæ ſub die VI. Kal. Decemb. directæ] Epiſtola ſynodalis concilij Carthaginenſis ad Bonifacium P. R. per Fauſtinum, Philippum & Aſellum legatos eccleſiæ Romanæ miſſa, ſcripta eſt II. Kal. Iun. poſt conſulatũ Honorij XII. & Theodoſij VIII. vt indicat can. 133. huius codicis. Eodem anno authentica exemplaria Nicæni concilij à Cyrillo & Attico miſſa, ab ipſis Africanis per Innocentium presbyterum & Marcellum diaconũ eidem Bonifacio directa ſunt ſub die VI. Kal. Decembr. vt teſtatur hæc inſcriptio & quę poſtea ſymbolo fidei præfixa eſt. Sed & ipſi Africani patres in epiſtola ad Cœleſtinum P. R. Bonifacij ſucceſſorem ſcripta anno CCCCXXIV. qui primus numeratur Cæleſtini *Quia illud, quod pridem per eundem coepiſcopum noſtrum Fauſtinum, tanquam ex parte Nicæni concilij exinde tranſmiſiſtis, in concilijs verio-*

ribus

quæ accipiuntur Nicæni, à sancto Cyrillo coepiscopo nostro Alexandrinæ ecclesiæ & à venerabili Attico Constantinopolitano antistite, ex authentico missis, quæ etiam ante hoc per Innocentium presbyterum & Marcellum diaconum, per quos ad nos ab eis directa sunt, venerabilis memoriæ Bonifacio episcopo decessori vestro à nobis transmissa sunt, in quibus tale aliquid non potuimus reperire. & Epitome canonum Hadriani. *Quòd exemplaria Nicæni concilij post consulatum Honorij, & Theodosij* AA. VI. *Kal. Decemb. ad Bonifacium Papam sub* XX. *cap. peruenerint.*

σκρινίȣ] σκρίνιον can. 33. huius codicis supra δεχέτων & χαρτοθεσίων. chartarium Hieronymo apolog. 3. aduers. Ruffinum, *Si à me fictam epistolam suspicaris, cur eam in Romanæ ecclesiæ chartario non requiris.* 359.

In ecclesiastica historia] Ruffini 361.
videlicet lib. 10. cap. 20. cuius historiam, quâ res gestas à têpore Nicęni concilij vsque ad obitum Theodosij prosecutus est, in græcum idioma translatam fuisse testatur hæc Cyrilli epistola, & Nicęnum concilium II. act. I. Vbi cùm ageretur de episcopis ab hæresi redeuntibus in pristinum statum recipiendis, locus citatur ἐκ τῆς ἐκ-

κλησιαστικῆς ἱστορίας Ῥουφίνου πρεσβυτέρου Ῥώμης, ex libro videlicet 10. cap. 28.

De Pascha nunciamus vobis, XVII. Kal. Maias, nos futura indictione celebrare] Hinc apparet Cyrillum Alexandrinum episcopum, vt olim Theophilus, annis singulis singulas scripsisse paschales epistolas, quibus futurus paschalis dies ecclesijs denunciari ac significari solebat. Cùm autem hęc Cyrilli epistola scripta sit sub finem anni CCCCXIX. denuncietq́; celebrationem Paschatis in proxime sequentem annum, mirum quî fiat, vt in omnibus, quos quidem mihi videre licuit, latinis & græcis codd. editis & MSS. assignetur Pascha XVII. Kal. Maij πρὸ δεκαεπτὰ καλανδῶν μαΐων, cum planum sit anno CCCCXX. Pascha celebratum à christianis XIV. Kal. Maij siue mauis XVIII. Aprilis. Quod & agnoscit Io. Mariana in tabulis paschalibus, quas subiunxit suæ de die mortis Christi diatribæ. Quod autem ibidem Mariana Pascha Iudæorum assignat XVII. Kal. Maij feria V. videri potest vtcúq; cum litteris Cyrilli conuenire. Sed quorsum Alexandrinus episcopus dicat se Pascha ce-

lebraturum eo die quo non Christiani sed Iudęi Pascha suum erant celebraturi? Prętereà, fallitur Mariana, nec sibi nec rationi consentanea dicens. Anno ccccxx. tribuit epactas treis. Eidem anno Pascha Iudæorum assignat xvii. Kal. Maij, siue mauis, Aprilis xv. feriâ v. Sunt hæc ἀσύστατα. Si tres Epactæ conuenirent anno ccccxx. Pascha Iudæorum conueniret Aprilis x. Sabbatho. Reuera conueniebant A. D. ccccxx. Epactæ xxix. vel xxx. siue mauis nullæ. Neomenia Nisan incidit in Aprilis xxx. cuius character erat iii. xvii. Pascha Iudaicum Aprilis xiii. feriâ iii. Christianum Aprilis xviii. feriâ prima. Aprilis vero xv. Christiani Pascha celebrarunt anno demum ccccxxiii. Itaque dubium non est quin pro xvii. *Kal. Maias* legendum sit xiv. *Kal. Maias* πρὸ δέκα τέσσαρας καλανδῶν Μαΐων, vt hęc epistola scripta sit anno ccccxix. Pascha verò celebratum anno sequenti ccccxx. In ista vero temporis notatione mendum esse monuit me vir clarissimus charissimusque Iacobus Capellus, harum rerum peritissimus, emendationisque rationem mihi indicauit, quam illi acceptam refer.

369. Quasi ecclesiæ Romanæ asserens priuilegia] Sic in L. 13. C. Th. de episc. & cleric. *urbis Romæ priuilegia.* & τὰ πρεσβεῖα τοῦ θρόνου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης in cõcilio Calched. can. 28. τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ πατέρες ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα, *sedi senioris Romæ quod urbs illa imperaret, patres priuilegia tribuerunt.* πρεσβεῖα ecclesiæ Antiochenæ & Constantinopolitanę can. 6. concilij Nicęni 1. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις, hoc est, Dionysio Exiguo interprete, in cod. can. eccles. Rõ. *Similiter & apud Antiochiam cæterasque prouincias priuilegia seruentur ecclesijs.* & can. 2. concilij Constãtinopolitani 1. œcumenici II. φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νικαίαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ. *Seruatis priuilegijs quæ Nicænis canonibus ecclesiæ Antiochenæ tributa sunt.* & can. 2. τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, vbi Dionysius Exiguus, τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, vertit *primatum honoris.* & in concilio Calchedonensi can. 28. οἱ ἑκατὸν πεντήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλείᾳ καὶ

συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι: *Centum quinquaginta Dei amantiſsimi epiſcopi ſanctiſsimæ nouæ Romæ ſedi æqualia priuilegia tribuerunt, rectè iudicantes, vrbem, quæ & Imperio & ſenatu honorata ſit, & æqualibus priuilegijs cum veteri regia Roma fruatur, etiam in rebus eccleſiaſticis, non ſecus ac illa magnifieri.* Sunt autem τὰ πρεσβεῖα, iura iam inde ab initio, ex veteri conſuetudine & vetuſtatis priuilegio, eccleſijs tributa, δίκαια προσόντα ἐξ ἀρχῆς ἄνωθεν κατὰ τὸ πάλαι κρατῆσαν ἔθος, can. 8. cōcilij Epheſini œcumenici III. Leo I. P. R. epiſt 82. vel 84. ad Anaſtaſium cap. 2. *Secundùm ſanctorum patrum canones ſpiritu Dei conditos, & totius mundi reuerentia conſecratos, metropolitanos ſingularum prouinciarum epiſcopos ius traditæ ſibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decreuimus.* & epiſt. 52. vel 54. ad Marcianum Auguſtum, *Priuilegia eccleſiarum ſanctorum patrum canonibus inſtituta, & venerabilis Nicænæ ſynodi fixa decretis, nulla poſſunt improbitate conuelli, nulla nouitate mutari.* Symmachus P. R. ad Cæſarium Arelatenſem epiſcopum, *Rationabile eſt, vt ſan-*

cta Arelatensis ecclesia proprijs priuilegijs perfruatur, & quod vetustas præstitit, & patrum auctoritas roborauit, noua non debet violare præsumptio. Sunt & προνόμια, priuilegia ab Impp. ecclesijs præstita, de quibus meminit Nouel. 131. de ecclesiasticis titulis & priuilegijs §. πάντα τὰ προνόμια. & L. 12. C. de sacros. eccl. *Priuilegia quæ generalibus constitutionibus vniuersis sacrosanctis ecclesijs orthodoxæ religionis retrò principes præstiterint firma & illibata in perpetuum decernimus custodiri.* & L. 1. C. de heret. Sed de veteri ecclesiarum iure & priuilegijs varioq; πρεσβείων genere, pluribus dicemus in nostra Geographia sacro politica.

373. Præfato itaque debitæ salutationis officio, deprecamur vt deinceps ad vestras aures, &c.] Eadem loquendi formula vsurpata est ab Orientalibus episcopis in epist. ad Iulium P.R. tom. 1. concil. *Præfato itaque debitæ salutationis officio, propter beati Petri honorem impenso, postulauimus, vt deinceps ad vestras hinc venientes aures, non tam facilè admittatis, neque à nobis excommunicatos, vltra velitis excipere, ne canonum transgressores inueniamini, sed ma-*

gis salua fraterna charitate, erratum hoc in posterum minime patiamini.

Hoc etiam Nicæno concilio definitum] Can. 5. περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, εἴτε τῶν ἐν κλήρῳ, εἴτε τῶν ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατείτω ἡ γνώμη κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀποβληθέντας, ὑφ' ἑτέρων μὴ προσίεσθαι. *De his qui communione priuantur seu ex clero, seu ex laico ordine, ab episcopis per vnamquamq; prouinciam: sententia regularis obtineat, vt hi, qui abiiciuntur ab aliis non recipiantur.* Epist. episcoporum Orientalium ad Iulium I. P. R. tom. I. concil. *Nec crimine carere potest, qui alterius excommunicatum, absque eius licentia, à quo communione est priuatus, in communionem susceperit, canonibus scilicet iubentibus, vt excommunicatus, ab aliis non suscipiatur, viuentibus illis, à quibus communione priuatus esse dignoscitur.*

Clericorum improba refugia] 174. Cyprianus lib. I. epist. 4. ad Cornelium P. R. queritur de Felicissimo quodam pseudoepiscopo, qui ab Africanis de sacerdotio deiectus Romam confugerat, *Nauigare audent*, inquit, *& ad Petri cathedram atque ecclesiam principalem vnde vnitas*

ſacerdotalis exorta eſt, à ſchiſmaticis & profanis literas ferre, nec cogitare eos eſſe Romanos, quorum fides, Apoſtolo prædicante, laudata eſt, ad quos perfidia non poßit habere acceſſum. & paulo poſt, *Quia conſcientiam ſuam norũt, nec nos audent adire, aut ad eccleſiæ limen accedere, ſed foris per prouinciam circunueniendis fratribus, & ſpoliandis pererrant, & omnibus iam ſatis noti, atque vndique pro ſuis facinoribus excluſi, illuc etiam ad vos nauigant.*

Quæcunque negotia, in ſuis locis, vbi orta ſunt finienda] Epiſtola quæ Damaſo P. R. tribuitur ad Stephanum archiepiſcopum concilij Mauritaniæ & vniuerſos epiſcopos Africanæ prouinciæ: *Criminum, inquiunt ſtatuta imperialia, diſcuſſio ibi agenda eſt, vbi crimen admiſſum eſt. Nam alibi criminum reus prohibetur audiri. Et alibi in canonibus præcipitur: quæcumque negotia in ſuis locis, vbi orta ſunt, finienda.* Innocentius P. R. epiſt. 27. ad Auguſtinum, Alypium alioſque Africanos epiſcopos de Pelagio ſcribens, *Si adhuc taliter ſentit, cum ſciat ſe damnandum eſſe quibus acceptis literis aut quando ſe noſtro iudicio commitet? quod ſi accerſendus eſſet, id ab illis melius fieret, qui ma-*

gis proximi & non longo terrarum spatio videntur esse disiuncti. Cyprianus lib. I. epist. 3. ad Cornelium P. R. *Cum statutum sit omnibus nobis, & æquum sit pariter & iustum, vt vniuscuiusq; causa illic audiatur, vbi admissum est crimen, & singulis pastoribus portio gregis sit ascripta, quam regat vnusquisque & gubernet, rationem sui actus domino redditurus; oportet vtique eos quibus præsumus, non circumcursare, nec episcoporum concordiam cohærentem sua subdola & fallaci temeritate collidere, sed agere illic causam suam, vbi & accusatores habere, & testes sui criminis possint, nisi paucis desperatis & perditis, minor esse videtur authoritas episcoporum in Africa constitutorum qui iam de illis iudicauerunt.*

Typhum seculi in ecclesiam Chri- 378.
sti inducere] Ephesini patres *τῦφον κοσμικῆς ἐξουσίας* vocant. Quum enim in concilio œcumenico III. relatum esset, Antiochenum episcopum ordinationes episcoporum prouinciæ Cypri, præter ecclesiasticas constitutiones & antiquam consuetudinem, ad se trahere, typhum illius coërcent, *μηδὲ ἱερουργίας προσχήματι ἐξουσίας κοσμικῆς τῦφος παρεισδύηται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευ-*

θερίαν κατὰ μικρὸν ἀπολέσαντες ἣν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πάντων ἀνθρώπων ἐλευθερωτής: *Ne forte ſub ſpecie adminiſtrationis rerum ſacrarum, potentiæ ſecularis typhus irrepat, ſenſimque imprudentes libertatem eam amittamus, quam nobis proprio ſanguine Dominus noſter Ieſus Chriſtus, omnium hominum liberator, nobis largitus eſt.* Hęc autem vox (typhus) frequens eſt apud illius ſeculi ſcriptores, pro faſtu, ambitione, & ſuperbia. Sic apud Auguſtinum de ciuit. Dei lib. 11. cap. 23. epiſt. 48. 57. & 162. & lib. 2. de baptiſmo cap. 3. *typhus ſuperbiæ.*

VARIAE LECTIONES.

Pag. 33. POst consulatum &c. Cod. MS. Th. *Incipiunt constituta quæ apud Carthaginem acta sunt post consulatum, &c.* In cod. B. hæc verba (*post consulatum*) desunt.

Faustino C. T. *Faustino episcopo.*

Culusitano *culsitano*

Fortunatiano *Fortunatiano Neapolitano.*

34. Residentibus) deest.

CCXVII. CCXVIIII.

Presbyteris æquè legatis Rom. eccl. consed. *probabilibus legatis Romanæ ecclesiæ æquè cum consedissent.*

in medium *in medio.*

37. & cum diceret C. T. *& cum recitarent,* C. B. *recitaret.*

de Nicænis) deest.

constituta *constitutio.*

primitus) deest.

licet *liceat.*

38. debemus *debeamus.*

commonitorium *communitorium.*

in medium *in medio.*

subsequenter *subsequentur.*

Faustino *Faustino episcopo.*
& filijs) deest.
non latent *non latet etiam.*
peragite *peragere.*
41. in eius arbitrio *in suo orbitrio.*
Alypius c.T. *Alepius* B. *Alipius.*
Thagastensis *Agastenensis.*
concilij nostri) deest.
concilium Nicænum *concilij Nicæni.*
Alexandrinum & Antiochenum *Alexandrina & Antiochena.*
45. qui eadem exemplaria debeant secundum eius scripta perferre *prædicti Nicani concilij qui secum possent scripta perferre.*
quia dicere *quia vt dicere.*
Hæc ipsa *ex ipsa.*
46. Ipso rescribente *Ipso scribente.*
obseruare *obseruari.*
promisimus *deprompsimus.*
nostræ paruitatis *nostra prauitas.*
plenissime) deest in c. B.
ore omnium) deest.
placet *placeat.*
hoc commonitorio *in presenti cōmonitorio lectum.*
49. contineri *continere.*
recitari *recitare.*
credidimus *credimus.*
inserendum *inserenda.*
quod taliter dictum *quod vbi taliter dictum.*
mouet *moueat.*
interpellet, causa *interpellet vt causa.*
50. negare ei audientiam *negari ei audientia.*

Hipponenſis *Ipponenſis*, B. *Ipponienſis*.
Iocundus *Iucundus*.
53. infirmari *infirmare*.
referre *ſcribere*.
vtrum nam & hoc concedendum *vtrum & hoc conſentiendum ſit*.
informari *informare*.
inueniri *inuenire*.
54. à noſtris deceſſoribus *à noſtris deceſſoribus conſtituta*.
inſeri *inferri*.
patres exemplaria *patres ea exempla*
ſtatuimus *conſtituemus*.
quemadmodum) deeſt.
dirigas *dirigant*
preſens frater coepiſcopus noſter Fauſtinus *præſente fratre coepiſcopo noſtro Fauſtino*.
57. inueniantur *inuenta fuerint ſilebunt*.
58. firmata) deeſt.
cuſtodientur *cuſtodiuntur*.
59. Deo propitio *Domino propitio*.
61. corroborandas *comprobandas*.
accepimus *accipimus*.
ſenſibus *ſenibus*.
inſtruamus T. *inſtruimus*. B. *inſtruemus*.
de continentia *de continentia*.
epiſcopos inquam, preſbyteros & diaconos *epiſcopi inquam, presbyteri & diaconi*.
complacuit *placuit*.
vel qui *vel ſi qui*.
65. rerum malarum *malorum*.
inhibenda eſt *inhibendum eſt*.

nec omnino cuiquam clericorum liceat de qualibet re fœnus accipere *vt nullus clericus fœneret.*
ſub genere *ſub diuerſo genere.*
exequenda *ſequenda.*
66. vniuerſum concilium dixit *vniuerſi dixerunt.*
ſine periculo *ſine ſuo periculo.*
69. de his qui in periculo poſiti reconciliantur *de reconciliandis infirmis.*
vt epiſcopum nulli criminoſo liceat accuſare *in accuſatione epiſcoporum criminoſum non debere admitti.*
Numidius Maxulitanus *Numidius Maxilitanus.*
admitti *admitti contra apoſtolicam regulam.*
70. maiorem natu *maiores natu.*
de his qui merito facinorum, &c. *de excommunicatis.*
regulare iudicium *regulare iudicium reddi debere.*
73. de presbyteris qui à proprijs corripiuntur epiſcopis *de his qui excommunicati audent erigere altare & ſacrificare.*
Alypius epiſcopus *Alypius epiſcopus eccleſiæ Thagaſtenſis.*
tumore *timore.*
ſacrificia Deo offeranda *ſe ſacrificium Deo offerre.*
quid videatur *quid exinde videtur.*
dilectioni edicite c. T. *dilectioni proferte* c. B. *proferre edicite.*
74. conqueri c. T. *conuenire.* c. B. *conueniri.*
ſuperbia *ſuperbia magis.*
habeatur *habeatur nihilominus.*
non habuerit *habuerit.*
ſi quis epiſcopus abſque tempore ſynodi, &c.

qualiter episcopi, presbyteri, & diaconi audiantur.
necessitas non posse plurimos congregare *necessitas vt poßint plurimi congregari.*

77\. à sex episcopis *à sex vel à septem episcopis.*
vt non liceat episcopum, &c. *de ordinandis episcopis.*
nisi si necessitas *si vero necessitas.*
ipse se ab honore priuabit *Ipse se ab hoc cætu separauit.*
item placuit *sanè placuit.*

78\. proprio episcopo residente) deest.
causa fuerit *causa ei fuerit.*
purgari c. T. *purgare.*

81\. partium electi *partium qui electi.*
non liceat prouocari *non liceat prouocare.*
non exhibeant *non tantum non exhibeant.*
sed nec spectent c. B. *sed nec spectare eis liceat.*
indictum sit *interdictum sit.*
& vbi blasphemiæ c. B. *sic vt vbi blasphemia.*

82\. peruenerint *venerint.*
vt clericus, si commodauerit pecuniam, c. T. & B. *clericus si commodauerit pecuniam recipiat eandem speciem, quantum ei debetur accipiat.*

85\. si quis clericus ordinatur, &c. *de ordinandis episcopis & clericis.*
ne se aliquid *vt si aliquid.*
fecisse c. B. *fecerint.*
item placuit vt *& vt.*
scriptum est *dictum est.*
& ne iam mortuos c. B. *& nec etiam mortuos.*
ignauia: pro qua re *ignauia. Vt bis in anno concilia fiant.*

concilium conuocetur *concilia fiant.*
86. delegerint *elegerint.*
legatos mittant: vt congregato conuentu, &c. *legatos mittant congregatos vt conuentu integro.*
vt si quis episcop⁹ accusatur; *de accusatis episcopis.*
quisquis episcoporum *quisquis verò episcoporum.*
ad primatem prouinciæ *ad primates prouinciæ.*
iudicum *iudicium.*
infra spatium mensis *intra spatium mensis vnius.*
constiterit *constiterat.*
89. si autem ad concilium *si autem nec ad concilium.*
vel parœcia *nec in parochia.*
non noluisse *noluisse.*
potuisse *fuisse.*
accusatoris persona *accusator ille.*
90. id est vna secum in presbyteri nomine sex, &c. *id est in presbyteri numero quinque diaconi, duo episcopi.*
agnoscat *cognoscat.*
hæreticis *hæreticis aut schismaticis.*
93. vt episcopi vel clerici in eos, &c. *de hæredibus clericorum.*
vt præter scripturas canonicas *de scripturis canonicis.*
sub nomine *nomine*
id est Genesis *id est veteris testamenti: Genesis.*
94. Exodus *exodum.*
leuiticus *leuiticum.*
Regum *Regnorum.*
Pauli *Pauli Apostoli numero.*
Bonifacio *Bonifacio vrbis Romæ episcopo.*
ista *ita.*

legenda

legenda *legendum.*

97. mysteria *ministeria.*

maturiori ætate *maturiore ætate vt superius dictum est annorum* XXX.

est iustè moderata *sanxit iustè moderatur.*

confirmamus *confirmentur in omnibus.*

98. presbyteri & diaconi in grauiori culpa conuicti, &c. *de presbyteris lapsis.*

grauiori culpa *graui culpa.*

manus, tanquam pœnitentibus *manus vel tanquam pœnitentibus.*

101. presbyteri diaconi vel clerici, qui causa sua, &c. *de clericis audiendis & appellationibus.*

de iudicijs *de iudicio.*

definiant adhibiti ab eis episcopi *quicquid causæ fuerint finiant consentientes eorum episcopi.*

non prouocent ad transmarina iudicia, sed ad primates suarum prouinciarum *non eis permittatur nisi ad primates suarum prouinciarum aut ad vniuersale concilium.*

intra Africam ad communionem *intra eandem prouinciam in communionem.*

si quis excommunicatus *de excommunicatis clericis.*

102. producere *perducere.*

vbi causa finiatur *qualiter causa eius finiatur.*

si qui clerici ab episcopis *de his qui ordines contemnunt.*

105. nec illic ministrent *nec ministrent.*

si quis clericorum pauper promotus in ordine, &c. *Ne quis res ecclesiasticas sibi mancipet.*

106. vt presbyteri rem ecclesiæ, &c. *vt non liceat*

presbyteris res tituli venundari.
item placuit *ita etiam.*
ignorante concilio *inconsulto concilio.*
vel presbyteris suis *vel cuncto presbyterio.*
non habente ergo necessitatem *sine ulla necessitate.*
matricis ecclesiæ c. T. *matrici ecclesia.*
rem tituli sui *rem tituli presbyteri sui.*
333. tractatum ecclesiæ gesta *tractata ecclesiastica.*
quæ verò *ea verò qua.*
non sunt *non sunt, cum cognouerimus.*
Augustinus episcopus Hipponensis *episcopus ecclesia Hippona regia.*
legatus prouinciæ Numidiæ *legatus concilij Numidia.*
his gestis subscripsi *huic cartula pro me & eodem concilio subscripsi.*
Vincentius Culusitanus *Vincentius episcopus Culsitana ecclesia.*
Fortunatianus Neapolitanus *Fortunatus Neapolitana ecclesia.*
337. Pentadius Carpetanus c. B. *Pendatius episcopus Carpidana ecclesia.* c. T. *Carpedana.*
Rufianus Maxensis c. B. *Ruffinianus episcopus ecclesia Mazensis.* c. T. *Mugensis.*
Sicilibensis *Sicilibensis ecclesia.*
Candidus Germaniæ *Candidus episcopus Abitinensis Germanicianorum ecclesia.*
Callonius Vticensis *Gallonianus episcopus Utinensis ecclesia.*
Maximianus Aquensis *Maximianus Aquensis regionum legatus prouinciæ Byzacena.*

Maximus *Maximianus episcopus Suffetanus.*
Hilarianus Horreocellensis *Hilarianus episcopus Horreicæliensis.*
338. Nouatus Sitifensis legatus prouinciæ eiusdem *Nouatus Sitifensis.*
Rusurrianensis C. T. *episcopus Surramensis* C. B. *Susurranensis.*
prouinciæ Cæsariensis *prouinciæ Cæsariensis Mauritaniæ.*
Rusguriensis *Rausguriensis.*
legatus prouinciæ Cæsariensis *legatus prouinciæ eiusdem.*
episcopi CCXVII. C. T. *episcopi* CCXLI. C. B. CCXIIII.
341. his gestis à nobis recollectis *his gestis.*
quæ per nos directa sunt *& gesta recollegimus per nos directa.*
Bonifacio *Bonifacio episcopo.*
adfuimus, numero CCXVII. C. B. *adfuimus episcopi numero* CCXLII. C. T. CCXIIII.
ex omni concilio Africano *ex vniuerso concilio Africano salutem.*
compresbyter *fratres presbyteri.*
episcopo Zosimo *Papa Zosimo.*
sed tuæ venerationi *sed etiam tuæ venerationi.*
342. rescriberet *rescribere &.*
345. Faustino coepiscopo *Faustino episcopo.*
promerent *promouerent.*
sed cum id *sed cum hac.*
346. tertium de tractandis presbyterorum & diaconorum causis *tertium de tractandis episcoporum presbyterorum & diaconorum causis.*
etiam literis *etiam nos literis.*

349. ea à nobis C. T. *ea à nobis omnibus.*
350. erit in poteſtate *erit in poteſtate epiſcopi.*
diligentius tractetur *diligenter tractetur.*
353. Hæc vtique *Hæc itaque.*
vſque ad euentum *vſque ad aduentum.*
quemadmodum *quemadmodum conſtituta ſunt & quemadmodum.*
quod apud nos *quod ad nos.*
talia qualia commemorare *talia commemorare.*
cogemur. Sed credimus *cogemur vt intolerabilia patiemur. Nam & credimus.*
non ſumus *non erimus.*
Et ſeruabuntur *Sed ſeruabuntur.*
nobis etiam non differentibus cuſtodiri debeant *nobis etiam differẽtibus cuſtodiri in omnibus debeant.*
ſi forte aliter ſe habent *niſi fortè aliter ſe habeant.*
legeremus *legerimus.*
354. nuſquam *nunquam.*
commonitorio, inde directa ſunt *commonitorio, quæ inde à vobis directa ſunt.*
vbi perhibentur eadem decreta *vbi perhibentur veriſſima eadem decreta*
eccleſ. Antioch. Alex. & Conſtant. *Conſtantinopolitana Antioch. & Alexand.*
& ſi aliis etiam *& alijs etiam ſi.*
in domini *cum domini.*
conferente *conferantur.*
357. de appellationibus epiſcoporum *de appellatione epiſcoporum,*
vel infirmata ſunt, quoniam *vel firmata.*
366. Totus Tutus.
Cæticius C. B. *Calticus.* C. T. *Caleſticus.*

affuimus *adſumus, ſalutem.*
quam de audito *quanquam de audito.*
370. credens appellaſſe *crediderit appellaſſe.*
publicante *publicaret.*
confeſſione prouidi c. B. *confeßione prodidit.*
374. vbi orta ſunt *vbi orta fuerint.*
à Chriſti ſacerdotibus *à chriſtianis ſacerdotibus.*
377. teſtium *teſtimonium.*
ratum erit *ratum erat.*
alijs impedimentis *alijs incurrentibus impedimentis.*
nulla inuenimus *in nulla inuenimus.*
Alexandrinæ eccleſiæ *Alexandrinæ eccleſiæ antiſtite.*
à venerabili Attico *à venerabili conſacerdote Attico.*
378. tranſmiſſa ſunt, in quibus tale *tranſmiſſa ſunt, tale.*
clericos veſtros quibuſque *clericos veſtros quibuſcunque.*

ΓΡΑΦΑΙ ΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑΙ.

Pag. 35. *lin.* 7. Ἐζητήσαμεν Cod. Palat. ἐζητήθη. Cod. Reg. ἐζητήθησαν.

20. ταχθέντα C. R. τεχθέντα.

36. 7. τίνα ἐγγεάφως C. P. τίνα ἐγγεάφως, τίνα δὲ καὶ ἀγεάφως.

8. ἐν C. R. ὡς.

12. τούτων C. R. τούτου.

19. ἀνεμιμήσθημεν C. P. ἀνεμιμήσαμεν.

39. 1. μακαριότητι C. R. ἀγάπῃ.

9. ἐνεφάνησαν C. P. ἐνεφάνισαν.

10. τὰ πρακτέα C. P. τὰ πεπραγμένα καὶ ἄπρακτα.

15. ἡμῖν C. P. ὑμῖν.

17. μᾶλλον δὲ C. P. μᾶλλον δὲ ἐπειδή.

40. 3. ὥστε ἐὰν C. R. ἵνα εἴ τις.

5. καὶ τοῦ βαθμοῦ C. R. καὶ ἐκ τοῦ βαθμοῦ.

19. τὴν αὐθεντείαν C. P. αὐθεντεία.

43. 3. Ἀλύπιος C. R. Αὐγουστῖνος.

5. καὶ τοῖς C. P. καὶ ἐν τοῖς.

7. ὑμᾶς C. P. ἡμᾶς.

10. ἴσως C. R. ἴσοις.

15. ἡμετέρας C. P. ὑμετέρας.

47. 1. οὕτως C. R. οὗτος.

7. βουλεύσασθαι C. P. βουλεύσασθε.

48. 14. τυχῶν C. P. τυχόν.

17. τελήσοι C. P. θελήσοι, C. R. τελήσῃ.

51. 4. αὐθεντικῶς C. P. αὐθεντικῶς.

9. φυλάξοντας C. R. φυλάξαι.

16. Εἰυπφετέλης C. R. Συφετέλης.

17. Βυζακινῆς C. R. Βυζακηνῆς.
18. ἡμετέρα C. R. ὑμετέρα.
20. καταδέξασθαι C. R. καταδέξασθε.
55. 5. Κεκιλιανοῦ C. R. Καικιλιανοῦ.
59. 17. φυλαχθῶσι C. R. φυλαχθήσεται.
60. 2. ἡ σὴ C. R. ἴση.
3. ἡμῶν C. R. ἡμᾶς.
7. βεβαιωτέας δὲ τὰς C. R. βεβαίωσιν δὲ τῆς.
14. κατέχομεν C. R. γινώσκομεν.
63. 5. καθιερωσύνης C. R. καθιερώσεως.
9. ἐγκρατεῖς C. R. ἀκρατεῖς.
10. ὃ C. R. οὗ.
17. ἀρέσκει C. R. ἀρέσκοι.
64. 10. ἵνα μήτις C. R. ἵνα μὲν.
15. ἀμαβρὰ C. R. & P. ἀμαυρά.
17. τυπωθήσονται C. R. τυπωθήσεται.
67. 7. ὁρισθέντα C. R. ὁρισθέντος.
16. χρίσμα C. R. χρίσματα.
16. ἀπὸ C. R. ὑπό.
68. 3. μυστηρίοις C. R. θυσιαστηρίοις.
9. ἀπὸ πάντων ἐπισκόπων ἐλέχθη, ἀρκεῖ, C. R. ἡ σύνοδος εἶπεν ἀρκεῖ.
72. 2. οὐκ C. R. οὐδέ.
75. 8. προσενέγκῃ C. R. προσενεγκεῖν.
10. κατὰ τοῦ C. R. κατὰ τοῦ ἰδίου.
14. τοῦ ἰδίου αὐτοῦ δῆλον, ὅτι C. R. τοῦ αὐτοῦ ἰδίου ἐπισκόπου δηλονότι.
80. 5. συναίρεσιν C. R. συναίνεσιν.
83. 7. δέδωκε C. R. δώδεκα.
10. προσκυρῶσιν C. R. προσκυνῶσιν.
84. 12. βεβαιώτερον C. R. βεβαιωτέον.
88. 17. διωχθῆ C. R. διωχθεῖν.
22. προσδεχθῆ C. R. δεχθῆ.

91. 14. τόπου C. R. τύπου.
95. 13. τούτῳ C. R. τοῦτο.
96. 1. ἐγκρατείας C. R. ἀκρατείας.
9. ποιήσωσιν C. R. ποιήσουσι.
19. τοῦτο ἐμφανίζεσθαι C. R. τούτῳ ἐμφανίζοντι.
20. τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας C. R. τῆς ἐκκλησίας.
99. 2. ἐπείγει C. R. ἐπέχει.
4. καὶ C. P. κἂν.
10. φανῇ C. P. φανῇ ἀποπεράσκων.
14. ἀποκινούσῃ C. R. ἀποκινοῦντι.
100. 6. συναιρέσεως C. P. συναινέσεως.
103. 8. ἀτιμίαν C. R. τινὰ βίαν.
10. δυσχέρεια C. P. δυσχέρεια.
134. 7. αὐτῶν C. R. ἰδίῳ.
8. ἐφίδον C. P. ἔφοδον.
13. πρόθεσις C. R. προαίρεσις.
107. 8. ἐξεῖναι C. R. εἶναι.
108. 3. ἴδοις C. R. εἴδοις.
111. 7. Τίτου C. P. τούτου.
6. Εὐαγγέλου C. R. Εὐαγγέλου.
12. ἡμέραν C. R. ἡμετέραν.
112. 1. χώρας C. P. ἐκκλησίας.
12. Κεινκεντιάνου C. P. Κρεσκεντιάνου.
6. ἡμετέρα C. P. ἡ ὑμετέρα.
18. ὅσα τῇ C. P. ὅσα δὴ.
116. 11. γάλα C. P. γάρ.
12. ὅμως C. R. ὁμοίως.
119. 3. συναίρεσιν C. P. συναίνεσιν.
6. τούτων C. P. τοῦτο.
120. 6. ἐτησίας C. P. αἰτίας.
123. 16. πλαζόμεναι C. P. πελαζόμεναι.
17. βλάψωσι C. P. βλαβῶσι.

127. 8. εἶπεν C. P. εἶπον.
10. ἀποστελλόμεθα C. R. ἀπεστείλαμεν.
16. ἐνταλέντα C. R. ἐνταλθέντα.
5. Ῥεκένσης C. R. Ῥουκένσης.
28. 6. Τουβηκένη C. R. τοῦ βηκένης.
131. 5. αἰτηθεὶς C. R. αἰτιαθείς.
132. 5. παρέγκεινται C. R. παρέγγειντα.
8. τὸυ C. R. ταῖς.
8. κατέχεσθαι C. R. καταδέχεσθαι.
13. ἰὼ C. R. πρὸς ἰὼ.
15. δύναμαι C. P. δύναται.
16. συνεχῶς C. R. συχνῶς.
136. 17. ταῖς ἡμετέρας ἐπαρχίας C. R. ταῖς ἡμέρας τοῦ Πάσχα τῆς ἡμετέρας ἐπαρχίας.
139. 1. περὶ τοῦ ταῖς ἐπαρχίας ἐπισκέπτεσθαι C. P. περὶ τοῦ ταῖς ἐπαρχίας ἐπισκέπτεσθαι, Ὀνωρᾶτος καὶ Οὐρβανὸς ἐπίσκοποι εἶπον.
3. ὀφείλομεν C. P. ὀφείλειν
15. ἑαυτὸν C. R. ἑαυτῶν.
140. 16. ὡς ἐννοίᾳ C. P. & R. ὡς ἀτάκτῳ ἐννοίᾳ.
143. βεβαιωθῇ C. R. βεβαιωθήτω.
144. 3. ἀγωνίσασθαι C. P. & R. ἀγωνίσασθαι τούτοις μὴ μόνον ταῖς τοιαύτας διοικήσεις.
14. ἀπολύειν C. P. ἀπολλύειν.
15. στερῆσαι C. P. & R. στερεῖσθαι.
147. 3. συνέσεως C. R. συναινέσεως.
148. γνωσθῇ C. R. γνωσθείη ἐάν.
8. τοῦ ζητουμένου C. P. συζητουμένου.
152. 7. ἐχειροτονήθη C. P. & R. ἐχειροτόνει.
7. Ἐπίγονος C. P. Ἀντίγονος.
9. μεσάζει C. R. μεσάζοι.
11. ἔχει C. P. & R. ἔχεις.

22. συνόδοις C. P. συνίδοις.
156. 9. Ἐπίγονος C. P. Ἐπιγόνιος.
159. 4. στυχῇ C. P. & R. στοιχῇ.
5. πάντα C. P. ταῦτα R. ταῦτα ἅπαντες.
12. ἀπολυτικῆς C. P. ἀπολυτικῆς τοῦ πρωτεύοντος.
15. Ἰουλίων C. P. Ἰουλίων Χαρχηδόνι.
160. 10. ἐγκελευσμένων C. P. ἐγκεκυλισμένων.
163. 13. ἀποδέξασθαι C. R. ἀπολέξασθαι.
164. 4. ἐκωλύθη C. R. ἐκωλύθην.
13. καθημερινοὺς C. P. & R. καθημερινοὺς θρήνους.
168. 15. ἐπιγνῶντες C. R. ἐπιγνόντες.
172. 3. ἀπαλειφθῆναι C. P. & R. ἀπολειφθῆναι.
175. 4. ἐθνικῆς C. R. ἑλληνικῆς.
6. ἐν τῇ C. P. & R. ἐπὶ τῇ.
11. πλημμελήματα C. P. πλημμελεῖν. R. τολμήματα.
12. φορῶνται C. P. οὐχ ὑφορῶνται.
15. οἰκοδεσποινῶν C. R. οἰκοδεσποτῶν.
176. 3. τῇ κυριακῇ C. R. ταῖς κυριακαῖς.
179. 15. σπιλάδων. C. R. σπίλων.
180. 4. ὑμετέρα C. P. ἡμετέρα.
184. 1. ὑπομνήσκοντα C. P. ὑπομιμνήσκοντα.
7. ἑτέρων C. P. ἑταίρων.
187. 12. ἀνησυχάστῳ διχανοίᾳ C. R. ἀνησύχῳ διανοίᾳ.
16. κατεδέθησαν C. P. κατεδικάσθησαν.
18. δώσει αὐτοῖς C. P. & R. δώσει αὐτοῖς ὁ θεός.
188. 4. τοῖς ἄρχουσιν C. R. τοῖς ἄρχουσι τῆς Ἀφρικῆς.
192. 5. περὶ C. R. παρά.
195. 12. αὐτοὶ C. P. & R. αὐτοὶ περί.
12. σχηματικῶν C. P. σχισματικῶν. R. ἀποσχιστῶν.
196. 4. τῆς ἐκκλησίας C. R. τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως.
9. ἀναδεχθέντων C. R. ἀναχθέντων.
12. μιᾶς C. P. μεμιασμένης.

200. 7. ὁμοίως c. P. ὁμοίως καὶ τοῦτο.
204. 2. συνεχθεῖσαι c. P. συναχθῆναι.
9. ἐπιλέγωσι c. R. ἐκλέγωσι.
207. 1. Βιλλαρεκεντίου c. R. Βιλλαρεκεντιτίου.
3. ἐμφανεῖν c. P. & R. ἐμφανιστεῖν.
14. καταδέχονται c. P. κατέχονται.
15. ἄτοπον c. R. ἄτυπον.
208. 13. ἐκκλησίας c. R. ἐν Ἱππῶνι ἐκκλησίας.
211. ἀβλαβείας c. R. εὐλαβείας.
212. 6. ἐπειδὴ γενόμενος c. R. ἐπεὶ ὁ μετὰ αὐτὸν γενόμενος.
215. 6. ὥσπερ c. P. ὥσπερ ἡ ἀρχαιογονία τινός.
7. παραδιδῶνται c. P. παραδίδοται. R. παραδίδοται.
7. γὰρ c. P. καὶ.
15. τρόπῳ c. R. τόπῳ.
216. 17. σήκρετον c. P. σηκρῆτον.
220. 10. γραφῇ c. P. ὑπογραφῇ.
223. 5. πρᾶξιν c. P. τάξιν.
224. 5. Διατίμιος c. P. Δατίμιος.
17. περὶ τοῦ c. P. ἐκ τοῦ.
227. 3. Κουβουλτδίου c. P. & R. Κουοδβουλδεύ.
16. Βαγγουσίου c. R. Μαγγουσίου.
228. 4. ἀνὰ τὸ c. R. ἀνὰ τὰ τῆς.
9. ἀναγνῶντας c. P. ἀναγνώσας.
12. καταδέχηται c. P. κατέχηται.
15. ἀναγνωσθέντι c. P. παραγνωσθέντι.
231. 5. Σεκούνδου c. P. Σεκούνδης.
11. χεθείσης c. R. λεχθείσης.
232. 2. ἐκβεβαιώσειν c. P. & R. ἐμβεβαιῶσαι.
9. φιλογίου c. P. & R. φιλολογίου.
16. τούτων ὧν c. R. ὄντων τῶν.
235. 14. πάντες c. R. πάντως.
236. 1. ἐπίσκοπος c. P. ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας.

6. Τιρωνάτου c. R. Τηρωνάτου.
12. καταρτηθεῖσα c. R. κατηρτισθεῖσα.
21. τῆς συνόδου c. R. συνόδῳ.
239. 8. Δουλκίτιον c. P. Δουλκιτίαν.
14. συμβῆναι c. R. γίνεσθαι.
240. 6. ἕνα c. R. ἵνα.
8. ἑαυτὸν c. R. ἑαυτῷ.
242. 5. ἐπίσκοπος c. R. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος.
12. εἶπεν c. P. εἰπάτω.
20. ἡμετέρας c. P. ὑμετέρας.
244. 4. καὶ τοῖς c. P. & R. καὶ τοῖς μή.
8. ἀληθείας c. R. ἀληθές.
10. ἀμφιβάλητε c. R. ἀμφιβάλληται.
11. ἐκπλέξοισθε c. P. ἐκπλήξεσθε.
22. ἄπειροι c. R. ἄποροι.
247. 13. ἕκτῳ ὑπάτῳ c. P. ἕκτη ὑπατείᾳ.
15. Σεκούνδου c. P. Σεκούνδης.
251. 1. συνείχοντος c. P. συνείχοντο.
5. ἀποτόπους c. P. ἀτόπους.
8. τίνες c. P. τισίν.
16. λωβῶν c. P. λαῶν.
251. ἀποφαυλῆσαι c. P. ἀποφαυλίσαι.
252. 7. ἀπενίκησεν c. P. ἀπεκίνησεν.
9. ἀνθ᾽ ἑκάστην πόλιν c. P. & R. ἀνὰ ἑκάστην πόλιν καὶ ἀνὰ διαφόρους τόπους τῶν γειτονευουσῶν.
255. 9. τί c. P. & R. τί, εἴτε καὶ λαμβάνειν τὰ δίκαια ἀφέληται τῶν τῇ μανίᾳ.
19. πρὸς τὴν καθολικὴν c. R. πρὸς τὰ καθολικά.
22. γνήσης c. P. & R. γνησίας.
256. 18 καὶ ὑπέγραψαν c. R. καὶ ὑπέγραψαν οὕτως.
259. 2. ὑποστρέψαι c. R. ἐπιστρέψαι.
7. μὴ c. P. ἤ.

7. ἐξωσθῇ C. R. ἐξωθῇ.
260. 8. σύνεσις C. P. συνήθεσις.
267. 1. καθ' ὃ C. R. καθ' ὅν.
269. 1. ἐνδίκοις C. P. ἐκδίκους.
4. ἱερεῖς C. P. & R. ἱερεῖς.
8. ἀπαιτήσει C. P. ἀπατήσῃ.
14. ὅτι προμαρτυρουμένους C. R. ἐστὶ προμαρτυρούμενος.
271. ἐκείνων C. P. & R. κἀκεῖνοι.
272. 2. ἀναμφιβόλοις C. P. & R. ἀναμφιβόλως.
19. τὴν αἴσθησιν C. P. τίνα πιστίν. R. τίνες πιστίν.
275. 3. Πλακέντιος C. P. Πλακιτῖνος.
5. Νουμηδίων C. R. Νουμηδιανῶν.
6. Πλακεντίου C. P. Πλακεντίνου.
276. 10. πράγμασι C. R. γράμμασι.
279. 6. περὶ C. P. & R. περὶς.
280. 3. εἴτε παραθέσεις C. R. εἴτε ὑποθέσεις εἴτε παραθέσεις.
14. πραγματικὰ περὶ C. R. πραγματικὰ πρός.
283. 3. ἱερεῖς C. P. ἱερεῖς.
10. εἰς C. P. ἐπί.
284. 7. πονοτιουῦ C. P. πᾶν ὅτι οὖν.
15. ὑπέγραψα C. P. ὑπέγραψα. ὁμοίως καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκο-
ποι ὑπέγραψαν.
17. περὶ ἓξ καὶ δεκάτῃ C. P. περὶ δεκάεξ.
288. 11. αὔξησιν C. R. ἄσκησιν.
13. δωδεκάτου C. P. δεκάτῳ.
291. 17. ἀληθὴς C. R. ἀληθῶς.
17. πλαστὸν C. P. & R. πλαστῶς.
292. 6. πλανωμένη C. P. & R. πλωμένη.
295. 1. Θεοῦ C. P. Χριστοῦ.
8. παρέχεται C. P. & R. παρέχεσθαι.
296. 3. οὐδὲν C. P. οὐδὲν ἀγαθόν.
5. αὐτεξίου C. R. αὐτεξουσίου.

6. πληρȣ̃μϑμ C. P. πληρȣ̃μθμ.

7. ἡ χάρις C. P. ἡ χάρις εἰ.

13. ȣ̓ C. P. ȣ̓δέν.

300. 13. δȣ́λȣ σου C. P. & R. δȣ́λȣ σȣ, ὅτι ȣ̓ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν.

18. Δανιὴλ ὁ προφήτης C. P. & R. Δανιὴλ ἐν τῇ προσευχῇ αὐτȣ̃.

303. 6. τȣ́τȣ C. P. τȣ́τȣ ȣ̃τω.

17. ἀφαιϑῶσαι C. P. ἀφεϑῶσαι.

304. 4. ἐὰν C. P. ἐν.

307. 3. ȣ̃τω C. R. ȣ̃τω μερίζονται τὰς διοικήσεις οἱ ἐπίσκοποι.

308. 2. δύνασθαι C. R. δέξασθαι.

7. ἐζητεῖτο τόπȣ C. R. ἐζήτει τὸ τόπȣ.

311. 2. ὁρισθέντος C. P. & R. προορισθέντος.

13. ἐπερωτηθῇ C. P. ἐπερωτήθη.

14. φιλονεικοῦσιν C. R. φιλονεικούντων.

312. 5. αὐτεναγάγῃ C. R. αὐτεπαγάγῃ.

7. γειτνιῶντες C. R. γειτνιῶντων.

11. πρὸς C. R. πρὸς τό.

11. πρὸς τὴν C. P. & R. εἰς τήν.

17. τῷ διωναμθρῷ C. P. τῶν διωναμθύων.

19. ὃν δείκνυται C. P. & R. ἐνδείκνυται

315. 18. ἐκβαλεῖσθαι C. P. & R. ἐκκαλεῖσθαι.

320. 5. ἔσονται τυχθεῖσα C. R. αἴσθηται.

327. 17. εἰς κατηγορίαν C. R. εἰς κατηγορίαν κληρικῶν.

328. 3. εἴτε λαϊκὸς C. R. εἴτε λαϊκὸς, εἴτε κατηγορηθεὶς ᾖ.

14. ὅμως C. R. ὁμοίως.

331. 1. ἐὰν C. R. ἐν.

332. 1. ἀφ᾽ C. P. ἐφ᾽.

6. παρ᾽ ἑτέροις C. P. & R. παρ᾽ ἑτέροις ȣ̓ δύναται.

14. ἐξεργάσθησαν C. P. & R. ἐξειργάσθησαν.

336. 3. Μαζȣεντιανὸς C. P. Μαξέντιος.

